

**Diakoniatyöntekijöiden näkemyksiä
merkityksestään ikääntyneiden
tukijoina**

Petra Alavuotunki
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Lapin Yliopisto
2025

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Diakoniatyöntekijöiden näkemyksiä merkityksestään ikääntyneiden tukijoina

Tekijä: Petra Alavuotunki

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma/Maisteritutkielma

Sivumäärä: 63

Vuosi: 2025

TIIVISTELMÄ

Suomen Evankelisluterilaisen kirkon diakoniatyön merkitys heijastelee yhteiskunnallisia tilanteita ja sen rooli näyttää olevan vahvistumassa useiden ihmisten elämässä. Sosiaalityön on tärkeää olla tietoinen diakoniatyön merkityksestä ja mahdollisuuksista asiakkaiden tuen tarjoajana ja toteuttajana.

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan diakoniatyön merkitystä ikääntyneiden tukijana diakoniatyöntekijöiden omasta näkökulmasta. Tutkielman aineisto koostuu GERIT-hankkeessa vuonna 2021 toteutetuista kuudesta ryhmähaastattelusta, joissa haastateltiin diakoniatyöntekijöitä eri paikkakunnilta. Aineiston analyysissä on käytetty aineistolähtöistä sisälönanalyysiä.

Ajalliset resurssit, joustavuus, vapaaehtoistyö, palveluohjaus ja sosiaalinen asianajo sekä et-sivä työ ja näkyväksi tekeminen jäsenyivät tutkielman tuloksissa diakoniatyön erityispiir-teiksi. Nämä piirteet toimivat diakoniatyön pohjana ja mahdollistajana. Tutkielman tulok-sena todetaan, että diakoniatyön merkitys ikääntyneiden tukijana kanavoituu sosiaalisen, hengellisen sekä aineellisen ja käytännöllisen tuen kautta.

Diakoniatyön tarjoamaa sosiaalista tukea luonnehtii arvostava kohtaaminen ja läsnäolo sekä yhteisöllisyyden ja osallisuuden painottaminen. Hengellinen tuki määrittyy erityisalueeksi, jota asiakkaat ja yhteistyökumppanit odottavat erityisesti diakoniatyöltä. Diakoniatyön ai-neelliseksi ja käytännölliseksi tueksi jäsenyivät taloudellinen tuki, ruoka-apu sekä tuki käy-tännöllisissä arjen asioissa. Haastatellut diakoniatyöntekijät näkivät käytännölliselle tuelle olevan enemmän tarvetta kuin mitä julkinen taho tai diakoniatyö kykenee tarjoamaan.

Avainsanat:

Diakoniatyö, ikääntyneet, gerontologinen sosiaalityö, hengellinen tuki

Sisällysluettelo:

1 Johdanto	1
2 Diakoniatyö	3
2.1 Diakoniatyön taustaa ja lähtökohtia	3
2.2 Diakoniatyön tutkimuksesta	5
2.3 Diakoniatyön asiakkaat	6
2.4 Diakoniatyön käytännöt ja toimintatavat ikääntyneiden parissa.....	7
2.5 Diakoniatyön ja sosiaalityön yhteiset kentät	8
3 Ikääntyneiden elämäntilanteet.....	12
3.1 Ikääntymiseen vaikuttavia kulttuurillisia ja yhteiskunnallisia tekijöitä	12
3.2 Ikääntyminen yksilön elämässä	13
3.3 Ikääntyneiden haastavat elämäntilanteet.....	15
4 Tutkimuksen toteutus	20
4.1 Tutkimustehtävä	20
4.2 Aineistona diakoniatyöntekijöiden ryhmähaastattelut	20
4.3 Aineiston analyysi	21
4.4 Tutkimusetiikka.....	25
5 Diakoniatyö ikääntyneiden tukijana	28
5.1 Diakoniatyön erityispiirteet	28
5.2 Sosiaalinen tuki	33
5.3 Hengellinen tuki	37
5.4 Aineellinen ja käytännöllinen tuki.....	41
6 Yhteenveto ja johtopäätökset.....	46
Lähteet.....	54

1 Johdanto

Evankelisluterilaisen kirkon diakoniatyön rooli on vakiinnuttanut asemansa suomalaisen yhteiskunnan auttamisjärjestelmässä yhtenä osapuolena muiden toimijoiden rinnalla. Seurakuntien toteuttamaa auttamistyötä arvostetaan yhteiskunnan tasolla yleisesti, ja diakonia onkin usein nimetty kirkon tärkeimmäksi tehtäväksi. (Huhanantti & Wallenius 2022.) Sosiaali- ja terveystalouden uudistumiseen liittyen diakoniatyön ja julkisen tahon kytkös ja yhteistyö ovat murroksessa. Sosiaali- ja terveysalan työskentelyssä huomio on kiinnittynyt aiempaa enemmän yhteistyöverkostojen luomiseen ja kumppanuuksiin eri toimijoiden kanssa. Odotukset ja toiveet yhteistyöverkostoille koskevat niin järjestöjä, yhteisöjä kuin muita julkisyhteisöjä seurakunnat mukaan lukien. (Hiilamo 2023, 183; Juntunen ym., 2016, 109.)

Hyvinvointialueita veloitetaan jo lainsäädännön tasolla yhteistyön tekemiseen ja palvelujen tuottamiseen yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Myös ikääntyneiden palveluissa on siirrytty vahvemmin monitoimijaiseen malliin. (Rossi & Seppänen 2024, 336.) Julkisten resurssien niukentumisen vuoksi kirkolle on tullut painetta laajentaa tukeaan koskemaan vielä nykyistä enemmän muutakin kuin hengellistä apua (Pöyhönen & Seppänen 2016, 1.)

Yhteiskunnallisten turvaverkkojen rakoileminen tulee diakoniatyön arjessa näkyviin (Jokela 2010, 17). Diakoniatyön asiakkaat ovat käytännössä usein ihmisiä, jotka ovat pudonneet yhteiskunnan palveluverkostojen läpi tai ovat jollakin tavoin kykenemättömiä liikkumaan kotinsa ulkopuolella (Jokela 2011). Diakoniatyöllä ja sosiaalityöllä on paljon yhteistä. On helposti löydettävissä yhteistä maaperää niin asiakkaiden elämäntilanteissa kuin ammattien historiassa, arvomaailmassa, käytännöissä sekä työtavoissa. Tässä sosiaalityön pro gradu- tutkielmassa tarkastellaan diakoniatyöntekijöiden näkemyksiä työnsä merkityksestä ikääntyneiden tukijoina.

Diakoniatyön on kuvattu toimivan ikään kuin ”viimeisenä luukkuna” avun saamisessa, ja se näyttääkin toimivan yleisen auttamisjärjestelmän puutteiden tunnistajana ja paikkaajana (Juntunen ym. 2006). Näin ollen diakoniatyöntekijöiden näkemykset työnsä merkityksestä ikääntyneiden tukijoina tuottavat myös sosiaalityötä kiinnostavaa tietoa.

Diakoniatyön merkitys näyttäisi olevan taas vahvistumassa yhteiskunnallisten tilanteiden ja muutosten myötä. Diakoniatyön toimiessa sosiaalityön yhteistyökumppanina sosiaalityön on tärkeää olla tietoinen diakoniatyön merkityksestä ja mahdollisuuksista asiakkaiden tukijana. Diakoniatyön rooli ja merkitys yhtenä yhteiskunnan toimijana on kiinnostava ja ajankohtainen myös yhteiskunnan resurssien ja palvelujen riittävyyteen liittyen. On mielenkiintoista selvittää diakoniatyön merkitystä, etenkin kun diakoniatyön on ajateltu usein toimivan yhteiskunnan yleisiä palveluita paikkaavana tahona.

Tutkielman aineistona toimii GERIT-hankkeessa vuonna 2021 tehdyt kuusi erillistä ryhmähaastattelua, joissa haastateltiin yhteensä 19 diakoniatyöntekijää eri paikkakunnilta. GERIT-hanke oli vuosina 2021–2022 toteutettu sosiaali- ja terveysministeriön rahoittama Helsingin yliopiston, Itä-Suomen yliopiston ja Lapin yliopiston yhteistyönä toteuttama tutkimushanke, jossa tarkasteltiin ikääntyneiden vaikeita elämäntilanteita ja niiden syntyä, tuen tarpeen tunnistamista, gerontologiseen sosiaalityöhön ohjautumista ja gerontologisen sosiaalityön työmenetelmiä (GERIT-tutkimushanke, n.d.). Hankkeessa ikääntyneeksi katsottiin 65 vuotta täyttäneet ja sitä vanhemmat. Aineistona käytettiin tutkimushankkeessa toteutettuja eri toimijoiden haastatteluita sekä laadullisesti painottuvia asiakirja-aineistoja. (Niemi ym. 2021, 205–206.)

Oma kiinnostukseni ikääntyneiden elämäntilanteita ja tuen mahdollisuuksia kohtaan on muodostunut työelämän kokemusten myötä. Työskentelen gerontologisessa sosiaalityössä, jossa esille ovat tulleet ikääntyneiden monitahoiset ja haastavat elämäntilanteet. Saadessani tiedon mahdollisuudesta käyttää GERIT-hankkeessa kerättyä haastatteluaineistoa kiinnostuin syventämään näkemystäni myös diakoniatyön osalta. Minulla ei ole entuudestaan erityistä suhdetta diakoniatyöhön, tosin olen jossain määrin toiminut työurani varrella diakoniatyön yhteistyökumppanina.

2 Diakoniatyö

2.1 Diakoniatyön taustaa ja lähtökohtia

Diakonia-sanaa määritellään usealla eri tavalla. Käsitettä voidaan lähestyä niin käytännön työstä kuin teologisesta tulkinnasta käsin. Diakoniaa on kuvattu palveluna, toivon välittämisenä, tukena ja sielunhoitona. (Gothóni & Jantunen 2010, 57.) Diakonia-sana on lähtöisin kreikan kielestä, ja sillä viitataan palveluun tai palvelutehtävään. Kirkollisessa kielessä sana on vakiintunut, mutta arkisessa kielenkäytössä se on vähemmän käytetty ja osittain tuntematonkin ilmaisu. Aiemmin puhuttiin rakkauden palvelusta, kristillis-sosiaalisesta toiminnasta tai kirkon sosiaalisesta toiminnasta. Nykyisin sanaa käytetään monimuotoisesti. Kirkon piirissä sanalla viitataan kuitenkin yleensä vaikeuksissa olevan ihmisen kokonaisvaltaiseen auttamiseen. Diakoniatyön yleisiä auttamisen ulottuvuuksia ovat hengellinen, henkinen, aineellinen, sosiaalinen ja terveydellinen tuki, toimintakyvyn tukeminen sekä diakoniakasvatus ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen. (Kuusimäki 2012, 12.)

Diakonia on osa kirkon olemusta ja rakennetta. Sen nähdään kuuluvan osaksi kristillistä identiteettiä (Askola 2010, 7.) Diakoniatyön taustalta löytyy kristillisen armeliaisuuden sekä ylemmässä asemassa olevien yhteiskuntaryhmien harjoittamia hyväntekeväisyyden perinteitä (Roivainen 2003, 32). Diakoniatyö on muuttunut ja kehittynyt ajan saatossa yhteiskunnallisten muutosten myötä ihmisten sen hetkisten tilanteiden ja tarpeiden mukaisesti (esim. Malkavaara 2009; Toikko 2005). Diakoniatyön rooli heijastelee aikakausien sen hetkisiä yhteiskunnallisia tilanteita.

Diakoniatyön vahvuudeksi nähdään paikallistuntemus, jonka merkitys on korostunut hyvinvointialueiden uuden organisointirakenteen myötä. Paikallisista tarpeista käsin tehtävän työskentelyn myötä diakoniatyö on muotoutunut eri seurakuntien alueilla erilaiseksi. (Hiilamo 2022, 178.) Paikalliset tarpeet vaikuttavat diakoniatyön työskentelytapojen kehittymiseen (Valve 2022, 100).

Diakoniatyöstä säädetään kirkkojärjestyksessä, joka velvoittaa seurakuntia harjoittamaan diakoniaa. Kirkkojärjestyksen 24 § mukaan diakonia on kristilliseen rakkauteen perustuva avun antamista niille, joiden hätä on suurin ja joita ei auteta muilla tavoin (Kirkkojärjestys 657/2023). Vaikka diakoniatyö on kirkkolakiin perustuvaa toimintaa, se ei kuitenkaan ole lakisäateistä palvelua. Toimintamuodot vaihtelevat seurakunnasta toiseen ja

esimerkiksi taloudellinen tukeminen on aina harkinnanvaraista toimintaa. (Helin ym. 2010, 53.) Taloudellista tukea tarvitsevan asiakkaan kanssa selvitetään ensisijaisesti lakisääteiseen sosiaaliturvan mahdollisuudet (Gothóni ym. 2006, 5).

Jokaisessa seurakunnassa tulee olla vähintään yksi diakonian virka, jonka haltijana toimii kirkon virkaan vihitty koulutettu diakoniatyöntekijä (Suomen evankelis-luterilainen kirkko, 2023). Ammatillisen diakoniatyön lisäksi diakonian nähdään laajemmassa merkityksessä kuuluvan jokaiselle seurakuntalaiselle kristilliseen rakkauteen pohjautuen (Jokela 2011, 23). Tässä tutkielmassa käsitän diakoniatyön kuitenkin sen ammatillisessa merkityksessä.

Diakoniatyön keskeisimmäksi tehtäväksi voidaan määritellä ihmisen kohtaaminen ja tärkeimmäksi resurssiksi käytettävissä oleva aika (Hiilamo 2022, 183). Diakoniatyön ytimessä on ajatus osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksesta, jotka voidaan tämän päivän yksilöllistyneessä yhteiskunnassa nähdä aiempaakin merkityksellisempänä (Valve 2022). Diakoniatyö pyrkii myös yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tavoitteenaan eriarvoisuuden vähentäminen ja osallisuuden edistäminen. Tätä toteutetaan esimerkiksi erilaisen kehittämistyön ja asioiden esiin nostamisen avulla. (Wiens & Zitting, 2022.) Vaikuttamaan pyrkiminen tapahtuu käytännön työskentelyssä pääasiassa paikallisesti asiakkaiden omissa elinympäristöissä. Vaikuttamista toteutetaan yhteistyössä toisten toimijoiden kanssa ja verkostoituminen eri toimijoiden kanssa toimiikin vaikuttamisen mahdollistajana. (Helosvuori 2012, 170–171).

Diakoniatyöntekijät toimivat usein asiakkaan oikeuksien puolustajina heidän asioidensa edistämisessä. Diakoniatyön käytännöt ovat sidoksissa yhteiskunnallisiin valtarakenteisiin, erityisesti siten, että diakoniatyö täydentää ja paikkaa julkisia palveluita. Diakoniatyöntekijät pyrkivät saamaan asiakkailleen julkisista palveluista heidän tarpeisiinsa mahdollisimman hyvin vastaavaa palvelua. (Jokela 2011.) Diakoniatyön pyrkimyksenä on auttaa asiakkaita kiinnittymään hyvinvointipalveluihin ja sosiaalisiin verkostoihin (Wiens & Zitting 2022, 91).

2.2 Diakoniatyön tutkimuksesta

Diakonia pyrkii oppialana ammattikäytäntöjen tieteellistämiseen (Roivainen 2003, 28). Diakoniatutkimusta tehdään eri tieteenalojen piirissä, mutta perinteisesti erityisesti teologian alalla. Diakoniatutkimus voidaan jakaa diakoniatutkimukseen ja diakoniatyön tutkimukseen. Tässä jaottelussa diakoniatutkimus viittaa diakonia-käsitteeseen ja sen teologiseen ulottuvuuteen. Diakoniatyön tutkimus viittaa käytäntötutkimukseen ja käytäntöjen tutkimukseen. Tutkimuksen painotus on aiemmin ollut diakoniatutkimuksessa. Asiakas- ja käytäntönäkökulmainen diakoniatyön tutkimus on sen sijaan ollut sivussa tutkimuksen valtavirrasta, ja käytännön tutkimusta tekivät aiemmin lähinnä Diakonia-opistojen ja myöhemmin Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijat (Jokela 2011, 29.) Yleisemmällä tasolla hyvinvointitutkimus on aiemmin jättänyt huomioimatta uskonnollisten instituutioiden roolin hyvinvoinnin kehittämisessä (Juntunen ym. 2016, 109).

Kiinnostus diakoniatyön tutkimukseen on kasvanut ja sen profiili on yleisesti noussut tieteen alalla (Jokela 2011, 29). Diakoniatyön tutkimukseen on haluttu hakea teologiaa laajempaa perspektiiviä, minkä seurauksena Diakoniatyön tutkimuksen seura aloitti toimintansa vuonna 2004. Seuran julkaiseman Diakonian tutkimus -aikakauskirjan tavoitteena on yhdistää ja inspiroida eri alojen diakonia-aiheista tutkimusta. (Pohjola 2011, 189–198.) Julkaisun tarkoituksena on edistää diakonian monitieteistä tutkimusta ja samalla tehdä diakoniaa tunnetuksi (Diakonian tutkimus 2025).

Diakoniatutkimusta toteutetaan myös nykyisin neljän vuoden välein toteutettavassa Diakoniabarometri-tutkimushankkeessa, jossa kartoitetaan diakoniatyöntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia ajankohtaisista ilmiöistä, huono-osaisuudesta ja diakoniatyöstä. Diakoniabarometrin toteuttajina toimivat Diakoniatutkimuksen seura, Kirkkohallituksen diakonia ja yhteiskunta-yksikkö, Diakoniatyöntekijöiden liitto, Diakonia-ammattikorkeakoulu sekä Kirkon tutkimus ja koulutus-yksikkö. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2022). Myös Diakonia-ammattikorkeakoulu tekee edelleen tutkimus- ja kehittämistyötä diakoniatyöhön liittyen (Malkavaara 2018, 14). Kansainvälisen tason tieteellinen julkaisu on Diakonia Journal for the Study of Christian Social Practice, joka keskittyy käytännön diakoniatyön tutkimukseen tavoitteenaan tuottaa ja edistää uutta monitieteellistä diakoniatyön tutkimusta (Diakonia Journal, 2023).

Tärkeänä pidettyjä näkökulmia diakoniatyön tutkimuksessa ovat esimerkiksi yhteiskuntaan ja tutkimuksen tekemiseen liittyvien valtarakenteiden purkamisen sekä vaiettujen ja

sorrettujen äänen esiin nostaminen ja vahingollisten idealisointien haastaminen. Diakoniatyön tutkimuksen avulla pyritään nostamaan haavoittuvassa asemassa olevien moninaisia ääniä esille. (Salonen 2024, 5–6).

2.3 Diakoniatyön asiakkaat

Diakoniatyö on laajasti ajateltuna kaikkia ihmisiä varten, jotka tarvitsevat tukea elämäänsään ja hakeutuvat diakoniatyön tuen piiriin. Tuki ei edellytä seurakunnan jäsenyyttä. (Jokela 2011, 84.) Käytännössä diakoniatyön asiakkaat ovat usein haasteellisissa elämäntilanteissa eläviä ihmisiä (Helin ym. 2010, 51). Asiakkaiden on kuvattu olevan usein huono-osaisia sekä taloudellisen, terveydellisen että sosiaalisen ulottuvuuden kautta (Paloiviita 2020, 25). Kirkon tilastojen mukaan tarve diakoniatyölle on kasvanut selkeästi pienituloisiin kohdistuvien poliittisen leikkausten myötä. Vuoden 2024 alkupuoliskolla avustuksia myönnettiin kolmannes enemmän kuin vuoden 2023 vastaavalla ajanjaksolla. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko, 2024a).

Kirkkohallituksen toteuttamassa Sairas köyhyys -tutkimuksessa (Kinnunen 2009) tarkasteltiin huono-osaisuuden ja sairauksien yhteyttä sekä terveyspalvelujen laatua ja saatavuutta diakoniatyön näkökulmasta. Tutkimuksen mukaan diakoniatyöltä apua hakevat ihmiset ovat usein eläneet pitkään perusturvan varassa, ja heillä on usein yhtä-aikaisia ja moninaisia ongelmia. Asiakkaat ovat usein eräänlaisia väliinputoajia eivätkä ole tulleet riittävästi autetuksi julkisessa palvelujärjestelmässä. (Mt. 249–250.) Diakoniatyöllä voidaan nähdä olevan hyvinvointijärjestelmää täydentävä ja paikkaava rooli ja se toimii usein viimeisenä tahona, josta on mahdollista hakea tukea haasteelliseen tilanteeseen (Juhila 2008, 42; Juntunen 2006, 135; Pöyhönen & Seppänen 2016).

Esimerkiksi vakava tai äkillinen sairastuminen voi johtaa vaikeaan ja kuormittavaan tilanteeseen, jolloin ihmiset eivät jaksakaan pitää puoliaan ja ajaa asioitaan palveluverkostoissa. Muisti- ja muut toimintakykyyn vaikuttavat sairaudet aiheuttavat erityisiä haasteita toiminnalle. Suuret terveydenhuoltokulut ja sairastumiseen liittyvät häpeän kokemukset ovat monen diakoniatyön asiakkaan haasteena. (Kinnunen 2009, 252–253).

Yksinäisyys on diakoniatyön asiakkailla yleistä. Diakoniatyöntekijät ovat havainneet yksinäisyyttä kokevien asiakkaiden määrän lisääntyneen voimakkaasti. (Gävert ym. 2018, 159). Asiakkaina on erilaisten muiden ihmisryhmien ohella erityisesti mielenterveyden

pulmia kokevia ihmisiä sekä sellaisia eläkeläisiä, jotka eivät ole hakeneet tai saaneet terveystuloihinsa toimeentulotukea (Kinnunen 2009, 250).

2.4 Diakoniatyön käytännöt ja toimintatavat ikääntyneiden parissa

Diakoniatyöntekijöiden käytännön työnkuva pitää sisällään yksilö- ja perhekohtaista asiakastyötä sekä erilaisten tapahtumien järjestämistä ja ryhmien vetämistä. Käytännön työtä toteutetaan ikääntyneiden osalta vastaanotto-, koti- ja laitospäynteillä, jotka voivat pitää sisällään esimerkiksi palveluohjausta ja hengellistä tukea. Erilaisilla ryhmissä tapahtuvalla toiminnalla tavoitellaan yhteisöllisyyden, osallisuuden ja vertaistuen toteutumista. (Helin ym. 2010, 51, 53–55, 103).

Yhteistyöverkostoissa toimiminen on keskeistä diakoniatyössä (Salminen (2024, 38), ja sen merkitys on nykyisin aiempaa korostunut (Hellöre 2023, 133). Yhteistyön merkityksen korostuminen liittyy SOTE-uudistuksen aiheuttamaan integraatioon ja kustannustehokkuuden tuottamiin tavoitteisiin (Hiilamo 2022, 183). Toimijoiden välinen yhteistyö on nähty erityisen tarpeellisena ikääntyneiden kanssa tehtävässä diakoniatyössä (Rossi & Seppänen 2024).

Ikääntyneiden osalta diakoniatyön vahvuudeksi on nähty yksilöllisiin tarpeisiin kohdentuva työskentely ja työskentelytapojen joustavuus. Diakoniatyöllä on tärkeä rooli ikääntyneiden asiakkaiden psykososiaalisina tukijoina. Hengellisen tuen merkitys on tärkeää monelle ikääntyneelle, etenkin koska julkinen puoli ei sitä neutraaliutensa vuoksi yleensä tarjoa (Pöyhönen & Seppänen 2016). Myös diakoniatyön tarjoama käytännöllinen tuki on tärkeää ikääntyneiden asiakkaiden arjen sujumisen kannalta (Jokela 2011, 173).

Diakoniatyö toimii ikääntyneiden asiakkaiden rinnalla kulkijoina arjessa ja elämänhaasteissa. Diakoniatyöntekijät keskittyvät erityisesti heikommassa asemassa olevien ikääntyneiden auttamiseen. (Pöyhönen & Seppänen 2016; Rossi & Seppänen 2024.) Yksilöllisen työskentelyn lisäksi asiakkaiden osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tuetaan ja vahvistetaan järjestämällä ikääntyneitä yhteen tuovaa ryhmätoimintaa ja tapahtumia (Pöyhönen & Seppänen, 2016).

2.5 Diakoniatyön ja sosiaalityön yhteiset kentät

Diakoniatyöltä ja sosiaalityöltä löytyy yhtäläisyyksiä niin ammattien historiasta, tutkimuksesta, koulutuksesta, arvopohjasta, asiakaskunnasta kuin työkäytännestä. Nämä yhtäläisyydet luovat pohjan toisen tahon työskentelyn ja tukimuotojen ymmärtämiselle. Sosiaalityö on aikoinaan lähtenyt rakentumaan kirkon hyväntekeväisyyden sijaan ja osittain myös sen pohjalle (Jokela 2011, 191).

Köyhäin- ja vaivashoito siirtyi valtiolta kunnille vuonna 1865 vaivashoidon uudistuksen myötä. Kuntien panostus ei kuitenkaan riittänyt lisääntyvistä sosiaalisista ongelmista huolehtimiseen. Tämän vaikutuksesta syntyi erityisesti huono-osaisten auttamiseen keskittyvä kristillis-sosiaalinen liike. Työn kohteina olivat avun tarpeessa olevat lapset ja nuoret, alkoholistit, prostituoidut, vangit, vammaiset ja sairaat. Näille ryhmille perustettiin lastentarhoja, lastenkoteja, turvakoteja ja laitoksia. (Toikko 2005, 34.) Kirkon piirissä tehty vapaaehtoinen sosiaalinen työ organisoitui diakoniatyöksi. Painotus oli aluksi ennen kaikkea sairaiden hoitamisessa. Sairaanhoidodiakonian ohella toimintansa aloitti myös sosiaalihuoltopainotteinen huoltodiakonia. (Roivainen 2003, 27–29.)

1900-luvulla kristillisessä palvelussa omaksuttuja käytäntöjä on sovellettu myöhemmin modernissa sosiaalityössä. Timo Toikko (2005) toteaa, että Otto Aarnisalo kuvasi vuonna 1907 Sisar Ellosen tukeneen vankilasta vapautuvia hyödyntämällä sosiaalisia verkostoja ja toimimalla verkostossa eri tahojen välittäjänä. Sisarella oli positiivinen usko ihmisen toimintamahdollisuuksiin, vaikka muut tahot sitä usein epäilivätkin. Auttamistyön pääpaino oli ei-materiaalisessa avussa, mutta sisar pyrki järjestämään myös materiaaliset asiat kuntoon. Tuolloin usko toimi olennaisena muutoksen työvälineenä. Sosiaalityössä työvälineinä toimivat myöhemmin muut elementit, mutta sisaren toiminnan tavoin, nykyisessä sosiaalityössä luodaan verkostoja sekä nojaututaan positiiviseen ihmiskuvaan. (Mt., 93–94).

Toisen maailmansodan jälkeen hyvinvointivaltion kehityksen ja sosiaalisen työn ammatillistumisen myötä virallisen ja vapaaehtoisen työn suhde muuttui. Kirkon sosiaalinen vastuu kapeni, kun hyvinvoinnin järjestäminen siirtyi vahvemmin valtiolle ja kunnalle. Diakonian tehtäväksi jäi sielunhoidollinen työ ja sosiaali- ja terveydenhuollon aukkojen paikkaaminen. (Roivainen 2003, 28–29). Sodan jälkeen päästiin tilanteeseen, jossa hyvinvointi oli lisääntynyt ja yhteiskunta kykeni huolehtimaan jäsenistään (Hiilamo 2009, 47). Hyvinvointivaltion syntymisen myötä köyhyyden ehkäiseminen ja lievittäminen on

ollut yhteiskunnan keskeinen tehtävä (Kvist 2012, 4). 1970-luvulla diakoniatyö painottui ryhmätoimintaan ja sielunhoidolliseen työhön (Hiilamo 2009, 47).

1990-luvun lama muutti hyvinvoinnin toteutumista. Toimeentulotuen asiakasmäärät kasvoivat sosiaalityössä lähes kaksinkertaiseksi. Työtä rationalisoitiin ja monen vaikeassa tilanteessa olevan asiakkaan asioiden käsittely jäi käytännössä etuuskäsittelijöiden ja toimistosihiteereiden tehtäväksi. (Mäntysaari 2006, 118–119.) Odotukset diakoniatyölle kasvoivat sosiaaliturvan ja palvelujen leikkausten myötä. Diakoniatyö integroitiin virallisen sosiaaliturvan jatkeeksi tai jopa korvaajaksi. Hätääpuna perustettiin tilapäisiksi ajateltuja diakonian ruoka- ja velkapankkeja. Ruokapankkitoiminnassa oli nähtävissä piirteitä köyhäinhoidollisesta toimintamallista ja näkyvillä oli pohjoismaisen hyvinvointivaltion pohjan mureneminen. (Roivainen 2003, 30–31).

Sosiaaliturvan ja -palvelujen leikkaukset sekä laitoshoidon purkaminen heijastuivat sekä sosiaali- että diakoniatyöhön. Sosiaalityön tehtävänä on ollut toimiminen viimesijaisena auttamisjärjestelmänä niille, jotka ovat jääneet muiden palvelujen ulkopuolelle. Tämän viimesijaisen järjestelmän repeillessä asiakkaat hakivat apua diakoniatyöstä ja tarvitsivat pysyvämpää tukea tilapäisen avun sijaan. Diakoniasta muodostui viimesijaisista viimesijaisin auttamistaho (Roivainen 2003, 30) sen palatessa takaisin köyhien pariin taloudellisen ja ruoka-avun noustessa työn keskiöön (Hiilamo 2009, 40). Nämä ovat diakoniatyön keskeisiä tehtäviä edelleenkin.

Yhteistä taustaa myös koulutuksen suhteen. Diakoniakoulutus rinnastettiin vuosina 1972–1993 alempaan sosiaalityöntekijän tutkintoon (Helin ym. 2010, 49; Pyykkö 2004, 129). Nykyisin diakoniatyö ja sosiaalityö poikkeavat toisistaan koulutuksen suhteen siinä, että diakoniatyötä opiskellaan ammattikorkeakoulussa, kun taas sosiaalityöhön kouluttautuminen tapahtuu Suomessa yliopistossa ylempänä korkeakoulututkintona (Pohjola 2011, 189).

Vuodesta 1996 alkaen diakoniatyöntekijät ovat kouluttautuneet Diakonia-ammattikorkeakoulussa ja suorittaneet joko sosionomi-diakoni (AMK) tai sairaanhoitaja-diakonissa (AMK) koulutuksen. Diakoniatyöntekijät suorittavat kaksoistutkinnon ja ovat kelpoisia diakoniatyöhön ja joko sosionomin tai sairaanhoitajan tehtäviin. (Helin ym. 2010, 49.) Kirkollinen koulutus on Diakonia-ammattikorkeakoulussa erityisasemassa, vaikka siellä ei kirkollisia tutkintoja olekaan, vaan diakoniatyön opinnot luetaan sosiaali- tai terveysalan tutkinnoiksi (Malkavaara 2018, 16). Hiilamo (2022, 180) näkee diakoniatyön

vahvuutena, että sen kentällä toimii sekä sosiaali- että terveydenhuollon ammattilaisia. Näin ollen diakoniatyössä on periaatteessa tapahtunut sosiaali- ja terveyspalvelujen integraatio organisaation sisällä. (Mt., 181.) Toisaalta diakoniatyöntekijän käytännön työkuva on nykyisin yleensä sama riippumatta siitä onko hänellä sosiaali- vai terveydenhuollon tutkinto.

Sosiaalialan koulutuksen käyneen diakonin työstä on käytetty myös käsitettä diakoninen sosiaalityö. Käsitteellä tarkoitetaan sosiaalialan ja diakoniatyön koulutuksen saaneen diakonin asiantuntemukseen ja kristilliseen ihmiskäsitykseen pohjautuvaa sosiaalialan työtä, jossa huomioidaan hengellisyys ja usko toivoa lisäävänä, oikeudenmukaisuutta edistävänä ja yhteisöllisyyteen kannustavana tekijänä. (Gothóni & Jantunen 2011, 118.) Käsitteen diakoninen sosiaalityön käyttäminen näyttää kuitenkin nykyisin pitkälti hävinneen, eikä sitä juuri löydy uudemmista julkaisuista. Käsite saattaakin antaa virheellisen mielikuvan, että kyseessä olisi sosiaalityön erityisala, toisin sanoen sosiaalityöntekijän tekemä työ.

Nykyinen diakoniatyö on omaksunut työkäytänteitä ja rakenteita sosiaalityöltä, esimerkiksi asiakas-käsitteen käyttäminen, ajanvaraus- ja vastaanottokäytännöt, asiakastietojärjestelmien käyttäminen sekä erilaiset yksilökohtaiset työmenetelmät ja lähestymistavat. Yhtäläisyyksiä sosiaalityöhön löytyy myös taloudellisen avustamisen ehdoissa, väärinkäytösten ehkäisykäytänteissä ja avun rajoittamisessa. (Jokela 2011, 191–192.)

Diakoniatyöhön sisältyvässä osallisuuden diakoniassa on yhtäläisiä piirteitä sosiaalityön voimavaraistamisen eli empowerment-tradition kanssa (Roivainen 2003, 27). Pyrkimys yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja tasa-arvon edistämiseen on yhteistä sekä sosiaalityölle että diakoniatyölle. Diakoniatyö on sosiaalityön tavoin (Talentia 2025) esittänyt huolensa huono-osaisiin kohdistuvien säästötoimien vaikutuksesta (esim. Kuusimäki 2023; Kirkko ja kaupunki 2024). Myös diakoniatyön tutkimuksessa tärkeänä pidetty vaiennettujen äänten esiin nostaminen (Salonen 2024, 5) pätee myös sosiaalityön tutkimukseen.

Myös diakoniatyön ja sosiaalityön asiakaskunnasta löytyy paljon yhtäläisyyksiä. Kirkkojärjestyksen mukaan diakoniatyö antaa apua niille, joiden hätä on suurin ja jotka jäävät muutoin avun ulkopuolelle. Myös sosiaalityö liitetään ammattina usein ennen kaikkea köyhien ja syrjäytyneiden parissa tehtävään työhön (Raunio 2006, 65). Diakoniatyöllä ja

sosiaalityöllä näyttäisikin olevan enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroja (Roivainen 2003, 32).

Diakoniatyön työtä on organisoitu eri tavoin eri seurakunnissa (Helin ym., 2010, 52). Käyttämäni aineiston perusteella ilmeni, että joissakin seurakunnissa on tehty työnjakoa siten, että osa diakoniatyöntekijöistä keskittyy nimenomaan ikääntyneisiin, osassa seurakunnissa ei tällaista jaottelua oltu tehty. Sosiaalityön osalta ikääntyneiden parissa tehtävää työtä kutsutaan nykyisin useimmiten gerontologiseksi sosiaalityöksi, jossa työskentelee ikääntymisen kysymyksiin erikoistuneita sosiaalityöntekijöitä (Rossi ym. 2022, 579). Asiakkaan tarve gerontologiselle sosiaalityölle syntyy usein silloin kun ohjaus ja neuvonta eivät ole riittäviä tukimuotoja, vaan tarvitaan laaja-alaista arviointia ja syventynyttä työskentelyä ja tukea haastavassa elämäntilanteessa (Rossi 2021, 124).

Diakoniatyön ja sosiaalityön arvot ovat pitkälti samankaltaisia, lukuunottamatta kristillistä katsomusta (Raunio 2006, 65), joka on diakoniatyön erityispiirre. Sosiaalityön juuret ovat pitkälti kristinuskossa, mutta se on professioitumisensa myötä pyrkinyt pois kristillisestä perinteestä kohti yleishumanistista orientaatiota (Jokela 2010, 210). Hengellisyyden (spiritual) huomioiminen on kuitenkin nostettu sosiaalityössäkin esiin liittyen ihmisen kokonaisvaltaiseen kohtaamiseen. Käsite hengellisyys on uskontoa laajempi. Hengellisyys viittaa elämän merkityksen ja tarkoituksen etsimiseen. Huolimatta uskonnollisesta neutraaliudesta sosiaalityöntekijöiden on tärkeää tunnistaa myös hengelliset tarpeet, joiden merkitys korostuu erityisesti vaikeissa elämäntilanteissa ja menetyksissä. Hengellisyyden näkökulman tiedostaminen ja ymmärtäminen on tärkeää myös kulttuurillisen ymmärtämisen kannalta. (Healy 2014, luku 5.)

Suomessa käsitettä spirituaalinen sosiaalityö eli hengellinen sosiaalityö (spiritual social work) on esitellyt Ulla Jokela (2010). Käsitteellä tarkoitetaan hengellisen vakaumuksen kunnioittamista ja ymmärtämistä tunnistuen hengellisyyden ja henkisyyden merkitys voimavarana ja selviytymisen keinona. Käsitteeseen liittyy rinnakkaisuus kulttuurisensitiivisyyden kanssa. (Mt, 209–211.) Uudempia hengellisen ulottuvuuden huomioimiseen liittyviä käsitteitä ovat uskontotietoisuus ja uskontolukutaito, jotka nimensä mukaisesti kytkeytyvät uskuntoon (Malkavaara 2021, 129–130). Laajempi käsite katsomustietoisuus (ks. Valtonen ym. 2024) pitää sisällään myös uskonnottomat katsomukset kuten myös spirituaalinen sensitiivisyys.

3 Ikääntyneiden elämäntilanteet

3.1 Ikääntymiseen vaikuttavia kulttuurillisia ja yhteiskunnallisia tekijöitä

Kulttuuriset tekijät määrittävät vanhenemisen muutosprosessia. Kulttuurin luomat käsitykset vaikuttavat siihen, miten vanhenemiseen kuuluvia muutoksia mielletään. Kulttuuri määrittää myös oletuksia, joita ikääntyneen elämänvaiheeseen katsotaan kuuluvan. (Vakimo 2022, 47.) Erilaiset puheiden ja käytäntöjen tasolla näyttäytyvät tiedostamattomat tavat määrittävät ikääntymistä (Tedre 2007, 100). Ikääntyneisiin kohdistuu usein tietynlaisia oletuksia, jolloin saattaa unohtua, että kyseessä ei ole yhteneväinen joukko elämäntilanteineen, tarpeineen ja toiveineen (Tuominen 2023).

Elämäkokemuksen mukanaan tuomaa viisautta korostetaan usein länsimaissakin (Vakimo 2022, 51). Yleisesti ikääntyneiden voimavaroina ja vahvuuksina pidetään elämäkokemusta, sosiaalisia taitoja, perinnetietoisuutta sekä uudenlaisen elämäntilanteen mukanaan tuomaa vapautta. (Seppänen & Koskinen 2022, 451). Länsimaisissa yhteiskunnissa ikääntymistä ja vanhuutta toisaalta kuitenkin usein pelätään ja kammoksutaan (Vakimo 2022, 51). Ikääntymisestä on perinteisesti puhuttu melko kielteiseen sävyyn (Lindholm ym. 2020, 9). Julkisuudessa ikääntymiseen ja vanhuuteen liittyvät puhutavat ovat usein pelkistyneitä ja yksipuolisia. Ikääntyneistä puhutaan usein korostuneesti taakan näkökulmasta resurssien puutteita korostaen erityisesti laitoshoidon osalta. Suomessa kuitenkin yhdeksän kymmenestä yli 75-vuotiaasta asui omassa kodissaan vuonna 2017. (Pallonen & Pirhonen 2021, 97.)

Kulttuurisessa ajattelutavassamme on nähtävissä kaavamaisia ikäperusteiseen ennakkoluuloiseen ajattelutapaan eli ageismiin viittavia piirteitä. Tämä kapea näkökulma unohtaa ikääntymisen moniulotteisuuden. (Vakimo 2022, 56.) Kulttuurisessa ajattelutavassa on nähtävillä ikääntymiseen ongelmalähtöisesti suuntaavia piirteitä. Tämä näyttäytyy pyrkimyksenä ikääntymisen ja vanhuuden poissulkemiseen, vanhenemiseen liitettyjen haasteiden selontekovelvollisuutena sekä ongelmapuheena, joka käsittää myös ikääntyneiden kielteisen puheen itsestään ikääntyneenä ihmisenä. (Outila 2025, 64.) Ikääntyneet saattavat omaksua kulttuurisesti määriteltyjä ajatuksia ikääntymisestä ja heille ominaisista tavoista toimia, ja tätä kautta määrittää sekä rajoittaa omia toiminnan mahdollisuuksiaan.

Usein keskusteluista unohtuu, että ikääntyneet osallistuvat yhteiskunnan toimintaan eri tavoin, esimerkiksi tukevat ja hoitavat läheisiään tai toimivat järjestöissä tai vapaaehtoisuudessa (Marier, Séguin & Billette 2020). Esimerkiksi isovanhempien tarjoamalla sosiaalisella ja emotionaalisella tuella on suuri merkitys monessa perheessä, jolloin myös vanhempien kokema kuormitus vähenee. On kuitenkin tärkeää muistaa, että ihmisarvo ei ole riippuvainen suorittamisesta tai teoista (Raunio 2009, 89). Ikääntyneiden arvo ja merkitys eivät näin ollen perustu heidän toimintaansa, vaan heidän olemassa oloonsa.

Ikääntymisen edetessä ikääntyneestä tulee usein tukea tarvitseva osapuoli. Suomalaisessa yhteiskunnassa ikääntymisen kysymyksissä vallitsevat omatoimisuuden, itsenäisyyden ja autonomisuuden ihanteet (Vasara 2023, 82). Tämä näkyy esimerkiksi Sosiaali- ja terveysministeriön ja Kuntaliiton ikääntyneiden palveluja koskevissa laatusuosituksissa, joissa tavoiteltava vanhuus määrittyy itsenäisenä ja kyvykkäänä. Esimerkiksi ikääntyneiden tekemä vapaaehtoistyö on nostettu korostuneesti esille. Sosiaaliset kysymykset ja huonousaisuus on jätetty laatusuosituksista pois. (Kaskiharju & Günther 2023, 243.)

Nykyisessä politiikassa painotetaan ikääntyneiden asumista mahdollisimman itsenäisesti omassa kodissaan elämän loppuvaiheisiin saakka (Vasara 2023, 81). Yksilön omaa vastuunottoa ja kuluttajuutta painottava keskustelu korostaa hyvinvoivien ja hyvin toimeentulevien ikääntyneiden osuutta ohittaen heikoimmassa asemassa olevat (Van Aerschot & Valokivi, 2012, 268). Yhteiskunnan ihanteena näyttäisi olevan omatoiminen, itsenäinen ja kyvykäs ikääntynyt, joka pärjää omillaan tai läheisten, omaisten tai vapaaehtoistyön tukemana ja hankkii itse mahdollisesti tarvitsemansa palvelut.

3.2 Ikääntyminen yksilön elämässä

Ikääntyminen on elämäntilanteena yksilöllinen ja moninainen (Seppänen & Koskinen 2022, 451). Ikääntyneet eivät ole yhteneväinen ihmisryhmänä (Lindholm ym. 2020, 9), ja ihminen on ikääntyneenäkin edelleen sama henkilö, joka on ollut aiemmissa elämäntilanteissaan (Koivunen 2022, 216). Ikääntyminen ymmärretään nykyisin sekä fyysisinä että biologisina, psyykkisinä ja sosiaalisina prosesseina. Fyysinen ikääntyminen etenee varsin yksilöllisin tavoin eri ihmisillä. (Seppänen & Koskinen 2022, 451.)

Elämäntilanteen jaetaan usein toisistaan erottuviin vaiheisiin. Yleisimpänä ja tutuimpana lieenee jaottelu lapsuuden, nuoruuden, aikuisuuden ja vanhuuden ikävaiheisiin.

Elämäntapaan vaikuttaa yksilöllisen elämäntavan lisäksi myös muita elämään liittyviä asioita. (Kierkegaard 2014, 6.) Aiemmat kokemukset ja koettu elämä vaikuttavat edelleen ikääntyneen elämässä (Koivunen 2022, 216). Elämäntapaan ja sen vaiheisiin kytkeytyy ja vaikuttaa kuitenkin tietynlaisia säännönmukaisuuksia, odotuksia, siirtymiä ja elämäntapahtumia (Saari ym. 2020, 98). Tämänkaltaisia odotettuja elämäntapahtumia ja siirtymiä voi olla esimerkiksi eläkkeelle jääminen ja lastenlasten saaminen ja näihin liittyvät odotukset.

Ikääntymistä tapahtuu kaiken aikaa, eli sanan varsinaisessa merkityksessä ikääntyminen ei esiinny erillisenä muista elämänvaiheista, vaan kyseessä on koko elämän mittainen prosessi (Koivunen 2022, 215). Tässä tutkielmassa tarkoitetaan ikääntyneellä myöhäisemässä elämänvaiheessa olevaan henkilöä ja viitataan sillä yli 65-vuotiaisiin eli vanhuuseläkkeeseen oikeuttavassa iässä oleviin. 65 vuotta on usein myös ikäraja gerontologisen sosiaalityön asiakkuuteen.

Käytännössä tuen tarpeiden lisääntyminen alkaa usein kuitenkin 65 vuotta myöhäisemässä ikävaiheessa. Elinajan pidentymisen myötä toimintakyvyn heikkeneminen on siirtynyt elämäntapahtumien pidemmälle ja eläkkeellä oloaika on pidentynyt (Rahkonen ym. 2022, 38). Nykyisin ikääntyneet ovat usein fyysisesti paremmassa kunnossa kuin samankäiset ovat olleet aiemmin (Koivunen 2022, 216; Seppänen & Koskinen 2022, 451). Monet ikääntyneet voivat nauttia hyvästä toimintakyvystä varsin pitkään eläkkeelle jäämisen jälkeen toimien osallisena omassa elämässään ja yhteisöissään (Isola 2017, 5).

Tyypillisesti merkittävämpi iän tuoma terveyden ja toimintakyvyn heikkeneminen alkaa noin 10 vuotta ennen kuolemaa (Rantanen & Koivunen 2022, 17). Toimintakyvyllä tarkoitetaan kykyä suorittaa omassa ympäristössä itselle tärkeitä ja merkityksellisiä toimia (Koskinen ym. 2022, 59). Toimintakyvyn vaikuttaakin sekä yksilöllisen suoriutumisen toteutuminen, että ympäristö, jossa toiminta tapahtuu. Oma ympäristö lähiympäristöineen on merkityksellinen toimintakyvyn kannalta. Ympäristö voi tuottaa toimintakyvyn kannalta joko rajoitteita tai mahdollisuuksia. Esimerkiksi hissitön asunto kerrostalon yläkerroksissa voi olla varsin rajoittava toimintaympäristö, kun taas esteetön koti, palvelujen saatavuus ja saavutettavuus sekä lähiympäristön penkit tuottavat mahdollisuuksia toimintakyvyn toteutumiseen.

Sosiaalisella aktiivisuudella on positiivinen yhteys fyysiseen terveyteen. Osalla ikääntyneistä on toimivia sosiaalisia suhteita (Simonen 2018, 296), kun taas osalla sosiaaliset

suhteet vähenevät ikääntymisen myötä (Koskinen ym. 2022, 63). Hyvinvointiin vaikuttaa myös sosioekonominen asema, joka vaikuttaa vahvasti yksilön mahdollisuuksiin ja valintoihin. Aineelliset ja henkiset voimavarat jakautuvat epätasaisesti kaikissa elämän vaiheissa. (Rahkonen ym. 2022, 40.)

Ikääntyneiden taloudelliset tilanteet ovat toisistaan varsin poikkeavia ja moninaisia (Forma & Kuivalainen 2020, 333). Eläkeläisiä on sekä suuri- että pienituloisten joukossa. Kokonaiseläkkeet ovat keskimäärin nousseet viime vuosikymmenten aikana. Kuitenkaan esimerkiksi työkyvyttömyyseläkkeiden kokonaismäärä ei ole reaalisesti noussut. Toimeentuloon vaikuttavat tulojen ohella myös varat ja velat. Eläkeläisten talouksissa matalat tulot ovat yhteydessä matalaan nettovarallisuuteen ja korkeat tulot korkeaan nettovarallisuuteen. (Eläketurvakeskus 2022, 6.)

Usein ikääntyessä tarve etsiä merkitystä elämälle korostuu (Honkanen Vartiainen 2021, 186). Ikääntyneen elämänvaiheeseen kuuluu eletyn elämän arvioiminen ja läpikäyminen (Dunderfelt 2011, 245). Monet ikääntyneet pohtivatkin hengellisiä ja filosofisia kysymyksiä (Takkinen, 2003). Kokemus oman eletyn elämän tarkoituksesta ja merkityksellisyydestä vaikuttaa hyvinvointiin. Kun ikääntynyt onnistuu tässä viimeiseen elämänvaiheeseen kuuluvassa kehitystehtävässä, hän näkee itsensä osana sukupolvien ketjua ja hyväksyy edessä olevan elämän päättymisen. (Nurmi ym. 2014, 160.) Ikääntyneen elämänvaiheeseen kuuluvan luopumisen hyväksyminen mahdollistaa hyvinvoinnin ylläpitämistä muistojen kautta, sekä tuo tilaa myös uusille asioille ja mielenkiinnon kohteille. Vanhempien sopeutuminen näyttää lisäävän koettua hyvinvointia. (Pirhonen ym. 2019.)

3.3 Ikääntyneiden haastavat elämäntilanteet

Ikääntyneillä voi olla samankaltaisia haastavia elämäntilanteita kuin nuoremmillakin. Heillä voi olla esimerkiksi mielenterveys- ja päihdeongelmia, elämänhallinnan ongelmia tai haasteita lähisuhteissaan. (Seppänen & Koskinen 2022, 454–455.) Ikääntyneiden tilanteeseen oman haasteensa tuo toimintakyvyn heikkeneminen, mikä voi vähentää osallistumista, autonomiaa ja hyvinvointia. Asioiden hoitaminen kodin ulkopuolella ja sosiaalinen kanssakäynti saattavat rajoittaa liikkumiskyvyn haasteiden vuoksi. (Koskinen 2022, 62–63.)

Elämän muuttuessa aiempaa kotikeskeisemmäksi myös yksinäisyyden kokemukset voivat lisääntyä (Tenkanen 2007, 188). Sosiaalinen eristyneisyys, yksinäisyys ja merkitsemättömyyden kokemus vaikuttavat kielteisesti hyvinvointiin altistaen masennukselle ja muille sairauksille (Van Aerschot & Kröger 2023, 249). Ikääntyessä sairastavuus aivoja rappeuttaviin muistisairauksiin lisääntyy voimakkaasti. Muistisairaudet vaikuttavat edettyään erittäin voimakkaasti kognitiivisiin kykyihin ja arjen toimintoihin (Suutama 2022, 291.)

Ikääntyneiden haasteelliset elämäntilanteet ovat olleet esillä julkisissa keskusteluissa aiempaa enemmän viime vuosina (Niemi ym. 2021, 204). Ominaisena piirteenä ikääntyneiden haastaville tilanteille on ongelmien yhteen kietoutuminen, joka on ominaista sosiaaliselle syrjäytymiselle. Ikääntyneiden huono-osaisuus näyttäytyy niin taloudellisena huono-osaisuutena kuin sosiaalisista suhteista, palveluista, yhteisöistä ja paikoista syrjäytymisenä. Kasautuvat ongelmat kiinnittyvät sekä elämässä tehtyihin omiin valintoihin että rakenteellisista tekijöistä ja palvelujärjestelmästä aiheutuviin pulmiin. Ongelmiin liittyy usein kumulatiivisuutta eli yksittäisistä tapahtumista on käynnistynyt erilaisten vaikeuksien ketju tai ongelmat voivat olla kasaantuneita jo lapsuudesta lähtien. (Kinni ym. 2023, 283.) Aiemmat elämänkulun vaiheet vaikuttavat vielä ikääntyneenäkin. Ylisen ja Rissanen (2012) vanhuusköyhyyttä koskevassa tutkimuksessa köyhyyden kokemusten nähtiin kietoutuvan elämänvaiheiden kokonaisuuteen.

Helsingin kaupungin gerontologisessa sosiaalityössä on tehty sosiaalinen raportti (Helin ym. 2019) köyhyydestä ja huono-osaisuudesta gerontologisen sosiaalityön asiakkaiden elämässä. Köyhyys ja huono-osaisuus näyttäytyvät asiakkaiden elämässä moniulotteisesti. Köyhyydessä kyse ei ole vain rahan vähydestä, vaan myös sosiaalisesta osattomuudesta. Toimintakyvyn lasku voi aiheuttaa sosiaalista köyhyyttä, esimerkiksi liikkumisen vaikeutumisen tai yhteydenpidon rajoitteiden myötä. Taloudellinen köyhyys on yhteydessä sosiaaliseen köyhyyteen, mikä aiheuttaa elämän kapeutumista monin tavoin. (Mt., 12, 19.)

Ikääntyneiden köyhyys näyttää kytkeytyvän lähes joka elämänalueella keskimääräistä huonompaan hyvinvointiin. Köyhyys vaikuttaa terveyteen, harrastuksiin ja kaikkeen tekemiseen sekä koettuihin oman elämän vaikuttamisen mahdollisuuksiin. (Haapola ym. 2012, 296.) Helsingin kaupungin gerontologisen sosiaalityön sosiaalisessa raportissa (Helin ym. 2019) ilmenevät huono-osaisuuden ja köyhyyden osa-alueet taloudellinen, sosiaalinen ja rakenteellinen köyhyys näyttävät olevan vahvasti toisiinsa sidoksissa.

Köyhyys näyttää tuottavan eräänlaisen oravanpyörän, jossa se vaikuttaa eri elämän osa-alueisiin, jotka myös kytkeytyvät ja vaikuttavat toinen toisiinsa.

Digisyrjäytymisellä tarkoitetaan syrjään jäämistä yhteiskunnan digitalisaatiosta (Tiilikainen ym. 2022, 338). Esimerkiksi muistiongelmia kokevat ikääntyneet eivät välttämättä pysty käyttämään digitaalisia palveluja. Helsingin kaupungin sosiaalisessa raportissa rakenteellinen köyhyys ymmärrettiin rakenteina, joissa ikääntynyt ei kykene käyttämään tarvitsemiaan palveluja. Pankki- ja muiden palvelujen sähköistyminen tuottaa osalle ikääntyneistä vaikeuksia, jolloin itsenäinen toimiminen saattaa olla mahdotonta. Ilman mahdollisuutta käyttää nettipankkia palvelumaksut ovat korkeita. Kuluja muodostuu käteisnostoista, laskujen maksusta ja paperisista tiliotteista, joita tarvitaan esimerkiksi toimeentulotukihakemusta varten. Kelassa asioiminen on monelle haasteellista, ja tuen tarve asioinnille on vahvaa. (Helin ym. 2019, 19.) Sähköisten palvelujen myötä fyysiset palvelut ovat vähentyneet ja esimerkiksi pankkien konttoreita on aiempaa vähemmän. Tämä lisää usein ikääntyneen kustannuksia taksimaksujen osalta. Digitalisaatiosta johtuvat muutokset palveluissa haastavat joidenkin ikääntyneiden arkea ja toimijuutta.

Taloudellinen köyhyys kytkeytyy eriarvoisuuden yhtenä ulottuvuutena huono-osaisuuteen (Saari 2015, 72–73). Pienituloisen ikääntyneen taloudellista tilannetta hankaloittaa se, että menot kasvavat usein ikääntymisen myötä: terveyden heikkenemisen myötä yhä suurempi osa tuloista menee terveydenhoito- tai sosiaalipalvelukuluihin. Lisää kuluja ja haasteita aiheuttavat tilanteet, joissa julkinen taho ei vastaa palveluntarpeeseen. Tällöin ikääntynyt saattaa joutua turvautumaan yksityiseen palveluun, josta koituvat maksut ovat asiakkaalle kalliimmat. (Kinni ym. 2023, 283; Forma & Kuivalainen 2020.)

Noin kolmasosalla vanhuseläkettä saavien talouksista oli velkaa vuonna 2020. Pienituloisissa talouksissa velan takaisin maksu koetaan usein rasittavana. (Eläketurvakeskus 2022, 8.) Ikääntyneiden keinoja selviytyä haasteellisessa taloudellisessa tilanteessa ovat esimerkiksi arjen kuluista, kuten sanomalehden tilauksesta tai matkustamisesta läheisen luopuminen sekä tinkiminen lääkkeistä tai ruoan laadusta (Kinni ym. 2023, 283). Huono taloudellinen tilanne lisää palveluista syrjään jäämisen riskiä (Pálsdóttir 2017, 1; Van Aerschot & Kröger 2023, 249) sekä hyvinvoinnin puutteiden riskiä.

Ei ole itsestään selvää, että ikääntyneet saavat tarpeisiinsa nähden riittävästi palveluita tai että tasa-arvo eri ihmisryhmien välillä toteutuu. Hoivaköyhyys on köyhyyden tavoin eriarvoisuuden muoto. Hoivaköyhyydellä tarkoitetaan sitä, että avun ja hoivan tarpeessa

oleva ei saa joko lainkaan apua tai saatu apu ei ole riittävää tarpeeseen nähden. (Van Aerschot & Kröger 2023, 237.) Riittävästä palveluista ulosjääminen vaikuttaa yleensä ikääntyneen hyvinvointiin kielteisesti (Draulans 2017, 1).

Nykyisessä politikassa korostetaan omassa kodissa vanhenemista mahdollisimman itsenäisesti hyvänä ja ikääntyneiden oikeuksia kunnioittavana käytäntönä. Monen kohdalla näin onkin, mutta joidenkin kohdalla kodista saattaa muodostua turvaton ja yksinäinen paikka toimintakyvyn laskun myötä. (Séguin ym. 2020, luku 6; Vasara 2023.) Ikääntyneiden laitoshoidtoa on purettu reilulla kädellä. Käytännössä ympärivuorokautiseen hoitoon pääsee vasta toimintakyvyn ollessa todella heikko. (Van Aerschot & Kröger 2023, 238.)

Ikääntyneiden eläessä entistä pidempään omassa kodissaan kotihoidon merkitys korostuu. Kotihoidon kattavuus on kuitenkin heikentynyt ja sen palveluita on vähennetty. Nykyinen kotihoito keskittyy terveydenhuollon asioihin ja käytännöllisiin avuntarpeisiin vastaaminen on jäänyt pitkälti pois. Minimiin karsittu ja suoritteisiin keskittyvä kotihoito tarkoittaa psykososiaalisen tuen sivuun jäämistä. Vaativan hoidon toteutuminen kotona ei myöskään toteudu aina riittävällä tavalla esimerkiksi vuodepotilaiden ja muistisairaiden kohdalla. Erityisen vaikeassa tilanteessa ovat pienituloiset ja ilman läheisten tukea olevat ikääntyneet. (Van Aerschot & Kröger 2023, 242–248.)

Ikääntyneiden perheenjäsenten sisäiset roolit muuttuvat ja tuen tarve ja riippuvuus muista ihmisistä kasvaa (Kinni ym. 2023, 283). Nykyisin läheisille on asetettu runsaasti odotuksia tuen ja hoivan resurssina toimimiselle. Julkisen avun heikentyessä ikääntyneet turvautuvat aiempaa enemmän läheisten apuun, vaikka se ei aina olisikaan heidän ensisijainen toiveensa. (Ahosalo & Henriksson 2012, 249; Vasara 2023.) Poliittisten linjausten myötä 2000-luvulta alkaen osoitettua perheiden lisääntyntä vastuuta on nimitetty familistiseksi käänneeksi tai uusfamismismiksi. Perheiden lisääntyvä vastuu voi lisätä paineita ja perhesuhteiden ristiriitoja. (Niemi & Pietilä 2023, 247.)

Ikääntynyt ei välttämättä saa perheeltään ja läheisiltään tukea ja apua, sillä perheissä on monenlaisia kokoonpanoja ja huoltosuhteita. Esimerkiksi samassa osoitteessa asuva aikuinen lapsi ei välttämättä ole ikääntyneelle apu ja tuki, vaan huoltosuhte saattaa toteutua myös toisinpäin. (Palonen & Pirhonen 2021, 100.) Myös merkityksellisiksi ja tärkeiksi koetut lähisuhteet saattavat samanaikaisesti olla haavoittavia. Esimerkiksi taloudelliset ongelmat tuottavat kuormitusta lähisuhteissa. Ikääntyneet saattavat avustaa lapsiaan taloudellisesti, vaikka siihen ei varaa olisikaan. (Kinni ym. 2023, 283–284.)

Mikäli ikääntynyt ei saa julkisilta palveluilta riittävästi tukea eikä varaa ole yksityisiin palveluihin, tuen tarve ja vaade siirtyy omalle perheelle. Riittämättömät palvelut sitovat perheenjäseniä tiiviimmin yhteen ja lisäävät perheenjäsenten riippuvuutta toisistaan. (Niemi & Pietilä 2023, 261.) Omasta perheenjäsenestä voi huolehtia myös virallisen omaishoitajuuden myötä. Ikääntyneet omaishoitajat ovat joskus tilanteissa, joissa he kantavat raskasta hoivavastuuta puolisostaan oman hyvinvointinsa kustannuksella (Van Aerschot ym. 2021, 264).

Ikääntyneiden tilanteisiin ja palveluihin liittyy siis ongelmia ja puutteita. On kuitenkin muistettava, että tästäkin aiheesta löytyy myös myönteisiä ja toimivia esimerkkejä ja tilanteita. (Lindholm 2020, 10). Hoivaa tarvitsevan näkökulmasta hoivan tarpeet voivat täytyä myös tavalla, joka mahdollistaa hyvän elämän ja kohdatuksi tulemisen. (Vasara & Sihto 2023, 285.) Ikääntyneiden ja hoitajien väliset vuorovaikussuhteet voivat olla myös toimivia, arvostavia ja merkityksellisiä (Marsden & Holmes 2014, 17). Ikämieli-tutkimushankkeen tulosten mukaan ikääntyneiden mielen hyvinvointi Suomessa on kokonaisuudessaan pääosin hyvällä tasolla, sillä suurin osa yli 65-vuotiaista kokee itsensä onnelliseksi. Kuitenkin vanhemmissa ikääntyneiden ikäryhmissä koettu onnellisuus ja positiivinen mielenterveys heikkenee. (Viertiö ym. 2023, 6.)

4 Tutkimuksen toteutus

4.1 Tutkimustehtävä

Tarkastelen tutkielmassani diakoniatyöntekijöiden näkemyksiä diakoniatyön merkityksestä ikääntyneiden tukijoina. Tutkielma keskittyy ikääntyneiden parissa tehtävän diakoniatyön tarkasteluun. Tutkimuskysymykseni on: Millaisena diakoniatyöntekijät näkevät merkityksensä ikääntyneiden tukijoina?

Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää tarkasteltavaa ilmiötä tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden näkökulmasta käsin. Kiinnostuksen kohteena ovat ajatukset, kokemukset ja tunteet sekä merkitykset, joita tutkimuksen kohteena olevalle asialle annetaan. (Juuti & Puusa 2020, 9.) Diakoniatyöntekijöiden haastatteluissa esiin tuomat ajatukset diakoniatyön merkityksestä nousevat heidän omista näkemyksistään, kokemuksistaan ja tuntemuksistaan käsin.

4.2 Aineistona diakoniatyöntekijöiden ryhmähaastattelut

Tutkielmassa käyttämäni aineisto on osa-aineisto GERIT-tutkimushankkeen kokonaisuudesta. Aineistona on GERIT-hankkeessa vuonna 2021 toteutetut kuusi ryhmähaastattelua, joissa haastateltiin ikääntyneiden parissa työskenteleviä diakoniatyöntekijöitä eri paikkakunnilta. Korona-ajan vuoksi haastattelut toteutettiin etäyhteyksien avulla. Haastateltavat toimivat joko diakonin tai diakonissan tehtävissä ja useimmilla oli pitkä alan työkokemus. Monella oli työkokemusta diakoniatyön lisäksi myös muista sosiaali- tai terveystyötehtävistä. Osa haastatelluista työskenteli ainoastaan ikääntyneiden parissa, osalla oli myös muun ikäisiä asiakkaita.

Tehtyjen haastattelujen teemoina olivat diakoniatyön palveluiden piiriin tuleminen, diakoniatyössä mukana olevien elämäntilanteet sekä asiakkuus, työskentelyprosessi, tuen tarpeet, palveluihin ohjaaminen ja yhteistyö sosiaalityön kanssa. Haastatteluihin osallistui kaksi tutkijaa, joista vähintään toinen oli työskennellyt ikääntyneiden parissa. Kuuden erillisen ryhmähaastattelun osallistujien määrä haastatteluryhmissä vaihteli kahdesta neljään henkilöön, ja yhteensä haastateltavia oli 19. Aineistosta on aikaisemmin tähän mennessä hyödynnetty osa-aineistona Eeva Rossin ja Marjaana Seppäsen (2024)

tutkimukseen ”Me ollaan vahvasti rinnalla kulkijoita”, joka käsitteli monitoimijuutta ja työntekijöiden ajattelu- ja toimintatapoja.

Tutkimushaastattelu pohjautuu vuorovaikutukseen ja sen keinoihin. Muiden vuorovaikutustilanteiden tavoin tutkimushaastattelussa tehdään kysymyksiä ja oletuksia sekä osoitetaan ymmärrystä ja kiinnostusta esille tuleviin asioihin. Tutkimushaastattelua ja sen etenemistä ohjaa kuitenkin tiedon saamisen tavoite, jonka mukaan haastattelut suunnitellaan ja toteutetaan. (Pietilä 2017, 46–47.) Ryhmässä tuetettu aineisto pohjautuu ryhmän vuorovaikutukselle. Ryhmän kokoonpano vaikuttaa omalta osaltaan vuorovaikutuksen toteutumiseen. Yhteinen pohja ja intressi mahdollistavat keskustelijoiden luottamuksellisen suhteen syntyminen ja keskustelun sujumisen. (Valtonen 2015, 228–229.) Tämän tutkielman aineiston ryhmähaastatteluissa haastateltavia yhdistivät samankaltainen koulutuksellinen ja koulutuksellinen pohja, joiden varaan yhteisen ymmärryksen rakentuminen mahdollistui.

4.3 Aineiston analyysi

Laadullisen analyysin avulla aineistosta pyritään jäsentämään kokonaisuus, jonka avulla on mahdollista päätyä perusteltuun tulkintaan ja lopulta johtopäätöksiin tutkittavasta ilmiöstä (Puusa 2020, 148). Haastattelututkimuksen analyysin ensimmäinen vaihe on usein litterointi, jossa aineistoon tutustutaan ja hahmotetaan kokonaisuutta (Ruusuvoori & Nikander 2017, 437). Litterointivaihe oli tämän tutkimuksen osalta valmiiksi tehty.

Päädyin valitsemaan analyysimenetelmäksi aineistolähtöisen sisällönanalyysin. Aloitelevana tutkimuksen tekijänä sisällönanalyysi tuntui helposti lähestyttävältä vaihtoehdolta. Sisällönanalyysi on yksi yleisimmin käytetyistä menetelmistä laadullisen aineiston analyysissä (Puusa 2020, 148). Analyysin kohteena on haastattelun puhutut sisällöt (Ruusuvoori & Nikander 2017, 430). Tavoitteena on aluksi järjestellä aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon keskeinen tietoarvo säilyttäen. Aineistosta pyritään luomaan selkeä, yhtenäinen ja informatiivinen kokonaisuus, jolloin johtopäätösten tekeminen mahdollistuu. (Puusa 2020, 149.)

Etsin analyysin avulla aineistosta vastauksia tutkimuskysymykseen ilman näkökulmaa ohjaavia teoreettisia käsitteitä. Tämänkaltainen lähestymistapa on ominaista aineistolähtöiselle sisällönanalyysille (ks. Tuomi & Sarajarvi 2024, 59). Analyysini ei ollut sidottu

valmiisiin teorioihin, vaan se rakentui aineiston ohjaamana. Analyysi ohjautui siis aineiston omista lähtökohdista käsin, jolla tavoittelin aineiston kokonaisvaltaista tarkastelua ja ymmärtämistä.

Aloitin analyysin lukemalla aineiston läpi useamman kerran. Analyysin laatuun vaikuttaa se, kuinka hyvin tutkija tuntee aineistonsa (Puusa 2020, 151). Valmiin aineiston kohdalla aineiston huolellinen läpikäyminen ja lukeminen on erityisen tärkeää perehtymisen ja ymmärtämisen kannalta, joten pyrin syventymään tähän vaiheeseen erityisesti. Ensimmäisellä lukukerralla pyrin luomaan kokonaiskuvaa aineistosta. Toisella lukukerralla tein alleviivauksia tarkasteluni kohteena oleviin asioihin. Kolmannella kerralla tein muistiinpanoja esille nousevista teemoista. Tämän jälkeen aloin käydä aineistoa läpi siten, että erottelin asiat, jotka liittyivät diakoniatyöntekijöiden käsityksiin työnsä merkityksestä ikääntyneiden kannalta. Tässä vaiheessa aineistosta karsitaan tutkimuksen kannalta epäolennainen sisältö pois (Tuomi & Sarajärvi 2024, 56).

Erittelin tässä vaiheessa myös diakoniatyöntekijöiden kuvaamia ikääntyneiden asiakkaiden elämäntilanteita. Nämä kuitenkin lopulta rajautuivat varsinaisen analyysini ulkopuolelle. Koen kuitenkin, että ikääntyneiden asiakkaiden elämäntilanteiden tarkastelu aineiston kautta lisäsi ymmärrystäni asiakkaiden tuen tarpeista ja täsmensi käsitystäni diakoniatyön merkityksestä. Analyysissäni tulee jossain määrin esille myös asiakkaitten elämäntilanteita diakoniatyön tukimuotojen esittelyn kautta.

Seuraavaksi ryhmittelin haastateltavien esiin nostamia diakoniatyön merkityssisältöjä tarkemmin. Ryhmittelyvaiheessa samaa ilmiötä kuvaavat asiat ryhmitellään ja yhdistetään alaluokiksi, jotka nimetään ilmiötä kuvaavalla käsitteellä (Tuomi & Sarajärvi 2024, 56) Jatkoisin alaluokkien tarkastelua ja luokittelua isompiin kokonaisuuksiin. Havaitsin alaluokkien kytkeytyvän erilaisiin tuen muotoihin, joista muodostin seuraavat pääluokat: Sosiaalinen tuki, hengellinen tuki ja aineellinen ja käytännöllinen tuki.

Kaikki aineistosta esiin nousseet diakoniatyön merkityssisällöt eivät sopineet suoraan näiden luokkien alle, mutta ne olivat silti osa haastateltavien kuvaamaa diakoniatyön merkitystä ikääntyneiden tukijana. Haastateltavat kuvasivat näiden teemojen olevan merkityksellisiä asiakkaiden tuen toteutumisen mahdollistajina. Niiden kuvattiin olevan keskeisiä diakoniatyön työskentelyssä ja toimivan diakoniatyön tuen pohjana ja mahdollistajana. Teemat liittyivät diakoniatyön resursseihin ja työskentelyn tapoihin. Muodostin näistä teemoista pääluokan: diakoniatyön erityispiirteet. Tulosluvun otsikot muodostuivat

näistä jäsentämistäni pääluokista. Seuraavassa vaiheessa käsittelin pääluokkia erikseen, tarkastellen aineiston yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia sekä miten aineisto vastaa tutkimuskysymykseeni.

Olen kuvannut esimerkin työskentelyni vaiheista taulukossa 1. Ensimmäisessä sarakkeessa on esimerkki aineisto-otteesta, toisessa sarakkeessa aineisto-ote on ryhmiteltyä alaluokkaan ja viimeisessä sarakkeessa on alaluvuista muodostettu pääluokka.

Taulukko 1. Esimerkkejä analyysin vaiheista:

AINEISTO-OTE	RYHMITTELY	PÄÄLUOKKA
Kyllä se varmaa aika iso juttu diakonin työssä on juuri se, et pystyy niissä hengellisis asioissa keskustelemaa, ja en pyri mitää vastauksia antamaa, mutta yhdessä pähkäilemään niitä ja puntaroimaa erilaisia vaihtoehtoja ja tavallaan, välittämään sitä semmosta Jumalan armoa ja rakkautta. Ne on ehkä semmosia mitkä ittee koskettaa kaikkein eniten, et silloin kokee että, nyt oon saanu jotain pientä hyvää aikaseks kuitenkin, et on tavallaan semmonen, ne hengelliset tarpeet, mä aattelen et se on kumminki se ydinjuttu mejän työssä.	Hengellisistä asioista keskusteleminen Hengellisten kysymysten yhdessä pohtiminen Hengellisyyden välittäminen Kristilliset arvot Armon näkökulma Hengellisten tarpeiden huomiointi	Hengellinen tuki
Mutta nämä kerhot on kyllä olleet semmosia kokoavia. Siellä kappelilla meillä on eläkeikästen kerho missä käy sitten miehiä ja naisia kerhossa. Että se on ollu semmonen tosi tärkeä ihmisille se kokoontumispaikka ja näkee muita ihmisiä. Että on ne kerhot ollu semmosia kokoavia paikkoja siellä sitten.	Ihmisten tapaaminen Vuorovaikutus Osallisuus	Sosiaalinen tuki
Ja sitten myös näitä ketkä on siellä omassa kodissaan niin, että ei oo mahdollisuutta vaikka yksin lähteä ulkoilemaan tai kauppaan. Niin meidänkin seurakunnassa on näitä lähimmäispalvelijoita, jotka sitten, tietysti he vaan pienen osan pystyy tavottamaan näistä ... Ja tuota oon huomannu että siellä käy paljon ikäihmisiä, ainakin minun alueella siellä [ruoka-avustuksessa]. Että tuota se on tavottanu minusta hienosti meidän ikäihmisiä jotka ovat vähävarasia. Ja se on ollu semmonen hieno juttu, mikä sitten ollaan laajennettu. Onhan sitä ollu aikasemminkin, mutta nyt ollaan laajennettu useemmalla kappelille sitä.	Tuki ulos lähtemisessä Tuki kaupassa asiointiin Vapaaehtoistyö Ruoka-apu vähävaraisille Ruoka-avun saavutettavuus	Aineellinen ja käytännöllinen tuki

4.4 Tutkimusetiikka

Tutkimuslupa aineiston käyttöön on haettu aiemmin GERIT-hankkeessa toteutetun aineiston keruun myötä. Haastateltavina olivat tutkimukseen vapaaehtoisesti osallistuneet diakoniatyön ammattilaiset, jotka saivat tietoonsa tutkimuksen toteuttamiseen liittyvät asiat. Haastateltavat ovat antaneet tietoon perustuvan suostumuksensa tutkimukseen osallistumisesta (ks. Rossi ym., 2024, 339), kuten tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019, 8) ohjeistaa.

Hyvä aineistonhallinta tarkoittaa, että haastattelut on kerätty ja käsitelty siten, että aineisto palvelee ensin kerääjän omia tiedonintressejä, jonka jälkeen aineisto on käytettävissä vielä muun tiedeyhteisön tutkimuksessa tai opiskelussa tai opettamisessa (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 413). Tämä toteutuu käyttämäni aineiston osalta. Aineisto on kerätty alun perin GERIT-tutkimushanketta varten ja hyödynnän nyt aiemmin kerättyä aineistoa uudelleen. Tutkimukseen osallistuvat usein arvostavat, että heidän kokemuksensa ja ajatuksensa nähdään arvokkaina ja aineistoa hyödynnetään useamman kerran (Kuula 2011, 116).

Aineiston anonymisoinnilla tarkoitetaan sitä, että aineistosta muutetaan tiedot, joiden perusteella haastateltavat pystyisi tunnistamaan (Ruusuvoori & Nikander 2017, 438). Käyttämäni aineisto on valmiiksi anonymisoitu, joten haastatteluihin osallistuneita tai yksittäisten asiakkaiden tilanteita ei ole mahdollista tunnistaa. Olen allekirjoittanut sopimuksen aineiston käytöstä ja sitoutunut säilyttämään sen siten, että sen ei ole mahdollista joutua ulkopuolisten käsiin. Olen myös sitoutunut hävittämään aineiston saatuaani tutkielmani valmiiksi.

Erilaiset ryhmädynamiikkaan liittyvät tekijät voivat heikentää aineiston monipuolisuutta. Esimerkiksi osallistujien erilaiset mielipiteet tai eturistiriidat voidaan tuoda voimakkaasti esiin. Dominoivat tai varovaiset osallistujat sekä rönsyilevä ja aiheesta harhautunut keskustelu voivat kaventaa näkökulmaa. Haastattelijan tehtävänä on tukea vuorovaikutusta ja suunnata keskustelua niin, että eri näkökulmat pääsevät esille. (Pietilä 2017, 112–114.) Tämän aineiston kohdalla vuorovaikutus toteutui aineiston perusteella sujuvasti, esille ei tullut esimerkiksi toisia jyräviä mielipiteitä. Osa haastatelluista oli toisia puheliaampia, mutta havaintojeni mukaan kaikki haastateltavat saivat tilaa oman äänensä esiin tuomiin.

Haastattelujen toteuttaminen etäyhteyksin voi mahdollisesti tarkoittaa perinteisestä ryhmähaastattelusta poikkeavaa vuorovaikutuksen luonnetta ja tapaa (Niemi ym. 2021, 206). Haastattelut näyttivät kuitenkin toteutuneen pääosin sujuvasti etäyhteyden kautta. Haastatteluissa tuli esille, että etätapaamisiin oli jo totuttu korona-aikana. Tekniikka ja etäyhteys näytti toimivan haastattelutilanteissa suhteellisen hyvin.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan hyvään tieteelliseen käytäntöön sisältyy luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto. Nämä osa-alueet tulee varmistaa tutkimusprosessissa niin suunnittelussa, menetelmän valinnassa, analyysissä kuin arvioinnissa. Tutkimuseettiseen luotettavuuteen vaikuttaa tutkimuksen tekemisen huolellisuus ja objektiivisuus sekä tutkijan rehellisyys ja avoimuus tutkimuksen valinnoista. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023.) Tieteellisen tiedon erityislaatuna on sen perusteltavuus. Tutkimuksen tulokset ovat vakuuttavia silloin, kun niihin on päästy luotettavan ja systemaattisesti tehdyn analyysin avulla. (Puusa 2020, 147.)

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavaa avoimuutta pyrin toteuttamaan kirjaamalla tekemäni valinnat sekä lisäämällä raporttiini suoria aineistolainauksia. Tekstin selkeyden ja luettavuuden parantamiseksi olen poistanut litteroidusta tekstistä puhekielen täytesanoja, jotka ovat sisällön kannalta merkityksettömiä. Olen merkinnyt käyttämäni lähteet selkeästi, minkä avulla ilmaisen tieteellisen toiminnan osapuolten arvostusta. Tutkimuksen tuloksen oikeellisuuteen pyrin suunnitelmallisuudella ja huolellisuudella tutkimusprosessin eri vaiheissa. Olen pyrkinyt suuntaamaan huomioni tutkimuksen kannalta oleellisiin asioihin.

Pyrkimyksenäni on ollut välttää ennakko-oletuksia ja ainakin tiedostaa mahdolliset miellesäni olevat ennakko-käsitykset. Tiedostan, että työskentelyni gerontologisessa sosiaalityössä saattaa vaikuttaa käsitykseeni ja ymmärrykseeni ikääntyneiden elämäntilanteista. Työni kautta olen tavannut nimenomaan sellaisia ikääntyneitä, joiden tilanne on varsin haasteellinen. Olen pyrkinyt lähestymään aineistoa avoimin mielin ymmärtäen, että ikääntyneiden elämäntilanteet ovat erilaisia ja esimerkiksi diakoniatyön asiakkaiden tilanteet saattavat yleisesti erota kohtaamieni gerontologisen sosiaalityön asiakkaiden tilanteista. Minulla ei ole erityisiä ennakko-oletuksia diakoniatyöhön liittyen ja koen suhtautuvani siihen neutraalisti. Työurani aikana olen kuitenkin vähäisissä määrin työskennellyt diakoniatyön yhteistyökumppanina. Koen myös, että suhteeni evankelisluterilaiseen kirkkoon ja sen toimintaan on neutraali.

Eettisesti kestävä sosiaalityön tutkimus pyrkii olemaan hyödyllistä tutkimukseen osallistuville, käsittäen sekä tutkimuksen tietoarvon että tutkimuksen konkreettisen toteuttamisen (Rauhala & Virokannas 2011, 237). Tutkielmani tuottama mahdollinen tietoarvo on sosiaalityön lisäksi diakoniatyön ja tutkimukseen osallistuvien diakoniatyöntekijöiden käytettävissä. Tutkimuksen aineistonhankintavaihe eli diakoniatyöntekijöiden ryhmähaastattelut ovat mahdollisesti tuottaneet diakoniatyöntekijöille uusia näkökulmia ja yhteistä ymmärrystä asiakkaiden tilanteista tai diakoniatyön toteuttamiseen liittyvistä kysymyksistä. Tutkielman tuottaman tiedon ja diakoniatyöntekijöiden vuorovaikutuksen ja oivallusten myötä mahdollistuu lopulta myös diakoniatyön ja sosiaalityön asiakkaille tuleva mahdollinen hyöty.

Sosiaalityön tutkimus tarkastelee usein sensitiivisiä aiheita, jolloin tuotettavan tiedon merkitykset korostuvat eettiseltä näkökannalta. Tutkimuksessa tuotettava tieto saattaa pitää sisällään tiettyä ihmisryhmää loukkaavia tai leimaavia vaikutuksia. Sosiaalisten ja psykososiaalisten ongelmien käsittelemisen ja ratkaisemisen vaikeuksia sekä ongelmien pitkäkestoisuutta ja ammatillisten käytäntöjen heikkouksia esiintuova tutkimus saattaa myös legitimoida ”toivottomuutta” (Rauhala & Virokannas 2011, 236–238.) Olen pyrkinyt huomiomaan ja välttämään tämän valitsemalla käyttämäni käsitteet siten, että ne ovat neutraaleja ja arvostavia merkityssisällöltään.

Ikääntyneisiin voidaan viitata monin eri käsittein. Valitsin tutkielmaani sanan ikääntynyt, jonka koen olevan merkityssisällöltään neutraali tässä ajassa. Olen pyrkinyt tuomaan ikääntymisen moninaisuutta esille käsittäen sen erilaisia ulottuuksia sekä ikääntyneiden yksilöllisiä tilanteita. Totean, että myös diakoniatyön asiakkaiden tilanteet ja tuen tarpeet ovat yksilöllisiä ja moninaisia.

5 Diakoniatyö ikääntyneiden tukijana

Diakoniatyöntekijöiden näkemykset merkityksestään ikääntyneiden tukijana näyttäytyy aineiston perusteella moniulotteisena. Ajalliset resurssit, joustavuus, vapaaehtoistyö, palveluohjaus ja sosiaalinen tuki, yhteistyö muiden toimijoiden kanssa sekä etsivä työ ja näkyväksi tekeminen jäsentyvät diakoniatyön erityispiirteiksi. Nämä elementit toimivat pohjana ja mahdollistajina diakoniatyön tuen toteutumiselle. Diakoniatyön tuen muodot käsittävät sosiaalisen, hengellisen ja aineellisen ja käytännöllisen tuen, jotka kytkeytyvät osittain toisiinsa ja määrittyvät asiakkaan yksilöllisen tarpeen mukaan.

5.1 Diakoniatyön erityispiirteet

Ajalliset resurssit määrittyvät aineiston pohjalta diakoniatyön erityispiirteeksi. Riittäväksi koettu aika mainittiin haastatteluissa useamman kerran diakoniatyön vahvuudeksi ja asiakkaan hyvän kohtaamisen ja kokonaisvaltaisen tuen toteutumisen mahdollistajaksi. Kokemus ajan riittävyydestä kuitenkin jakaantui jossain määrin haastateltavien kesken. Osa haastateltavista diakoniatyöntekijöistä koki, että aikaa asiakastyölle on käytettävissä riittävästi.

Ja ehkä sitten se yks mikä nimenomaan diakoniatyössä. Just se että on aikaa kuunnella sitä ihmistä. Niin, se oon kokenu tärkeeksi, että on monesti tullu semmonen tunne tai sitten myös ihan suora palautekin että minä olin se, jolla oli aikaa kuunnella, ettei ollu kiire.

Edellä olevassa aineisto-otteessa riittävä aika asiakkaan kuuntelemiseen määrittyi nimenomaan diakoniatyöhön liittyväksi resurssiksi. Riittävä aika kohtaamiselle onkin perinteisesti nähty diakoniatyön voimavarana (esim. Hiilamo 2022, 183). Haastateltavat korostivat kiireettömän kohtaamisen merkitystä, ja näkivät sen tärkeänä myös luottamuksen rakentumisen kannalta. Aineistossa välittyvät myös kokemukset siitä, että diakoniatyön toteuttamisissa kohtaamisissa voidaan ikään kuin paikata muiden toimijoiden niukkoja ajallisia resursseja

Toisaalta osa haastateltavista toi esille, että ajasta on diakoniatyössäkin pulaa. Kokemuksena oli, että aiemmin on ollut aikaa kiireettömämpään työskentelyyn. Käytettävissä olevan ajan rajallisuuden todettiin vaikuttavan kotikäyntien määrään ja asiakassuhteiden pituuteen. Haastateltavat kuvasivat, että asiakasta tuetaan nykyisin usein

tilapäisesti haasteellisen elämäntilanteen yli, mutta työskentelyn kestoa arvioidaan kuitenkin joustavasti asiakkaan tilanteen mukaan. Haastattelujen mukaan yksittäisille asiakaskohtaamisille aikaa pystytään yleensä kuitenkin varaamaan riittävästi. Organisaatiotasolta lähtevä mahdollisuus työskennellä joustavasti asiakkaan yksilöllisen tilanteen ja tarpeen mukaan nähtiin diakoniatyön erityisenä vahvuutena. Joustavuus määrittyy aineiston perusteella yhdeksi diakoniatyön erityispiirteeksi.

... ja sitte meidän hyvä puoli on se että meil ei oo niin strukturoitu ne asiat, et meil on semmosta joustamisen varaa. ... Meillä on paljon semmosta joustavuutta mitä ei monissa ole, monilla muilla työntekijäryhmillä.

Edellä olevassa otteessa haastateltava kuvaa kokemustaan diakoniatyön työskentelyn joustavuudesta ja vapaudesta työskentelyn tavoille verrattuna muihin työntekijäryhmiin. Diakoniatyötä on aiemminkin kuvattu joustavana ja tilanteen mukaisena toimintana (esim. Valve 2023, 10).

Toisaalta haastateltavat kuvasivat myös valmiita raameja ja toimintatapoja diakoniatyön tekemiselle, erityisesti taloudelliseen tukeen liittyen. Aineistossa välittyi vapaaehtoistyön merkityksellinen rooli diakoniatyön työvälineenä ja erityispiirteenä. Haastateltavat kuvasivat diakoniatyöhön sisältyvän erilaisia vapaaehtoistyön koordinointiin ja seurantaan liittyviä tehtäviä, kuten asiakkaille ja yhteistyökumppaneille toteutettava tiedottaminen, vapaaehtoistyöntekijöiden kouluttaminen, valinta ja perehdyttäminen, ensikäyntien tekeminen yhdessä vapaaehtoisten kanssa sekä vapaaehtoistyön yhteyshenkilönä toimiminen. Vapaaehtoisten tarjoama tuki asiakkaille todettiin käsittävän seurustelua, yhdessäoloa, ulkoilu- ja asiointiapua sekä yhteistä osallistumista tapahtumiin. Sosiaalisen kanssakäymisen mahdollistamista pidetään seurakunnissa yleisesti tärkeänä, ja vapaaehtoistyö onkin yksi olennainen osa diakoniatyön toimintaa (Yeung 2005, 46).

Haastateltavat kuvasivat vapaaehtoistyöntekijöistä olevan pulaa. Etenkin pitkäkestoiseen kotikäyntityöhön todettiin olevan nykyisin vaikeaa löytää sitoutuneita vapaaehtoisia. Vapaaehtoisia etsittiin tarvittaessa kirkon oman vapaaehtoistoiminnan lisäksi myös järjestöistä. Haastateltavat kertoivat käyttävänsä paljon työaika sopivien vapaaehtoisten etsimiseen, välillä tuloksetta.

Esille tuli, että monet vapaaehtoisina toimivista ovat itsekin ikääntyneitä. Vuorovaikutuksen, läsnäolon ja osallisuuden kokemukset koettiin merkityksellisinä myös

vapaaehtoistyötä tekevän kannalta. Vapaaehtoistyötä kuvattiin olevan mahdollista toteuttaa eri tavoin, kuten käsitöitä tekemällä ja niitä lahjoittamalla.

Sit on myös semmonen osallistava toiminta, mitä joskus jonkun vanhemman ihmisen kohallakin voi olla, mä aattelen jotain vanhusta, joka neuloo villasukkii ja kantaa kasseittain tänne, et jakakaa näitä eteenpäin, ja me ilomielin niitä jaetaan, siis tavallaan että voi jotain hyvää tehdä, olla niinku tarkotusta ja merkitystä omalle elämälle. Ja ehkä jotain muitaki vapaaehtoisuuden juttuja on myöski olemassa, jos voimat ja muut riittää niihin. Et se semmonenki puoli, et tavallaan ei olla aina vaan auttamassa, vaan antamas neit mahollisuuksii ikään ku itse tehdä ja toimia.

Haastateltava kuvaa merkityksellisyyden ja tarkoituksellisuuden tunnetta, joka voi syntyä tekemisen kautta ja panoksen antamisesta johonkin hyväksi koettuun. Tämänkaltaista toimintaa kuvattiin olevan kotikäyntityön lisäksi esimerkiksi ruokajakelussa ja erilaisissa tapahtumissa. Äyräväinen ym. (2019) toteavat sosiaalisen vaihdon teorioiden mukaan vastavuoroisuuden olevan tärkeä elementti ikääntyneiden ihmissuhteissa ja vapaaehtoisuudessa. Vapaaehtoistyössä toteutuu vastavuoroisesti molempien osapuolten saama positiivinen elementti (ks. Yeung 2005).

Palveluohjauksellinen työote ja sosiaalinen asianajo määrittyvät aineistossa diakoniatyön olennaisiksi työvälaineiksi. Niiden merkitystä korostettiin diakoniatyön toteuttamisen ja asiakkaan tuen toteutumisen kannalta, ja ne jäsentyivät analyysissäni diakoniatyön erityispiirteiksi. Palveluohjaus näyttäytyy aineistossa diakoniatyöntekijöiden aktiivisena toimintana, jossa selvitetään asiakkaan tarpeita yhdessä hänen kanssaan sekä etsitään ja selvitetään hänen tarpeisiin vastaavia palveluja. Lisäksi asiakasta tuetaan palvelujen piiriin pääsemisessä. Hänninen (2007, 15) toteaaakin palveluohjauksen käsittävän palvelujärjestelmän tuntemisen, palvelutarpeen selvittämisen ja oikeiden palvelujen etsimisen ja ohjaamisen niiden piiriin.

Haastateltavat kertoivat ottavansa usein yhteyttä palvelua tarjoavaan tahoon yhdessä asiakkaan kanssa. Haastateltavat kertoivat, että akuuteissa tilanteissa ottavat tilanteen ja tarpeen mukaisesti tarvittaessa yhteyttä omaisiin, kotihoitoon tai soittavat ambulanssin. Useimmat haastateltavat olivat tietoisia mahdollisuudesta tehdä sosiaalihuollon huoli-ilmoitus, ja useat kertoivat niitä työssään tehneensä.

Diakoniatyön tehtävänä nähtiin olevan sen varmistaminen, että asiakkaat saavat heille kuuluvat palvelut, joista he eivät välttämättä ole tietoisia tai joita he eivät ole kysyneet itse hankkimaan. Haastateltavat kuvasivat diakoniatyön toimivan usein sellaisten

ihmisten kanssa, jotka eivät saa ääntänsä kuuluviin tai pysty pitämään huolta oikeuksistaan. Muutama haastateltava toi esille, että asiakas saattaa jäädä joskus väärin ymmärretyksi viranomaisen puolelta. Diakoniatyöntekijöiden kuvattiin toimivan tällaisissa tilanteissa asiakkaan puolesta puhujana siten, että hänen asiansa tulisi ymmärretyksi ja huomioonotetuksi. Tämän kaltainen työtapa muistuttaa sosiaalityössä käytössä olevaa sosiaalista asianajoa, jossa työntekijä toimii asiakkaan puolestapuhujana vaikuttaen asiakkaan ulkopuolisiin mekanismeihin ja jonka tavoitteena on positiivinen muutos asiakkaan tilanteessa (ks. Hokkanen 2014, 48).

Palveluohjauksellista työtä kerrottiin tehtävän yksilökohtaisessa työssä, mutta haastateltavat kuvasivat työtöteen käyttöä myös matalalla kynnyksellä, esimerkiksi ryhmätoimintojen yhteydessä. Matalankynnyksen palveluohjausta on mahdollista tehdä yksilökohontaista työskentelyä laajemmalla tasolla, esimerkiksi ryhmätoiminnoissa tai diakoniaruokailun yhteydessä.

Palveluohjauksen toteutuminen edellyttää yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostui asiakkaan tuen toteutumisen mahdollistajana. Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa määrittyy palveluohjauksen tavoin diakoniatyön keskeiseksi työvälineeksi, joka jäsentyy diakoniatyön erityispiirteeksi. Erityisen merkitykselliseksi yhteistyö nähtiin tilanteissa, joissa koettiin, että diakoniatyön resurssit ja keinot eivät riitä vastaamaan asiakkaan tilanteeseen ja tuen tarpeisiin.

Haastateltavat kertoivat, että yhteistyötä tehdään niin seurakunnan sisällä, julkisen tahon ja kolmannen sektorin toimijoiden sekä omaisten kanssa. Aineistossa korostui kotihoidon, sosiaalitoimen, Kelan ja kolmannen sektorin järjestöjen kanssa tehtävä työskentely. Osa haastateltavista toi esille, että tiukentuneet tietosuoja- ja salassapitovaatimukset ovat tuoneet uudenlaista haastetta yhteistyön tekemiseen ja toteutumiseen, kuten myös toimijoiden tiheät organisaatio- ja työntekijämuutokset. Sosiaalityön osalta yhteistyökumppaniksi nimettiin joko gerontologinen tai aikuissosiaalityö. Sosiaalityöhön kerrottiin oltavan yhteydessä silloin, jos asiakkaan tilanne on erityisen haasteellinen. Tällaisiksi tilanteiksi mainittiin kotona pärjäämisen vaarantuminen, vakavasti ja pitkäaikaisesti sekaisin olevat talousasiat, raivaussiivouksen tarpeessa oleva asunto ja yleisesti tarve palvelutarpeen arvioinnille. Sen sijaan taloudellisen hyväksikäytön uhriksi joutumista haastateltavat eivät erikseen nimenneet syyksi olla yhteydessä sosiaalityöhön.

Näit tämmösiä ehkä kaoottisia tilanteita, tosi haastavia, niissä ainaki sit sosiaalityöntekijä on, nimenomaan tää ikäihmisten sosiaalityöntekijä on se kehen voi ottaa yhteyttä. Jos näkee et on kaikki retuperällä ihan talousasiat ja kotona kaikki, et sinne tarvitaan jotain näitä tämmösiä raivaussiivouksii tai jotain. Kyl niissä melkein sit sosiaalityöntekijään ottaa yhteyttä.

Haastateltava kertoo ottavansa sosiaalityöntekijään yhteyttä erityisen haasteellisissa tilanteissa. Tämän kaltaisiin tilanteisiin koettiin tarvittavan selkeää viranomaisen puolelta tapahtuvaa interventiota, jota ei ole mahdollista toteuttaa diakoniatyön keinoin.

Yhteistyö ja verkostoituminen nähtiin tärkeänä myös etsivän työn kannalta. Verkostoitumisen avulla on mahdollista tuoda muille toimijoille esille diakoniatyön palveluja ja mahdollisuuksia sekä tavoittaa avuntarpeessa olevia. Apua tarvitsevien löytäminen koettiin kuuluvan olennaisesti diakoniatyöhön, joten etsivä työ määrittyi analyysissäni diakoniatyön erityispiirteeksi. Aineiston mukaan etsivää työtä toteutetaan erilaisissa tilaisuuksissa ja tapahtumissa sekä syntymäpäiväsoitoilla, joita seurakunnissa tehdään pyöreitä vuosia täyttäneille ikääntyneille seurakunnan jäsenille. Näillä puheluilla on tosin mahdollista tavoitella ainoastaan seurakunnan jäseniä. Useampi haastateltava myös kuvasi tekevänsä periaatteessa etsivää työtä kokoajan työskennellessään, pitämällä ”silmät auki” eri tilanteissa.

Ja se on myös yksi haaste, tässä diakoniatyössä, että löytäis niitä ihmisiä joiden hätä on suurin ja suuri ja se tarve on iso, mutta he eivät osaa, esimerkiksi lähtee ettimään sitä apua tai ei kukaan sukulaisista oo yhteydessä meitä. Se mikä väylä löytyy, että me löydetään ja kohdataan ihminen, joka tarvitsee sitä diakonista apua, niin se on myös mejän työntekijöiden haaste ja myös hyvä pitää esillä koko ajan semmosta ääntä, että me olemme kaikkia varten ja varsinki niitä heikommas osa-osassa olevia varten.

Haastateltava kuvaa diakoniatyön haasteena olevan löytää ihmisiä, joilla on suuri hätä, ja jotka eivät itse saa haettua tukea tai joilla ei ole läheisiä, jotka ottaisivat yhteyttä diakoniatyöhön. Etsivä työ nähdäänkin yleisesti olennaisena diakoniatyön toimintatapana (ks. Alava 2020, 89; Malkavaara 2023, 83). Edellä olevassa otteessa korostuu myös diakoniatyön näkyvillä oleminen, jotta tuen tarpeessa olevat ihmiset voisivat itse löytää diakoniatyön piiriin.

Näkyvillä oleminen ja näkyväksi tekeminen kytkeytyvätkin etsivään työhön. Haastateltavat kuvasivat erityisesti diakoniatyön näkyvillä olon merkitystä, jota edistetään viestinnän, tiedottamisen sekä diakoniatyön läsnä- ja esillä olon avulla. Näkyvillä oloa ja läsnäoloa toteutetaan erilaisissa tapahtumissa ja tiloissa, esimerkiksi yhteisruokailuissa ja asukastuvilla tai vaikka puistossa kahvikärryn kanssa. Esille tuli myös erilaiset hankkeet,

joita diakoniatyössä ollaan toteutettu. Haastateltavat näkivät tärkeänä myös ikääntyneiden asioiden ja elämäntilanteiden esillä olon merkityksen. Tämä nähtiin diakoniatyön ja koko yhteiskunnan haasteena, joka ei ole kuitenkaan vielä toteutunut erityisen hyvin.

5.2 Sosiaalinen tuki

Sosiaalinen tuki välittyi laajassa merkityksessä pitäen sisällään erilaiseen psykososiaaliseen tukeen liittyviä elementtejä, kuten kohtaamisen ja läsnäolon, luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen sekä osallisuuden ja yhteisöllisyyden tukemisen. Kohtaamisen ja läsnäolon kuvattiin olevavan diakoniatyön lähtökohtia. Kohtaamiseen kytkeytyy ihmisen arvostaminen ja hänen yksilöllisen tilanteensa kunnioittaminen ja huomioiminen. Inhimillinen kohtaaminen ja läsnäolo merkityksellistyvät aineiston perusteella tuen elementiksi asiakkaan haastavassa tilanteessa.

Kyllä mä ite nään että, se diakoniatyö on niinku ihmisten kohtaamista hyvin suuressa määrin.

... Mutta tuntuu välillä, että ei oikein osaa tehdä muuta kun olla siinä läsnä hänelle. Ja että itse voi niinkun vakuuttaa, että kaikki on hyvin ja ei ole mitään hätää.

Edellä olevassa otteessa diakoniatyö määrittyy haastateltavan kokemuksissa pohjimmiltaan ja suurilta osin ihmisten väliseksi kohtaamiseksi. Läsnäolevan ja arvostavan kohtaamisen voi nähdä olevan lähtökohta, jonka päälle muu työskentely rakentuu. Jälkimmäisessä otteessa inhimillisen läsnäolon ja kohtaamisen merkityksellisyys korostuu asiakkaan haasteellisessa elämäntilanteessa. Diakoniatyöntekijän merkitys välittyy läsnäolevana kanssakulkijana ja lohdun tuojana.

Haastateltavat kuvasivat arjen vuorovaikutuksen merkitystä. Esille nousi huumorin merkitys sekä pyrkimys löytää iloa ja positiivia asioita yhdessä asiakkaan kanssa. Pienten ja arkistenkin kohtaamisten merkityksellisyttä korostettiin. Seuraavassa otteessa haastateltava kuvaa yhteisen kahitteluhetken merkitystä maaseudulla asuvan asiakkaan kannalta. Jälkimmäisessä otteessa haastateltava kuvaa, kuinka jo puhelinsoitto saattaa joskus olla merkityksellinen ja tärkeä asia yksin aikaa viettävän asiakkaan päivässä.

Tällästä voi olla jossain syrjäkylällä, että se on se kahvi, niin se on sille vanhukselle niin tärkeä, et kun lopulta tulee joku ja se diakoniatyöntekijä saapuu, niin tulee mieleen, yli 90-vuotias, jolla ei ole paljo ketään omaisia, niin se on niin tärkeä juttu siinä kun me jutellaan ja juuaan sitä kahvia samalla. ... Että tavallaan tälläisiä tilanteita voi olla, et ne niinku liittyy siihen, niin voimakkaasti että hän haluaa sen tarjota. Ja, jossakin muuallaki on, tilanteita että se olis erittäin epäkohteliasta jos minä, sanosin että en, että tavallaan, se vaan kuuluu siihen maaseutukulttuuriin, ei kaikilla toki mutta joillaki.

No joskus voi olla ihan pelkkä puhelinsoitto, että soitat että mitä kuuluu, niin sieltä tulee asioita, hyvin monenlaisia asioita, mut et lopuks jotenki kiitos, että soitit et olipa, mukava piristys päivään, ku voi olla, että monen monta päivää, on menny, ettei oo kenenkää kanssa jutellu, joku ikäihminen, joka asuu kauempana.

Diakoniatyön kohtaamisen merkitys korostuu erityisesti asiakkailta, joilla on vähän luonnollisia sosiaalisia verkostoja ja kohtaamisia. Edellä olevassa otteessa painottuu pyrkimys ymmärtää sosiaalisia kontakteja kaipaavan asiakkaan tilannetta, ja maaseutukulttuuriin liittyvää kahvin tarjoamisen merkitystä. Jälkimmäisessä otteessa korostuu näkemys puhelimitse tapahtuneen kohtaamisen merkityksestä ikääntyneelle, jolla ei ehkä ole ollut ollenkaan sosiaalisia kontakteja useamman päivän aikana. Haastateltavien puheissa diakoniatyön merkitys hahmottuu puuttuvien sosiaalisten verkostojen paikkaajana.

Haastateltavat kokivat yksinäisyyden olevan varsin yleinen haaste ikääntyneillä. Maria Lähteenmäki (2022, 71) kuvaa yksinäisyyden tarkoittavan omakohtaista ei-toivottua yksin olemista tai kokemusten, ajatusten ja tunteiden jakamattomuutta, joiden vaikutukset hyvinvointiin ovat laaja-alaisia. Useampi haasteltava kertoi kokevansa, että ikääntyneiden masennuksen taustalla on usein yksinäisyyden kokemus. Luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen merkitys korostui aineistossa keskeisenä tekijänä työskentelyn onnistumisen kannalta. Haastateltavat kuvasivat, että luottamuksen rakentamiseen ja syntymiseen tarvitaan riittävästi aikaa, ja tähän myös panostetaan erityisesti työskentelyn alkuvaiheessa. Luottamusta pidetään yleisesti inhimillisen vuorovaikutuksen tärkeänä osana ja se toimii edellytyksenä asiakassuhteiden hyvälle toteutumiselle (Mattila 2007, 23). Seuraavissa otteissa esille tulevat kahden haastateltavan näkemyksiä luottamuksen merkityksellisyydestä.

Mut varmaan se, tää on itsestään selvää, mut sanon sen silti ääneen, et semmonen luottamuksen rakentaminen ja tutustuminen. Se on hirveen tärkeä osa... Että, kyl mä sanosin sen, luottamuksen rakentaminen on semmonen, sanon sen ääneen, koska se on niin hurjan tärkeä.

Ehkä sitte, jos tapaa useamman kerran ja tulee tutummaksi tää ikäihminen, sitte myös se luottamus tietysti aina kasvaa ja sitä myöten voidaan puhua niistä kipeimmistäki asioista. Ja tietysti on aina erilaisia tilanteita, et välillä tietysti voi aika nopeastiki tulla ne, oikein ryöppynä ne elämän asiat ja tämmöset, mutta sillai pikkuhiljaa ja luottamus kasvaen yleensä kerrotaan asioita.

Luottamuksen rakentumisen nähdään vaativan tutustumista ja riittäviä ajallisia resursseja. Haastateltavien mukaan luottamuksen rakentumisen myötä asiakkaiden kanssa on mahdollista päästä keskustelemaan myös kipeistä ja mahdollisesti häpeää tuottavista asioista. Vaikeiksi koettujen asioiden käsittely mahdollistuu luottamuksen kokemuksen myötä. Haastateltavien mukaan erilaiset häpeän kokemukset ovat yleisiä ikääntyneillä asiakkailla. Häpeää koetaan esimerkiksi asunnon puutteiden, siivottomuuden, huonojen vaatteiden, muistamattomuuden, virtsankarkailun, fyysisen kunnon heikentymisen, taloudellisen tilanteen, päihteiden käytön ja hyväksikäytön uhriksi joutumisen vuoksi. Luottamuksen kokemus nähtiin tärkeänä myös työskentelyn alkuvaiheessa tapahtuvan tilanteen kartoittamisen kannalta, jossa toimiva ja arvostava vuorovaikutus koettiin keskeiseksi, asiakkaan arkiympäristön ja arjen toiminnan havainnoinnin lisäksi.

Osallisuuden, yhteisöllisyyden ja vertaistuen tukeminen määrittyi aineiston perusteella diakoniatyön tehtäväksi. Näiden toteutumista pyrittiin edistämään erilaisten ryhmätöimintojen, kuten kerhojen, retkien, tapahtumien, kahvilatoiminnan ja yhteisruokailujen kautta sekä hengellisiin tapahtumiin osallistumisen myötä. Asiakkaille kuvattiin tarjottavan aktiivisesti mahdollisuutta osallistua erilaiseen yhteisölliseen toimintaan. Yhteiseen toimintaan osallistumisen koettiin olevan ikääntyneille asiakkaille tärkeää ja hyvinvointia tukevaa.

... mä aattelen ryhmätöiminnan merkitystä, että se on tosi iso ikäihmisille, et on joku paikka minne voi lähteä, missä voi kohdata toisia, missä voi vähän kertoo kuulumisia ja tulee nähdäksi ja kuulluksi.

Ja sitte tämmönen, että ne saattaa olla viimesiä täälläkin, tämmösil pienillä kylillä, mitä tapahtumia järjestetään, niin on sit seurakunnan juttuja. Sitähän sanotaan joskus, että seurakunta sitte sammuttaa kylistä valot, ja lähtee viimesenä, jos sieltä lähtee. Että siin on myöski sitä osallistamista, yhteyttä toisiin ja yhteyttä Jumalaan näille meiän ihmisille.

Edellä olevassa otteessa korostetaan ryhmätöiminnan merkityksellisyyttä ikääntyneiden elämässä. Ryhmätöiminnan merkitys kohdentuu mahdollisuutena inhimilliseen kanssakäymiseen, yhteyden saamiseen toisiin ihmisiin ja kuulluksi tulemiseen. Jälkimmäisessä otteessa tuodaan esiin myös kokemus yhteydestä Jumalaan ja, että seurakunta voi

nykyisin olla pienillä kylillä ainoa ikääntyneille toimintaa järjestävä taho. Palvelujen vähenemisen ja pitkien välimatkojen koettiin vaikeuttavan monen ikääntyneen elämää etenkin maaseutuympäristöissä.

Osallisuuden tukeminen ja vahvistaminen nähdään keskeisenä diakoniatyön tehtävänä (Salminen ym. 2020, 119). Osallisuuden voidaan määritellä tarkoittavan mahdollisuutta liittyä erilaisiin hyvinvoinnin lähteisiin ja elämän merkityksellisyyttä lisääviin suhteisiin sekä oman elämän kulkuun ja mahdollisuuksiin sekä palveluihin ja yhteisiin asioihin vaikuttamista (Isola 2017, 5). Osallisuudesta käyty keskustelu on voimistunut koko 2000-luvun ajan sekä yhteiskunnan että kirkon sisällä. Kirkko pyrkii olemaan osallisuuden yhteisö, joka tavoittelee kokemusta seurakunnasta yhteyden, voimavaraistumisen ja merkityksellisten kokemusten paikkana. (Valve 2022, 100–101.)

Haastateltavat totesivat, että korona-ajan aiheuttaneen taukoja yhteisöllisten tapahtumien järjestämiseen. Korvaavana toimintana oli järjestetty kirjekerhoja postitse tai sähköpostitse, soittorinkejä sekä tapahtumia ja tapaamisia ulkotiloissa tai etäyhteyksien kautta. Korona-ajasta johtuva yhteisöllisten tapahtumien poisjääminen oli haastateltavien näkemysten mukaan vaikuttanut monien asiakkaiden elämään varsin negatiivisella tavalla.

Nyttien ku on ollu näitä alueellisia koronarajoituksia ja valtakunnallisia, rajoituksia ja [seurakunnan kerhohan] on joutunut olemaan kiinni, niin kyllä se kävijöiden puheissa kuuluu päivittäin. Että he on kokenu hyvin syvää yksinäisyyttä, ja koen että se on jopa traumatisoinut.

Haastateltava kokee, että koronarajoitukset ovat aiheuttaneet syvää yksinäisyyttä seurakunnan kerhossa käyneille. Hän kokemuksensa on, että rajoitukset ovat voineet aiheuttaa jopa traumatisoitumista asiakkaille. Koronarajoitusten tuottamat haitalliset vaikutukset asiakkaille toistuivat monen haastateltavan puheissa. Toiminnan väliaikaisen keskeytymisen kautta toiminnan merkityksellisyys nousi uudella tavalla esille, ainakin asiakkaille sekä diakoniatyöntekijöille. Koronapandemia aiheutti haasteita erityisesti niille ihmisille, jotka olivat jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa (Molenaar & Praag (2022)).

Diakoniatyön tarjoaman sosiaalisen tuen merkitys jäsentyy kohtaamisen ja läsnäolon sekä osallisuuden ja yhteisöllisyyden tuen kautta. Diakoniatyöntekijöiden kuvauksissa sosiaalinen tuki käsittää arvostavan vuorovaikussuhteen kautta arjen asioiden jakamista, kuuntelemista, motivoimista, voimavarojen esiin nostamista ja mielekkään toiminnan yhdessä

etsimistä ja löytämistä. Osa diakoniatyön kautta tapahtuvasta sosiaalisesta tuesta tapahtuu vapaaehtoistyön sekä erilaisten ryhmien ja tapahtumien kautta.

5.3 Hengellinen tuki

Diakoniatyön tarjoaman hengellisen tuen elementeiksi jäsenyivät aineiston pohjalta kristilliset arvot, hengellisten tapahtumien pitäminen, jaettu kristillinen toiminta, seurakuntayhteyden tukeminen, arjen kristillisuus, toivon näkökulman esiin nostaminen sekä hengelliset keskustelut ja tuki kuolemaan liittyvissä kysymyksissä. Nämä elementit limittyvät osittain yhteen sosiaalisen tuen kanssa, mutta eroavat niistä siten, että hengellisessä tuessa korostuu kristilliseksi tai hengelliseksi luokiteltavat teemat. Hengellisyys ja hengellinen tuki kohdentuu aineistossa erityisesti kristillisten ajatusten perinteisiin. Hengellistä ja henkistä tukea nimitetään kirkon piirissä usein myös sielunhoidoksi (ks. Alava 2020, 91). Tätä käsitettä aineistossa käytettiin kuitenkin vain vähän.

Haastateltavat kuvasivat kristillisten arvojen olevan hengellisen tuen ja laajemmin diakoniatyön taustalla. Ihmisarvon kunnioittamisen, lähimmäisenrakkauden, yhteisvastuun, itsemääräämisoikeuksien ja yksilöllisyyden merkitystä korostettiin diakoniatyötä ohjaavina arvoina. Niiden kuvattiin toimivan ikään kuin lähtökohtana diakoniselle työlle ja vaikuttavan työskentelyn tapaan. Ihmisarvon kunnioittaminen kytkeytyi useamman haastateltavan puheessa kristilliseen ihmiskäsitykseen ja arvoperustaan.

Ihan samalla tavalla oon ajatellu just tuosta, että tuo jokkaisen ihmisen ihmisarvon korostaminen. Että se on meillä tässä, että mistä meiän diakoniatyössä meiän arvot niinkun kumpuaa. Että jokkainen on jumalan luomana arvokas ja jumalan kuva. Ja meillä ei tarvi erotella sillä tavalla, että onko joku työikänen tai työkuntonen. Tai sitten, kun on jo vanhus, niin sitten ei olekaan enää yhtä tuottava yksilö.

Otteessa korostuu ihmisarvon merkityksellisyys ja arvo, joka liitetään kristilliseen ajatukseen siitä, että jokainen ihminen on jumalan luomana itsessään arvokas. Tämä vertautuu sosiaalityössäkin käytettyyn, mutta uskonnollisesti neutraaliin ihmisarvon kuvaukseen, jossa ihminen nähdään arvokkaana itsessään. Mattila (2007) toteaa ihmisen arvostamisen käsittävän elämän, kokemusten ja tunteiden arvostamisen kaikissa muodoissaan. Arvostaminen on ihmisyyden arvostamista, joka ei ole kiinni tekemisistä tai saavutuksista sekä yksilöllisen persoonan arvostamista ainutlaatuisena. (Mt, 15.) Ihmisen ei tässä ajattelussa tarvitse olla tietynlainen tai tehdä tiettyjä asioita saadakseen arvostusta osakseen.

Hengellinen tuki ja hengellinen ulottuvuus välittyi aineistossa diakoniatyön ominaispiirteinä ja osaamisalueena. Hengellinen tuki nähtiin olennaiseksi osaksi diakoniatyötä, ja hengellisten kysymysten kuvattiin nousevan usein esiin asiakkaiden kanssa käydyissä keskusteluissa. Haastateltavien kokemus oli, että hengelliselle tuelle on tarvetta, ja monet asiakkaat odottavat saavansa sitä juuri diakoniatyöltä.

... se, mikä erottaa sen siitä yhteiskunnallisesta työstä, se on se ykkösasia kuitenkin, että meidän työssä saa näkyä se hengellisyys ja kristilliset arvot ja kaikki tämmöne. ...

...he odotti niinku että, se on erilainen leiri, he tiedosti et se on seurakunnan leiri, että siel on myös hengelliset asiat esillä.

Edellä olevissa otteissa diakoniatyön erottaa julkisen tahon toteuttamasta työstä se, että kristilliset ja hengelliset arvot voivat olla diakoniatyön työskentelyssä mukana. Jälkimmäisessä otteessa haastateltava kuvaa asiakkaiden odotuksia siitä, että diakoniatyön järjestämä leiri pitää sisällään myös hengellisten asioiden käsittelyä. Hengellisyys välittyi merkityksellisenä diakoniatyön elementtinä ja erityisalueena suhteessa muihin toimijoihin. Monet haastateltavista olivat toimineet aiemmin myös julkisissa sosiaali- tai terveydenhuollon työtehtävissä ja kertoivat kokevansa iloa, kun saivat nyt diakoniatyössä hyödyntää myös hengellistä ulottuvuutta. Hengellinen työ on yleisesti katsottu olevan diakoniatyön ydin aluetta (Alava 2020, 91; Helin ym. 2010, 40).

Hengellistä tukea kuvattiin toteutettavan erilaisissa tiloissa ja tilanteissa, kuten asiakkaan kotona, seurakunnan tiloissa, erilaisissa tapahtumissa ja laitoksissa. Hengellistä työtä toteutetaan sekä yksilökohtaisessa työskentelyssä, että ryhmien parissa. Työn sisältöön kuuluvat hartaudet, rukous- ja raamattupiirit ja muistotilaisuudet, ehtoollisen jakaminen, virsien laulaminen, Raamatun lukeminen sekä hengelliset keskustelut ja rukoukset asiakkaiden kanssa tai heidän puolestaan. Aineiston perusteella hengellisyys toteutuu usein asiakkaan kanssa yhdessä toimimisen ja tekemisen, kuten virsien laulamisen kautta.

Haastateltavien mukaan diakoniatyön piiriin ohjataan asiakkaita muiden sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten toimesta erityisesti, kun koetaan tarvetta juuri hengelliselle tuelle. Esiin tuli, että osa asiakkaista ottaa itsekkin diakoniatyöhön yhteyttä kokiessaan tarvetta hengelliselle tuelle. Haastateltavien kokemuksena oli, että yhteys seurakuntaan on merkityksellinen ja tärkeä asia monelle ikääntyneelle.

Mutta toki mä tiedostan myös että, monilla ikäihmisillä jotka on ollut seurakunta-aktiiveja aikanaan, joille hengelliset asiat on tärkeitä, ni he haluais et jonkunlainen kontakti kirkkoon ja seurakuntaan säilyis. Et tällaset vanhukset varmasti haluaa, et olis nimenomaan seurakunnan työntekijä, jonka kanssa vois sitte ehkä lukea Raamattua tai keskustella hengellisistä asioista.

Otteessa välittyy haastateltavan ymmärrys asiakkaan kokemuksesta hengellisyyden ja seurakuntayhteyden merkityksellisyydestä. Diakoniatyön kautta ikääntynyt, jolla on haasteita päästä esimerkiksi kirkkoon jumalanpalvelukseen, voi säilyttää yhteyden seurakuntaan. Yhteys seurakuntaan kytkeytyy aineiston perusteella osallisuuden ja yhteisöllisyyden toteutumiseen. Seurakunta hahmottuu yhteisönä, johon kuuluminen voi olla merkityksellinen ja yhteisöllinen kokemus, ja jonka kautta asiakkaan osallisuuden ja toimijuuden on mahdollista toteutua.

Haastateltavat kuvasivat, että hengellistä tukea tarjotaan asiakkaiden tarpeiden ja toiveiden mukaan yksilöllisesti. Kaikkien asiakkaiden kanssa ei puhuta hengellisistä asioista välttämättä ollenkaan. Erään haastateltavan mukaan asiakkaat, jotka ottavat diakoniatyöhön yhteyttä kertoen, että haluavat nimenomaan keskustella uskon kysymyksistä, ovat nykyisin harvemmassa. Tämä heijastaa yhteiskunnassa tapahtunutta muutosta hengellisyydessä, sillä Suomi on yleisesti maallistunut (ks. Hjelm, 2024). Kristilliset ajatukset eivät ole välttämättä enää tämän päivän ikääntyneillekään yhtä tärkeitä kuin aiemmin. On myös mahdollista, että asiakas ei itse uskalla ottaa hengellisiä asioita esille, vaikka hänellä olisikin toiveita hengelliselle tuelle. Myös seurakunnissa on havaittu olevan arkuutta ottaa esille hengellisiä asioita, joten on mahdollista, että hengellistä tukea kaipaava jää ilman hengellisten asioiden kohtaamista, jos kumpikaan osapuoli ei rohkene ottaa näitä asioita puheeksi (Jokela 2011, 195).

Hengellisyyteen nähtiin kuuluvan myös arjen hengellisyys, joka ilmenee tavallisissa arkipäivän tilanteissa ja kohtaamisissa, ja joissa hengellisyys ei välttämättä ole näkyvästi esillä.

... mut must tosi hyvin tossa aiemmin tuli se että, kyllä ehdottomasti myös tällanen hengellinen tukeminen on mun mielest meidän työn ytimessä. Mut sehän voi olla myös kauheen semmosta niinkun arkista hengellist. Et eihän me puhuta Paavalin lähetysmatkoista tai jotenkin niinkun [naurahtaa], et ne on kauheen tavallisia, ne on myös niinkun arkielämän teemoja. ...

Mutta, että jotenkin mä koen myös, semmosen niinku arjen kristillisyyden, et se vaan tulee, et ku on kirkon työntekijä, ni se on jo itessään tavallaan viesti siitä, kirkon sanomasta, lähimmäisenrakkaudesta ja näin. ...

Edellä olevissa otteissa arjen kristillisyyden merkitys välittyy haastateltavien kuvaamana. Arjen kristillisyydellä tarkoitetaan ajatusta, että hengellisyyden ei tarvitse aina olla suurta ja näkyvästi esillä olevaa, mutta sen koetaan olevan kuitenkin läsnä. Jälkimmäisessä otteessa haastateltava kertoo kokemuksestaan, että kirkon työntekijä itsessään tuo mukanaan kirkon sanoman ja lähimmäisenrakkauden ajatuksen. Tämän kokemuksen toteutumisen voi nähdä liittyvän myös kuulumisen tunteeseen, eli kokemuksen kuulumisesta laajempaan kokonaisuuteen.

Toivon, lohdun ja armollisuuden esiin nostaminen määrittyi aineistossa osaksi hengellistä työtä. Aineistossa välittyy diakoniatyöntekijöiden pyrkimys tuoda asiakkaan tilanteeseen uudenlaista positiivisempaa merkitystä sisältävää näkökulmaa.

Lähtee hänen tarpeistaan ja niistä kysymyksistään. Että sitten voi ite tuua sitä semmosta toivon näköallaa. Että ei se kuitenkaan välttämättä ole tilanne niin toivoton, kun miltä näyttää. ...

Mutta, ku sieltä lähtee niitä avautumaan niin, siinä on sitä sellasta sielunhoidollista puolta, [huokaa] ja sellasta lohtua ja toivoa ja armollisuutta, armon tuomista omassa työssä. Ja tietenkin nämä kaikki asiat, sitte ku ollaan jo ehtoopuolella niin nämä kuolemankysymykset ja ihan tämä oonko mä kelvollinen Jumalalle ja pääsenkö mä taivaaseen ja tämmöset kaikki asiat on esillä. Ja sitte vielä sanosin, et on näitä tämmösiä, sieltä elämänhistoriasta ja muutenkin... Että, näitä ongelmia, että aika paljonhan se on tällästä, usein raskaitten asioitten äärellä olemista, ja siinä toivoa ja semmosta Jumalan armon esille tuomista ja semmosta, läsnäoloa.

Edellä olevissa otteissa diakoniatyön merkitystä kuvataan läsnäolona sekä toivon, lohdun ja armollisuuden esiin nostamisena vaikeissakin tilanteissa. Toivon näkökulma ja armollisuus kytkeytyvät positiivisten mahdollisuuksien löytämiseen. Toivon näkökulmassa voi nähdä yhtäläisyyksiä voimavarakeskeiseen näkökulmaan, jonka pyrkimyksenä on löytää voimavaroja vaikeuksienkin keskellä (Healy 2014, luku 8). Jälkimmäisessä otteessa kuvataan diakoniatyössä esille tulevia elämään, kuolemaan ja uskoon liittyviä kysymyksiä. Haastateltava tuo esille, kuinka elämän loppupuolella olevat asiakkailla on tarve pohtia elettyä elämäänsä, ja sitä mitä tapahtuu kuoleman jälkeen. Haastateltavan kuvauksessa diakoniatyöntekijä toimii läsnäolevana kuulijana ja toivon tuojana perimmäisten kysymysten äärellä.

Kuolemaan liittyvää hengellistä tukea kuvattiin toteutettavan yksilökohtaisessa työskentelyssä sekä laitoksissa esimerkiksi muistotilaisuuksien muodossa. Osa haastateltavista kertoi toimivansa myös sururyhmien ohjaajina. Haastateltavat kuvasivat käyvänsä

asiakkaiden kanssa keskusteluja takana olevasta elämästä ja sen valinnoista ja tuovansa keskusteluun lohdun toivon ja armollisuuden näkökulmaa.

Haastateltavat kuvasivat, että asiakkaiden tuen tarve saattaa liittyä suruun menetetyn läheisen vuoksi tai omaan lähestyvään kuolemaan liittyviin kysymyksiin. Asiakkaat halusivat keskustella myös käytännöllisistä kysymyksistä kuolemaan liittyen, kuten hautajaisjärjestelyistä. Eräs haastateltava kertoi kirjaavansa tarvittaessa yhdessä asiakkaan kanssa kuoleman jälkeisiä toiveita ylös Kirkkohallituksen julkaisemaan sielunhoitokorttiin.

Eräs haastateltava kuvasi tilannetta, jossa asiakkaan omaiset eivät suostuneet ollenkaan keskustelemaan kuolemaan liittyvistä asioista asiakkaan kanssa, vaikka asiakkaalla oli suuri tarve näiden asioiden läpikäymiseen. Asiakas oli käynyt keskustelua toiveistaan diakoniatyöntekijöiden kanssa, ja toiveet ja toimintaohjeet kuolemaan liittyen kirjattiin ylös. Haastateltava kuvasi asiakkaan kokeneen suurta helpotusta tämän jälkeen.

Ikääntyneiden elämänvaiheeseen kuuluu kuolemaan liittyvien kysymysten pohtiminen. Heillä on pohdiskeluun yleensä aikaa, mutta ei välttämättä ihmisiä, jotka olisivat valmiita tukemaan näitä pohdintoja. Kuolemaan liittyvien kysymysten pohtiminen asiakkaiden kanssa saattaa jäädä väliin myös julkisen sektorin toimijoilla. Tämän vuoksi diakoniatyön tarjoama hengellinen tuki kuolemaan liittyvissä kysymyksissä on merkityksellistä monen asiakkaan kannalta.

5.4 Aineellinen ja käytännöllinen tuki

Aineellinen ja käytännöllinen tuki määrittyvät aineiston perusteella olennaisiksi diakoniatyön tuen muodoiksi. Aineellisen tuen elementeiksi jäsentyvät taloudellinen tuki ja ruoka-apu. Käytännöllinen tuki käsittää erilaisen tuen ja avun käytännön asioihin liittyen, esimerkiksi yhdessä kaupassa käymisen, ulkoilu- ja saattoavun sekä asioiden hoitamisessa tukemisen esimerkiksi ajanvarausten suhteen.

Haastateltavien mukaan monet ikääntyneet asiakkaat elävät vaikeassa taloudellisessa tilanteessa, jonka syinä nähtiin pienet tulot, suuret terveydenhuoltokulut, puolison kuolemaan liittyvät seikat, kuten jääminen yksin liian kalliiseen asuntoon, päihteiden käyttö tai muut elämänhallinnan ongelmat ja taloudellinen väkivalta. Monen asiakkaan kuvattiin pärjäävän juuri ja juuri niukoilla tuloillaan, mutta talous ei kestä yllättäviä ja äkillisiä menoja.

Haastateltavat näkivät julkisen sosiaaliturvan ensisijaiseksi suhteessa diakoniatyön tarjoamaan taloudelliseen tukeen. Toimeentulon järjestämisen nähtiin lähtökohtaisesti julkisen tahon tehtäväksi. Taloudellinen tukeminen on ollut yksi keskeisistä diakoniatyön työmuodoista koko 2000-luvun ajan, mutta pyrkimyksenä on tuen tilapäisyys (Paloviita 2020, 46).

Haastateltavat näkivät diakoniatyön tarjoaman taloudellisen tuen olevan tarkoitettu yllättäviin ja poikkeuksellisiin tilanteisiin. Toisaalta esille nousi myös, että jotkut asiakkaat hakevat toistuvasti diakoniatyöltä taloudellista tukea.

Mutta täällä [seurakunnassa] on pyritty kyllä sitä siihen suuntaan viemään, että tämä meidän diakonian taloudellinen apu olis tilapäistä. Että ajatus ois, että juuri tämmösiin yllättäviin tai johonkin poikkeustilanteeseen. Niin, että jonkun tietyn vaiheen yli tuettaisiin. Että sitten on saatettu tehdä päätöksiä, jos on ollu vuodesta toiseen sama ihminen, jolla on se, että hän on pienitulonen, mutta ei oo mitään erityistä tullu siihen tilanteeseen. Niin tehty sit ratkasu, että häntä tuetaan justiin EU-ruualla ja sitten meidän [seurakunnan järjestämään ruokailuun] voi tulla sitten ilmaiseksi syömään.

Haastateltava kertoo suuntauksena olevan taloudellisen avun tilapäisyys. Asiakkaan saama tuki näyttäytyy kuitenkin suhteellisen pitkäkestoisena, koska tukea on annettu toistuvasti usean vuoden ajan. Haastateltava kertoo vielä, että tällaisessa tilanteessa asiakasta voidaan hänen halutessaan edelleen tukea keskusteluavun kautta sekä auttamalla häntä julkisen tahon tukien hakemisessa. Diakoniatyön merkitys aineellisen tuen suhteen limittyy ja kohdentuu käytännöllisen tuen kanssa. Asiakasta tuetaan hakemaan hänelle kuuluvia etuuksia julkiselta puolelta tai ottamaan yhteyttä velkojiin maksuaikapyyntöjen tai maksusuunnitelmien tekemisestä varten.

Taloudellisen tuen myöntämisen pääsääntöiseksi ehdoksi määrittyy aineiston perusteella taloustilanteen selvittäminen, johon liittyy kirjallisten dokumenttien esittäminen taloustilanteesta.

Eli ikäihmisten taloudellinen avustaminen noudattaa ihan samoja käytäntöjä kun kaikenikäisten. Perustuu työntekijän tapaamiseen, taloustilanteen selvittämiseen ja sit työntekijän päätökseen. ...

Taloudellisen tuen myöntämisen prosessi määrittyy aineiston perusteella organisaatiossa sovittujen käytäntöjen ja pelisääntöjen kautta. Haastattelujen perusteella tukea hakevan taloustilanteen selvittämiseksi asiakkaalta pyydetään lähtökohtaisesti määrättyt dokumentit, kuten tiliotteet ja päätös perustoimeentulotuesta. Tältä osin taloudellisen tuen prosessi muistuttaa virallisen tahon tarjoamaa tukea, jossa tuen ehtona on

taloustilanteen selvittäminen määrättyjen dokumenttien avulla. Haastateltavat totesivat diakoniatyössä tässä olevan kuitenkin pientä harkinnan ja jouston varaa tilanteesta riippuen, mutta pääsääntöisesti dokumentit kuitenkin todettiin vaadittavan.

Aineiston mukaan taloudellista tukea toteutetaan lahjakorttien ja maksusitoumusten avulla tai maksamalla avoimia akutteja laskuja asiakkaan puolesta. Yksittäisen diakoniatyöntekijän tarjoaman tuen maksimäärä vaihteli eri alueilla (90–200€). Johtavalla diakoniatyöntekijällä todettiin olevan mahdollisuus tehdä päätös tarvittaessa myös tätä hieman suuremmasta tuesta. Isompiin tukitarpeisiin on mahdollista hakea tukea diakoniarahastosta.

Haastatteluissa todettiin, että usein asiakkaat tulevat pyytämään diakoniatyöltä apua nimenomaan taloudellisissa asioissa, mutta tilannekartoituksessa esille nousee muitakin tuen ja avun tarpeita.

Yhteydenotto diakoniatyöhön saattaa tulla aineelliseen tukeen liittyen mutta taustalta saattaa löytyä taloudellisen ahdingon lisäksi muitakin haasteita, jotka tulevat esille asiakkaan tuntiessa luottamusta työntekijää kohtaan.

Edellisessä otteessa ilmenee asiakkaiden haasteiden moninaisuus sekä luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen merkitys. Asiakkaan vaikean taloustilanteen taustalla voi olla muita haasteita, jotka tulevat esille luottamuksen synnyttyä. Haastatteluissa nousivat esiin myös tilanteet, joissa asiakas on taloudellisissa vaikeuksissa, taloudellisen hyväksikäytön vuoksi. Tällainen tilanne nähtiin aiheuttavan usein voimakasta häpeää, koska hyväksikäyttäjä on usein asiakkaalle emotionaalisesti läheinen henkilö. Taloudellisen tuen tarve saattaa olla helpompi tuoda esille kuin hyväksikäyttö.

Aineellisen tuen muodoksi aineiston pohjalta määrittyy myös ruoka-apu. Ruoka-apua kerrottiin toteutettavan elintarvikejakelun ja maksuttoman ruokailun avulla. Useat haastateltavat totesivat, että ruoka-avun hakijoina on yllättävän paljon eläkeikäisiä. Kaikki ruoka-avun hakijoista ei ole muutoin varsinaisessa asiakassuhteessa diakoniatyöhön.

Meillä on aloitettu semmosia, [ruoka-avustuksia] tässä korona-aikana [kapeleilla seurakunnan alueella] ja siel on yllättävän suuri määrä eläkeikäisiä...hakemassa sen päivän [ruoka-avun], ja eri syistä, että joillakin voi olla, että haluaa tavata ihmisiä, lähtee hakemaan sit sitä varten sitä [ruoka-apua] ja joillakin voi olla just se että se taloudellinen tilanne on niin tiukka että se [päivän ruoka-apu] auttaa siitä päivästä selviytymään ja siltä väliltä kaikkea.

Haastateltava toteaa, että korona-aikana aloitetun ruoka-avustuksen asiakkaina oli ollut yllättävän paljon eläkeiässä olevia ihmisiä. Haastateltava kokee, että ruoka-avun

hakijoilla on voinut olla eri syitä hakea apua: joidenkin vaikuttimena on ollut ruoan tarve, mutta joidenkin taustalla on voinut olla tarve tavata ihmisiä. Korona-aikana ruoka-avun hakeminen on voinut olla harvinainen mahdollisuus tavata muita ihmisiä. Ruoka-avulla on myös sosiaalinen merkityksensä (Kainulainen 2014, 69).

Eräs haastateltava kertoi, että seurakunta tarjoaa mahdollisuutta saada lähettipalvelun avulla ruokaa kotiin. Hän kertoi, että ruokatoimituksia toimitaan 1–2 kertaa kuussa vähävaraisille ikääntyneille asiakkaille, jotka eivät pääse kulkemaan yhteisruokailuun. Haastateltavan näkemyksen mukaan tämä on ollut iso apu monen asiakkaan tilanteeseen. Ai-neelliseen apuun kytkeytyy tässä toiminnassa myös käytännöllinen apu, joka määrittäytyi analyysissäni diakoniatyön yhdeksi keskeiseksi tuen muodoksi.

Haastateltavat kertoivat auttavansa asiakkaita erilaisten käytännön asioiden hoitamisessa, kuten ajanvarausten tekemisessä.

... Tän kanssa allekirjotan, että me, usein diakoniatyössä, ihan semmosta käytännön apua, että omasta kännykästä katon niitä asioita ja numeroita ja soitan siinä ihmisen läsnä ollessa, hommataan lääkäriaikaa ja tuntuu että kaikki on niin vaikeeta, ku ei oo älypuhelimia eikä, että semmonen, oikeitten numeroitten, seki on jo vaikee jolleki ikäihmiselle, et ku siellä sanotaan yks ja paina kaks ja paina kolme, niin ei siitä tule oikein mitään, et sit se jää, eikä vastaajaan osata jättää mitään. No, mulla itelläni, ku on vastaaja, mä että ahaa siel on taas joku ikäihminen ku, se varmaan [naurahtaa] no jotaki pitäis sanoa, mitähän [naurahtaa] se ei niinku, nää on niin outoja asioita. Et me ollaan paljo niitä ohjaajia ja neuvojia ja avunantajia.

Haastateltava kuvaa kuinka yksinkertaistenkin asioiden hoitaminen saattaa olla vaikeaa joillekin ikääntyneille. Asiakaspalvelua on korvattu esimerkiksi puhelinrobotiikalla, joiden monivaiheisissa valikoissa eteneminen vaatii sellaista toimintakykyä, jota kaikilla asiakkaista ei ole. Haastateltava kertoo selvittelevänsä palvelujen puhelinnumeroita ja soittavansa asiakkaan kanssa erilaisia asiointipuheluita. Tämän kaltainen työskentelytapa liittyy myös luvussa 5.2 esiteltyyn sosiaaliseen asianajoon.

Haastateltavat kuvasivat monella asiakkaalla olevan vaikeuksia omien asioittensa hoitamisessa. Vaikeuksien taustalla nähtiin usein olevan, että monella asiakkaalla ei ole käytössään älypuhelin tai muuta digitaalista laitetta, ja vaikka olisikin, sen käyttäminen voi olla haasteellista. Yhteiskunnan digitalisoituminen vaikuttaa monen ikääntyneen elämään, ja nämä vaikutukset voivat olla myös kielteisiä arjen toimintojen kannalta (ks. Niemi 2017). Toisaalta eräs haastateltava toi esille, että nykyisin osa ikääntyneistä on

taitavia digitaalisissa asioissa, mutta he ovat diakoniatyön piirissä yleensä vapaaehtois-työtä tekeviä, eivät asiakkuudessa olevia.

Eräs haastateltava kertoi tilanteista, joissa asiakas on saattanut saada viralliselta taholta pitkän listan esimerkiksi siivousta toteuttavista palveluntuottajista. Asiakkaalle on myönnetty siivouspalvelua, mutta hän ei ole välttämättä ole kykeneväinen sisäistämään ja noudattamaan saamia ohjeita siten, että hän todella saisi siivouspalvelua. Palvelun hakeminen ja palvelun käynnistäminen edellyttävät usein tietynlaista toimintakykyä, tai vaihteoisesti asiakas tarvitsee tähän tukea. Haastateltava kuvasi diakoniatyön toimintaa tämänkaltaisissa tilanteissa käsikynässä kulkemisena ja yksilöllisenä vahvana ohjauksena. Diakoniatyön merkitys ikääntyneiden tukijana kohdentuu tässä asiakkaan toimintakyvyn paikkaamiseksi, jotta asiakas saa tarvitsemansa tuen. Käytännöllisen tuen avulla asiakas saa hänelle tärkeät asiat hoidettua.

Aineiston mukaan saatto-, ulkoilu ja asiointiapua tarjotaan suurimmaksi osaksi vapaaehtoisuustyöntekijöiden kautta. Eräs haastateltava kertoi seurakunnassa olevan erityisiä diakonian vanhustyöntekijöitä, jotka auttavat tämän kaltaisissa arjen toiminnoissa.

Sitte tietysti meillä [seurakunnassa] on tietysti tämmöset asiointiavut eli, että voidaan lähteä saattamaan, vaikka terveystyöntekijöihin taikka lähtee ulos kävelyille taikka kauppareissuille ja tämmösii. Meil on kaks diakonian vanhustyöntekijää, jotka nimenomaan on näissä tämmösissä arjen tilanteissa mukana ja heidän työnsä pääpainopiste on siinä kotityöskentelyssä. He myös tietysti omalta osaltaan voivat ohjata eteenpäin minkälaista palvelutarvetta sitten sieltä löytyy mut, he on nimenomaan näitä arjen käsikynkkiä ja tämmösiä jotka siellä vanhusten kodeissa sitte toimivat. Et meillä kuitenki kotikäyntityö, sitä tehdään, mutta ei niin laajasti voida tehdä, kun mitä he voivat siihen keskittyä.

Haastateltava kuvaa seurakunnassa olevan erityisiä työntekijöitä, jotka voivat keskittyä ikääntyneiden arjen tukemiseen. Otteessa korostuu näiden työntekijöiden merkitys seurakunnan asiakkaiden arjen sujuvuuden mahdollistajana. Tämänkaltaisia työntekijäresursseja ei kuitenkaan ilmennyt muiden haastateltavien puheissa. Tämä liittyy työn toteuttamisen eroihin eri seurakuntien alueilla (ks. Hiilamo 2022, 183). Haastateltavien yleisenä kokemuksena oli, että käytännöllisestä tuesta on ikääntyneillä asiakkaila pulaa, ja tarvetta tuelle olisi enemmän kuin mitä on mahdollista tarjota.

6 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tässä tutkielmassa on tarkasteltu diakoniatyöntekijöiden näkemyksiä merkityksestään ikääntyneiden tukijoina. Tutkielman aineistona on käytetty GERIT-hankkeessa vuonna 2022 toteutettuja diakoniatyöntekijöiden ryhmähaastatteluja. Aineiston analyysimenetelmänä on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysyä.

Ajalliset resurssit, vapaaehtoistyö, palveluohjaus ja sosiaalinen asianajo, yhteistyö sekä etsivä työ ja näkyväksi tekeminen määrittyvät tutkielman tuloksissa diakoniatyön erityispiirteiksi, jotka työskentelyn taustana ja mahdollistajina. Diakoniatyöntekijät korostivat näiden elementtien keskeisyyttä ja erityisyyttä työskentelyn ja tuen toteutumisen kannalta. Tutkielman tuloksena diakoniatyön tarjoamiksi tuen muodoiksi hahmottuvat sosiaalinen tuki, hengellinen tuki sekä aineellinen ja käytännöllinen tuki.

Kiireettömyyden on nähty olevan diakoniatyön toteuttaman kokonaisvaltaisen kohtaamisen toteutumisen edellytys (Rättyä 2009, 105). Tutkielman tulosten perusteella riittävät ajalliset resurssit eivät ole kuitenkaan itsestään selvyys diakoniatyössäkään. Vaikka kokemukset ajallisten resurssien riittävyydestä osittain jakaantuivat, riittävä aika ja kiireetön kohtaaminen koettiin olevan diakoniatyölle ominaista. Tähän voi vaikuttaneen myös koulutukseen ja ammatilliseen identiteettiin pohjautuva näkemys siitä, että kohtaamiselle on oltava diakoniatyössä aikaa.

Myös vuoden 2020 diakoniabarometrin mukaan diakoniatyöntekijät kokevat ajallisten resurssien niukentuneen ja tarvitsevansa tukea ajankäytön priorisointiin (Kela 2020, 101). Paine asiakassuhteiden pituuden rajaamiseen voi tuottaa haastetta asiakkaan tuen tarpeisiin vastaamiseen sekä työntekijöiden jaksamiseen. Vaikeassa tilanteessa olevalla asiakkaalla voi olla tarvetta myös pidempiaikaiselle tuelle. Haastateltavat olivat pyrkineet löytämään asiakkaille tukea palveluohjauksen, vapaaehtoistyön ja ryhmämuotoisten toimintojen kautta.

Diakoniatyön tehtävänä ja haasteena on reagoida yhteiskunnan tarpeisiin ja muutoksiin (Ryökäs ym. 2022, 128). Tutkielmassa käytetyn aineiston keräämisen jälkeen julkisessa sosiaaliturvassa on tapahtunut heikennyksiä. Tehtyjen leikkausten vaikutusten on todettu näkyvän diakoniatyössä ja kohdistaneen siihen uudenlaista painetta. Seurakunnissa on pohdittavana resursseihin liittyviä kysymyksiä. (Antila & Serkkola 2024.) Diakoniatyön

resursseja haastavat myös kirkon valtionrahoituksen heikentyminen (Suomen evankelis-luterilainen kirkko, 2024c) sekä kirkollisverojen laskusuhdanne kirkosta eroavien myötä. Kirkon talouden heikentyessä joudutaan arvioimaan diakonian tärkeimpiä tehtäviä (Palo-viita 2020, 46).

Vaikka diakoniatyön tulisi jo kirkkojärjestyksessä lausutun sitoumuksensa nojalla pitää erityisesti kaikkein heikompiosaisten puolta, käytännön diakoniatyö laajenee helposti muidenkin tukea tarvitsevien piiriin (Jokela 2011, 193). Asiakkaiden kohtaamiseen käytettävä aika voi tulevaisuudessa vähentyä edelleen myös diakoniatyön osalta. Olisikin tärkeää, että kohdattavat ihmiset olisivat eniten avuntarpeessa olevia. Niukentuneet resurssit tulisi kohdistaa tukea eniten tarvitseville. (Hiilamo 2022, 183, 186.) Eniten tuen tarpeessa olevilla ei välttämättä ole resursseja hakeutua tuen piiriin. Tämä tarkoittaa etsivän työn merkityksen korostumista, mutta toisaalta myös sitä, että ajankäytön priorisoinnille on tarvetta jatkossakin. Mahdollisesti myös diakoniatyössä joudutaan tulevaisuudessa poh-timaan asiakkaaksi pääsyn kriteerejä.

Jokela (2011) on todennut diakoniatyön tuen piiriin pääsemisen olevan usein sattuman-varaista. Kaikki tukea tarvitsevat eivät ole tietoisia mahdollisuudesta hakea tukea diako-niatyöstä, etenkin elleivät he ole evankelisluterilaisen seurakunnan jäseniä. Myös diako-niatyöstä tiedottaminen sekä avustuskäytännöt vaihtelevat eri seurakuntien välillä. (Mt., 127–130.) Diakoniatyössä on tärkeää kartoittaa ja arvioida asiakkaiden tilanteita sekä suunnitella miten yhdenvertaisuus ja palvelujen saavutettavuus on mahdollista toteuttaa.

Vapaaehtoistyön merkitys ikääntyneiden tuen muotona välittyy tutkielman tuloksissa use-ammalla tavalla. Sen merkitys jäsentyy sekä vapaaehtoistyötä vastaanottavan että vapaa-ehtoistyötä tekevän osapuolen osallisuuden ja toimijuuden kannalta. Haastateltavat kuva-sivat vapaaehtoisten työpanoksen olevan tärkeää myös esimerkiksi tapahtumien järjestä-misessä.

Tutkielman tuloksissa korostuvat diakoniatyöntekijäiden näkemykset vapaaehtoistyön vastavuoroisuuden, osallisuuden ja yhteisöllisyyden merkityksistä. Haastateltavien dia-koniatyöntekijöiden sekä vuoden 2022 diakoniabarometrin (Hietaniemi 2022) tulosten mukaan monet vapaaehtoisista ovat itsekin ikääntyneitä, ja vapaaehtoisista on jo nyt sel-keästi pulaa. Vapaaehtoistyö nähdään kuitenkin edelleen tärkeänä diakoniatyön osa-alu-eena tulevaisuudessa (Salminen ym. 2020, 119). Diakoniatyön haasteena on jatkossa

löytää uusia vapaaehtoisia toiminnasta pois jäävien tilalle, joten näkyvillä olemiselle ja aktiiviselle toiminnalle on tarvetta jatkossakin.

Käyttämässäni aineistossa painottuvat vapaaehtoistyön positiiviset elementit. Vapaaehtoistyössä tulisi kuitenkin huomioida vapaaehtoisten kokema kuormitus ja vastuukysymykset. Olisi syytä myös huomioida, että organisaatioiden ja yhteiskunnan toiminnan ei tulisi olla liian riippuvaisia vapaaehtoistyön resursseista. Liiallinen nojautuminen vapaaehtoistyöhön voi olla ratkaisuna lyhytaikainen ja toimia jarruna yhteiskunnalliselle kehitykselle. Julkisen tahon tulisi vastata riittävien palvelujen toteutumisesta, koska se mahdollistaa yhdenvertaisen ja kattavan tuen ja palvelujen toteutumisen. Tämän vuoksi julkisten palvelujen tulee olla ensisijaisia myös suhteessa diakoniatyöhön. Asiakkaaksi ohjautumisen sattumanvaraisuus ja erot eri alueiden välillä, eivät tue tasa-arvoisten palvelujen toteutumista, jos palvelujen toteutuminen nojautuu liiaksi julkisen tahon ulkopuolelle. Diakoniatyöllä tuleekin olla julkisia palveluja täydentävä, ei korvaava rooli.

Haastateltavat näkivät yhteistyön ja verkostoitumisen olennaisena asiakkaiden tuen toteutumisen kannalta. Toimijoiden tuntemisen nähtiin helpottavan yhteistyötä käytännön tasolla. Tässä koettiin kuitenkin olevan myös kehittämisen varaa. Olen kuvannut analyysissäni diakoniatyön tekemää palveluohjausta muiden toimijoiden suuntaan, mutta on tärkeää muistaa palveluohjauksen toteuttaminen tarvittaessa myös diakoniatyön suuntaan.

Diakoniatyön kuvataan olevan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen pyrkivää (Kuusimäki 2012, 12; Wiens & Zitting, 2022). Käytännön diakoniatyössä vaikuttamistyötä tehdään enimmäkseen yksittäisten asiakkaiden kohdalla, ja laajempi rakenteellinen vaikuttaminen voi jäädä toteutumatta (Jokela 2011, 89). Vuoden 2020 diakoniarakenteen (Alava 2020, 94) mukaan diakoniatyöntekijät arvostavat vaikuttamistyötä, mutta se näyttää jääneen käytännössä melko vähäiseen rooliin. Tämän tutkielman tuloksissa vaikuttamistyö hahmottuu yhteistyön ja verkostoitumisen kautta sekä pyrkimyksenä pitää diakoniatyötä näkyvillä. Esille tuli kuitenkin hieman myös asiakkaan lähiympäristössä tehtävää vaikuttamistyötä, esimerkiksi tuolien järjestäminen taloyhtiön tiloihin.

Haastateltavat kokivat ikääntyneiden asioiden näkyvyyden yhteiskunnassa olevan tärkeää, mutta näkivät tässä olevan kuitenkin kehittämisen varaa. Näkemyksenä oli, että ikääntyneiden asioiden ja tilanteiden näkyville nostamiseen tarvittaisiin lisää yhteistyötä toimijoiden välillä sekä lisäksi ylemmän tahon vaikuttamistyötä. Myös Helin ym. (2019,

20) ovat todenneet, että köyhyys ja huono-osaisuus ovat laajoja ilmiötä, joiden ehkäisemiseksi tarvitaan yhteistyötä ja muutoksia kaikilla tasoilla.

Diakoniatyön erityispiirteiden lisäksi diakoniatyön merkitys ikääntyneiden tukijana hahmottuu tutkielman tuloksissa toisiinsa kytkeytyvien sosiaalisen, henkisen sekä käytännöllisen ja aineellisen tuen kautta. Diakoniatyön toteuttama sosiaalinen tuki rakentuu läsnäolevan, arvostavan ja luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen kautta sekä osallisuuden ja yhteisöllisyyden tuen kautta. Läsnäolo ja kohtaaminen sekä osallisuuden ja yhteisöllisyyden tukeminen hahmottuvat diakoniatyön näkemyksissä merkityksellisiksi osa-alueiksi ikääntyneiden diakoniatyön asiakkaiden tuen kannalta.

Luottamuksen merkitys korostui työskentelyn onnistumisen mahdollistajana. Tiina Soukiala ja Ilkka Penttilä (2024) ovat tutkineet luottamusta gerontologisen sosiaalityön näkökulmasta. Heidän mukaansa luottamus sosiaalityössä ei synny vain yksittäisten ihmisten välillä, vaan se on sidoksissa myös instituutioon, jossa sosiaalityötä harjoitetaan (Mt. 690). Instituution vaikutus luottamuksen rakentumisessa kohdentunee myös diakoniatyöhön. Instituutio ja siihen liittyvät käsitykset vaikuttavat omalta osaltaan luottamuksellisen asiakassuhteen rakentumiseen.

Ikääntyneiden erilaisten ongelmien purkamisen yhtenä edellytyksenä on mahdollisuus hyödyntää erilaisia palveluja ja menetelmiä. Osalla erityisen tuen tarpeessa olevista ikääntyneistä on epäluottamusta palvelujärjestelmää kohtaan, mikä vaikeuttaa luottamuksellisen suhteen muodostumista ja voi johtaa jopa palveluista kieltäytymiseen. (Kinni ym. 2023, 285–286.) Diakoniatyön merkitys ikääntyneiden tukijana kohdentuu myös siihen, että se voi rajatussa määrin tarjota vaihtoehdon julkisen sektorin toteuttamaan tukeen tai toimia väylänä julkisen avun piiriin pääsemisessä, jos luottamus on diakoniatyössä pääsyt rakentumaan.

Haastateltavat kuvasivat hengellistä tukea diakoniatyön ydinalueeksi ja kokivat, että osalla asiakkaista on odotuksia diakoniatyölle juuri hengellisen tuen tarjoajina. Kristilliset arvot ja elementit esiintyivät haastateltavien puheissa arvostavan kohtaamisen ja osallisuutta tukevan toiminnan taustalla, joten sosiaalisen ja hengellisen tuen merkitykset liittivät osittain toisiinsa.

Hengellinen hyvinvointi käsittää henkilökohtaisen vakaumuksen, mielenrauhan ja itsensä hyväksymisen (Jaakkola 2015, 69). Haastateltavien puheissa välittyi pyrkimys tukea asiakasta kohti hengellistä hyvinvointia, ja ikääntyneillä näiden kysymysten

merkityksellisyys nähtiin korostuneen. Hengellistä tukea kuvattiin toteutettavan yksilöllisesti ja asiakkaan tarpeen mukaisesti. Hengellisyys nähtiin olevan myös arjen hengellisyttä, joka koettiin olevan tietoisuutta hengellisyyden läsnäolosta arjen tilanteissa.

Kirkon jäsenmäärät ovat olleet Suomessa merkittävässä laskussa viime vuosikymmeninä ja erityisesti nuorempien ikäpolvien kirkkoon kuuluminen on vähentynyt huomattavasti (Suomen evankelisluterilainen kirkko 2024b). Tämä viittaa siihen, että tulevaisuudessa ikääntyneidenkin evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvien osuus pienenee. Näin ollen sellaisia ikääntyneitä, jotka kokevat kirkon ajatukset ja toiminnan merkityksellisiksi, on jatkossa nykyistä vähemmän. Tämä luo diakoniatyölle uudenlaisen tilanteen. Diakonian periaatteiden mukaisesti diakonia auttaa kuitenkin kaikkia ihmisiä, ei vain kirkkoon kuuluvia (Nikkanen 2020, 54).

Uskonnollisen ja katsomuksellisen moninaisuuden ja uudenlaisen hengellisyyden (Hiltunen & Vasko 2011, 4) myötä tulevaisuudessa on tärkeää, että diakoniatyö on valmis uskomisen, uskontojen ja hengellisyyden muutoksiin. Diakoniatyöltä odotetaan näin ollen entistä laajempaa hengellisyyden ymmärtämistä ja uskontolukutaitoa. (Nikkanen 2020, 50, 74.) Yhteiskunnan uskonnollisuuden moninaisuuden lisääntyminen haastaa evankelisluterilaisen kirkon diakoniatyötä pohtimaan valmiuksiaan hengellisen tuen toteuttajana.

Taloudellisen tuen ja ruoka-avun merkitys hahmottui diakoniatyön osa-alueeksi, jolle diakoniatyöntekijät näkevät olevan tarvetta myös ikääntyneillä. Aineellinen tukeminen on perinteisesti ollut yksi diakoniatyön keskeisistä työmuodoista (Paloviita, 2020 46). Haasteltavat näkivät, että diakoniatyön aineellisen tuen tulisi lähtökohtaisesti olla luonteeltaan tilapäistä. Myös vuoden 2020 diakoniarakettin mukaan diakoniatyöntekijät näkevät haasteeksi, että diakoniatyön aineellinen tuki muuttuu usein sosiaaliturvan pysyväksi jatkeeksi. Riskinä nähdään, että laajamittainen ruoka-apu voi passivoida ja ylläpitää asiakkaan tilannetta. Diakoniatyön näkemyksenä on, että yhteiskunnan tulisi varmistaa, että ihmisten ei tarvitsisi turvautua pitkäkestoisesti ruoka-apuun. (Paloviita 2020, 41–47.) Ruoka-apuun nähdään liittyvän leimautuminen ja ihmisarvon puute, ja sitä on nimitetty myös ”julkiseksi kerjäämiseksi”, jossa on otettava vastaan se mitä annetaan (Riches 2008, 33).

Lama-ajasta alkunsa saanut ruoka-apu on vakiintunut osaksi viimesijaista epävirallista sosiaaliturvaa (Ohisalo 2017, 20), vaikka se suunniteltiin alun perin tilapäiseksi avuksi

(Roivainen 2003, 31). Ruoka-avun mielekkyydestä on käyty keskustelua sen alusta asti, mutta toimivia ratkaisuja taustalla oleviin tekijöihin vaikuttamiseen ei ole löytynyt (Hii-lamo ym. 2008, 123).

Haastateltavat näkivät ruoka-apuun sisältyvän ravinnon lisäksi myös sosiaalisen kanssakäymisen ja yhteisöllisyyden elementit. Seurakuntien pyrkimyksenä on kehittää diakoniaruokailuja entistä enemmän yhteisölliseen suuntaan (Paloviita 2020, 46). Toisaalta ruoka-avun vastaanottaminen aiheuttaa häpeää noin kolmasosalle sen vastaanottajista (Laihiala 2018, 7), joten myös tämä tulisi huomioida toiminnan toteuttamisessa.

Ikääntyneillä asiakkailla nähtiin olevan runsaasti erilaista käytännöllisen tuen tarvetta, eikä näihin tarpeisiin pystytty vastaamaan kaikilta osin diakoniatyön tai julkisen tahon toimesta. Myös esimerkiksi Lina Van Aerschot ja Teppo Kröger (2023, 238) ovat todenneet, että ikääntyneiden avun ja tuen tarpeisiin vastaaminen ei Suomessakaan aina toteudu. Tutkielmani tulosten mukaan vapaaehtoistyön rooli diakoniatyön käytännöllisen tuen toteuttajana on merkittävä. Kaikille tarvitseville ei kuitenkaan vapaaehtoistyöntekijää aina löytynyt. Osa ikääntyneistä näyttää jäävän ilman tarvitsemaansa tukea.

Osalla ikääntyneistä todettiin olevan vaikeuksia toimia digitalisoituneessa yhteiskunnassa. Diakoniatyön merkitys hahmottui asiakkaan ja ympäristön välisen kuilun paikkaajana, eli asiakkaan tukemisessa hänelle haasteita tuottavassa digitaalisessa ympäristössä. Esteettömyyttä on pyritty huomioimaan yhteiskunnassa, mutta usein huomio kohdentuu fyysiseen ympäristöön, ja digitalisaation joillekin ihmisille tuottamat esteet jäävät pitkälti huomiotta. Palvelujen suunnittelussa on tarpeen huomioida myös perinteiset asiointikanavat vaihtoehtona asiointille.

Nostan kuitenkin esille, että ikääntyneillä ei automaattisesti ole haasteita digitaalisten asioiden suhteen. Osalla ikääntyneistä on edelleen kyky uuden oppimiseen ja toimintaan myös digitaalisissa ympäristöissä. Sawchuk ym. (2020, luku 4) näkevät yleisenä ageistisenä stereotypiana oletuksen, että ikääntyneet ja teknologia eivät automaattisesti sovi yhteen.

Tutkielmani tuloksena diakoniatyöntekijöiden omista näkemyksistä diakoniatyö näyttyy asiakasta arvostavana, joustavana ja moniulotteisena tuen tarjoajana. Diakoniatyöntekijät korostivat diakoniatyön merkitystä asiakkaan sosiaalisen ja hengellisen tuen toteuttajana. Tutkielman tulokset ovat linjassa diakoniatyöstä tehtyjen aiempien tutkimusten kanssa (mm. Jokela 2011; Pöyhönen & Seppänen 2016; Rossi & Seppänen 2024).

Diakoniatyössä on vahva käytännön tuntuma yleisen sosiaaliturvajärjestelmän toiminnasta (Juntunen 2006, 176), joten sen tutkiminen kuvaa myös yhteiskunnan ja sen palvelujen tilannetta. Tutkielman tulosten mukaan diakoniatyöntekijät näkevät ikääntyneillä olevan tarpeita sosiaaliselle, hengelliselle sekä käytännölliselle ja taloudelliselle tuelle.

Diakoniatyöntekijöiden näkemysten ymmärtäminen auttaa sosiaalityötä hahmottamaan diakoniatyön tarjoamia mahdollisuuksia asiakkaille. Ymmärrys eri toimijoiden käytännöistä ja tuen muodoista edistää myös yhteistyön toteutumista. Diakoniatyön keskusteluissa vahvasti läsnä oleva hengellisen tuen merkitys ja näkökulma ei välttämättä ole sosiaalityössä riittävällä tavalla esillä.

Tutkielman tulosten tarkastelussa on huomioitava, että se ei tuota tilastollista tietoa eikä kerro esimerkiksi diakoniatyön vaikuttavuuden kysymyksistä. Tutkielma ei ole vertaileva tutkimus, joten suora tietoa esimerkiksi diakoniatyön ja sosiaalityön eroista ei ole mahdollisuutta saada. Tutkielmassa käytetyn aineiston haastateltavina on ollut joukko diakoniatyöntekijöitä, joten kyseessä on heidän näkökulmansa ja ymmärryksensä diakoniatyön merkityksestä. Tulokset eivät siis tuota tietoa asiakkaiden kokemuksista ja näkemyksistä. Näkisin mielenkiintoisena jatkotutkimusaiheena diakoniatyön asiakkaiden näkökulman diakoniatyön merkityksestä tai sosiaalityön asiakkaiden näkemykset ja kokemukset diakoniatyöstä. Mielenkiintoinen tutkimusaihe olisi myös, miten viimeaikaiset sosiaaliturvan leikkaukset näkyvät diakoniatyössä ja mihin suuntaan diakoniatyö jatkossa kehittyy.

Graduprosessini on koostunut erilaisista vaiheista. Saatua tiedon käytettävissä olevasta aineistosta tein päätöksen sen hyödyntämisestä ja aloin hahmotella tutkielman tarkempaa aihetta. Käyttämäni aineistoa olisi ollut mahdollista hyödyntää useammastakin näkökulmasta, ja aiheen rajaaminen sekä hahmottelu veivät lopulta yllättävän paljon aikaa. Valmiin aineiston myötä aikaa ei mennyt tutkimusluvan hakemiseen ja haastattelun suunnitteluun, toteuttamiseen ja litterointiin. Toisaalta näiden vaiheiden myötä aineisto olisi käynyt samalla tutuksi. Tarvitsin aikaa aineistoon perehtymiseen ja kokonaisuuden hahmottamiseen. Aineisto oli suhteellisen laaja-alainen, ja siinä käsiteltiin myös asioita, jotka eivät liittyneet tutkimuskysymykseeni. Jos olisin itse laatinut haastattelun, aineisto olisi luultavasti rajautunut tutkimuskysymykseni kannalta paremmin, mikä olisi nopeuttanut aineiston käsittelyä.

Graduprosessin aikana olen harjoitellut tutkimuksen tekemistä. Vaikka opintoni ovat loppusuoralla, esimerkiksi aiheen rajaamisessa ja aiheessa pysymisessä on ollut vielä

oppimisen paikkoja. Diakoniatyö ei ollut minulle entuudestaan erityisen tuttu, ja oli mielenkiintoista perehtyä sosiaalityön ja diakoniatyön yhteiseen taustaan. Koen ymmärryksen lisääntyneen hengellisen näkökulman merkityksestä asiakkaan hyvinvoinnin kannalta. Tutkielman myötä koen aiempaa enemmän, että sosiaalityön on syytä kiinnittää huomiotaan myös hengelliseen näkökulmaan resurssiensa puitteissa. Hengellisen näkökulman huomioiminen ei edellytä samankaltaista hengellistä katsomusta asiakkaan ja työntekijän välillä.

Lähteet

- Ahosalo, Päivi & Henriksson, Lea (2012) Perhe ja läheiset kuntien vanhuspoliittisissa asiakirjoissa. Yhteiskuntapolitiikka. Perhe ja läheiset kuntien vanhuspoliittisissa asiakirjoissa (julkari.fi) Viitattu 13.9.2024.
- Alava, Hanna (2020) Diakoniatyön arki 2020. Teoksessa: Hanna Alava & Auli Kela & Anni Nikkanen & Pirjo Paloviita (toim.) Diakonia-barometri 2020. Aina uuden edessä. Suomen evankelisluterilaisen kirkon julkaisuja 88. Kirkkohallitus, Helsinki, 75–96. Kirkon julkaisut Viitattu 19.3.2025.
- Antila, Hanna & Serkkola, Eira (2024) Hallituksen leikkausten seuraukset näkyvät jo diakoniatyössä – ”Se, että heikoimmista pidetään huolta, on kuulunut meidän yhteiskuntaamme”. Kirkko ja kaupunki. 20.5.2024. Ajankohtaista. Hallituksen leikkausten seuraukset näkyvät jo diakoniatyössä – ”Se, että heikoimmista pidetään huolta, on kuulunut meidän yhteiskuntaamme” - Kirkko ja kaupunki Viitattu 6.4.2025.
- Askola, Irja (2010) Johdanto. Teoksessa: Matti Helin & Heikki Hiilamo & Ulla Jokela. Diakoniatyö asiakkaan palveluksessa. Helsinki: Edita.
- Diakonia Journal for the Study of Christian Social Practice (2023) About the journal. Retrieved from Diakonia-lehti – Diakoniaturkimus Viitattu 14.3.2025.
- Diakonian tutkimus (2025) Tietoa julkaisusta. Verkkosivut. Tietoa julkaisusta | Diakonian tutkimus Viitattu 28.2.2025.
- Draulans, Veerle (2017) Introduction. In Veerle Draulans & Valentina Hlebec & Rytis Maskeliunas & Anu Siren & Giovanni Lamura (Ed.) Exclusion from Services Knowledge Synthesis Paper. ROSEnet Services Working Group, Knowledge Synthesis Series: No. 3, 1. Exclusion-from-Services-Knowledge-Synthesis-Paper-Individual-contributions-credited-in-text.pdf Viitattu 13.3.2025.
- Dunderfelt, Tony (2021) Elämänkaaripsykologia. Porvoo: WSOY.
- Eläketurvakeskus (2020) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo: Kehitys vuosina 1995–2020. Susan Kuivalainen & Juha Rantala & Kati Ahonen & Kati Kuitto & Liisa-Maria Palomäki & Jyri Liukko (toim.) Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 06/2022. Eläketurvakeskus. Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo. Kehitys vuosina 1995-2020. Eläketurvakeskuksen tutkimus 6/2022 Viitattu 27.11.2024.
- Forma, Leena & Kuivalainen, Susan (2020) Tulot, menot ja sotepalveluiden asiakasmaksut: Millainen on ikääntyneen toimeentulo? Gerontologia, 34(4), 333–338. Gerontologia, 37(3), 229–246. Tulot, menot ja sote-palveluiden asiakasmaksut: millainen on ikääntyneiden toimeentulo? - pdf Viitattu 27.11.2024.
- GERIT-tutkimushanke (n.d.) Gerontologinen sosiaalityö erityisen tuen tarpeisiin vastaa-
massa 2021–2022 GERIT – Tutkimushanke gerontologisesta sosiaalityöstä ja ikään-
tyvien erityisen tuen tarpeista (helsinki.fi) Viitattu 13.9.2024.
- Gothóni, Raili & Grönlund, Henrietta & Helander, Eila & Hiilamo, Heikki & Juntunen, Elina & Mäkelä, Hilka & Saarela, Tiina & Yeung, Anne Birgitta (2006) Esipuhe. Teoksessa Elina Juntunen & Henrietta Grönlund & Heikki Hiilamo (toim.) Viimeisellä luukulla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta. Kirkkohallitus. Helsinki: Hakapaino Oy, 5–8.
- Gothóni, Raili & Jantunen, Eila (2010) Käsitteitä ja käsityksiä diakoniatyöstä ja diakonisesta työstä. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. A Tutkimuksia 25. Tampere: Juvenes Print Oy. Käsitteitä ja käsityksiä diakoniatyöstä ja diakonisesta työstä - Theseus Viitattu 26.11.2024.
- Gothóni, Raili & Jantunen, Eila (2011) Diakoniatyön käsitteitä. Diakonian tutkimus 2/2011. 105–120. Vol 1 Nro 1-2 (2004): Vanhemmat numerot (2004-2019) - pdf (journal.fi) Viitattu 9.9.2024.

- Gävert, Titi & Isomäki, Päivi & Lehmusmies, Johanna & Malkavaara, Mikko & Porkka, Jouko & Salojärvi, Päivi & Wallenius, Veera (2018) Tulosten tiivistelmä. Teoksessa Päivi Isomäki, Johanna Lehmusmies, Päivi Salojärvi & Veera Wallenius (toim.) Diakoniabarometri 2018. Yksinäisyyden monet kasvot. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 56. Kirkon tutkimuskeskus. [30843268 KKH Diakoniabarometri 2018 sisus 18_08_14.pdf](#) Viitattu 25.3.2025.
- Haapola, Ilkka & Karisto, Antti & Seppänen, Marjaana (2012) Ikääntyvien köyhyys ja sen heijastumat hyvinvointiin. Teoksessa Katja Forssén & Irene Roivainen & Satu Ylinen & Jari Heinonen (toim.) Kohtaako sosiaalityö köyhyyden, Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011, 275–300.
- Healy, Karen (2014) Social work theories in context: Creating frameworks for practice. Basingstoke: Palgrave Macmillan. [ProQuest Ebook Central - Lukija \(ulapland.fi\)](#) Vaatii käyttöoikeuden. Viitattu 16.10.2024.
- Helin, Mari & Kaskiharju, Eija & Niemi, Mia & Vuorinen, Johanna (2019) Köyhyys ja huono-osaisuus gerontologisen sosiaalityön iäkkäiden asiakkaiden elämässä. Sosiaalinen raportti. Helsingin kaupunki. [sosiaalinen-raportti-vanhuskoyhyys.pdf \(hel.fi\)](#) Viitattu 16.9.2024.
- Helin, Matti & Hiilamo, Heikki & Jokela, Ulla (2010) Diakoniatyö asiakkaan palveluksessa. Helsinki: Edita.
- Hellöre, Lise-Lotte (2023) Wind of change: Exploring the value creation of diakonia. *Approaching Religion* 13(2), 116–136. [Wind of change | Approaching Religion](#) Viitattu 4.5.2025.
- Helosvuori, Riitta (2012) Vaikuttava diakonia. Teoksessa Raili Gothóni, Riitta Helosvuori & Kalle Kuusimäki & Karoliina Puuska (toim.) Kantakaa toistenne kuormia: Diakoniatyön perusteet ja käytäntö. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy, 165–189.
- Hietaniemi, Maija (2022) Vapaaehtoiset diakoniatyön toteuttajina. Teoksessa Sirku Hammarén, Maija Hietaniemi, Sakari Kainulainen & Meri Kalanti (toim.) Diakoniabarometri 2022. Muuttuva ja muuttava diakonia. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tutkimusjulkaisuja 138. Kirkon tutkimus ja koulutus. Helsinki, 54–98. [Kirkon julkaisut](#) Viitattu 6.4.2025.
- Hiilamo, Heikki & Pesola, Ulla & Tirri, Sirpa (2008) Kirkon ruoka-apu. Teoksessa Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen & Kirsi-Maria Lehtelä & Tiina Silvasti (toim.) Toisten pankki. Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Stakes 2008. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 115–124. [Toisten pankki : Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa](#) Viitattu 16.5.2025.
- Hiilamo, Heikki (2009) Yhteiskunnalliset muutokset ja diakonian haasteet. Teoksessa Mikko Lahtinen & Terttu Pohjolainen & Tuulikki Toikkanen. Anno Domini 2009: Diakoniatiiteen vuosikirja. Lahden Diakoniasäätiö, Lahden diakonian instituutti. Sastamala: Vammalan kirjapaino.
- Hiilamo, Heikki (2022) SOTE-uudistus ja odotukset diakoniatyölle. Teoksessa Saara Huhahantti & Veera Wallenius (toim.) Diakonia. Nyt. Näkökulmia vaikuttavaan auttamistyöhön. Helsinki: Kirjapaja, 175–184.
- Hiltunen, Pekka Y. & Vasko, Timo (2011) Hyvä tietää uskontodialogista – Näkökulmia Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäsenille. Kirkkohallituksen erillisjulkaisuja. Helsinki: Kirkon ulkoasiain osasto. [Kirkon julkaisut](#) Viitattu 22.3.2025.
- Hjelm, Titus (2024) Millaista on hengellisyys 2020-luvun Suomessa? *Yliopisto-lehti*. Helsingin yliopiston tiedelehti. 1/2024, 32–39. [Lukusali 24/7 | Yliopisto-lehti | Yliopisto 1/2024](#) Viitattu 1.4.2025.
- Hokkanen, Liisa (2014) Autetuksi tuleminen: valtaistavan sosiaalisen asianajon edellyttämät toimijuudet. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. *Acta Electronica Universitatis Lapponiensis* 145. [Autetuksi tuleminen : valtaistavan sosiaalisen asianajon edellyttämät toimijuudet](#) Viitattu 19.3.2025.

- Honkanen Vartiainen, Helena (2021) Ikääntyminen ja elämän tarkoituksellisuus. *Gerontologia*. 35(2), 186–192. [Ikääntyminen ja elämän tarkoituksellisuus | Gerontologia Viitattu 10.4.2025.](#)
- Huhananti, Saara & Wallenius, Veera (2022) (toim.) Johdanto: Diakonia eilen, tänään ja huomenna. Teoksessa Saara Huhananti & Veera Wallenius. *Diakonia. Nyt. Näkökulmia vaikuttavaan auttamistyöhön*. Helsinki: Kirjapaja, 6–21.
- Hänninen, Kaija (2007) Palveluohjaus. Asiakslähtöistä täsmäpalvelua vauvasta vaariin. STAKES. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki: Valopaino Oy. [Palveluohjaus : Asiakslähtöistä täsmäpalvelua vauvasta vaariin Viitattu 6.3.2025.](#)
- Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Scheider, Taina & Lääperi, Raija & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpaperi 33/2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. [Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa Viitattu 19.3.2025.](#)
- Jaakkola, Eevi (2015) Yhteisöllisyys syrjäisellä maaseudulla asuvien ikääntyneiden arjessa. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. *Acta electronica Universitatis Lapponiensis* 175. [Jaakkola Eevi ActaE_175_pdfA.pdf Viitattu 7.4.2025.](#)
- Jokela, Ulla (2010) Spirituaalinen sensitiivisyys – muutosvoima sosiaalialan työssä. Teoksessa Terhi Laine & Susanna Hyväri & Päivi Vuokkila-Oikkonen (toim.) *Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Tammi, 209–221.
- Jokela, Ulla (2011) Diakoniatyön paikka ihmisten arjessa. Akateeminen väitöskirja. Helsingin Yliopisto. *Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A. Tutkimuksia* 34.
- Juhila, Kirsi (2008) Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino, 14–47.
- Juntunen, Elina & Roivainen, Irene & Seppänen, Marjaana (2016) Diakoniatyön paikka palvelujärjestelmän murroksessa, esimerkkinä vanhustyö ja spiritualiteetti. Teoksessa Raili Gothóni, Susanna Hyväri, Marjo Kolkka & Päivi Vuokila-Oikkonen (toim.) *Osallisuus yhteiskunnallisena haasteena – Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 2*. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Tampere, Juvenes Print Oy, 109–124. [Työelämä 7_9789524932752.pdf Viitattu 26.11.2024.](#)
- Juntunen, Elina (2006) Diakoniatyön taloudellinen apu ja viimesijaisen sosiaaliturvan aukot. Teoksessa Elina Juntunen & Henrietta Grönlund & Heikki Hiilamo (toim.) *Viimeisellä luukulla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta*. Helsinki: Hakapaino Oy, 51–176.
- Juuti, Pauli & Puusa, Anu (2020) Johdanto. Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus, 9–19.
- Kainulainen, Sakari (2014) Ruoka-avun hakijoiden hyvinvointi. Teoksessa Maria Ohisalo & Juho Saari (toim.) *Kuka seisoo leipäjonossa? Kunnallisan kehittämissäätö*, 59–69. [Kuka seisoo Leipäjonossa? - Kaks.fi Viitattu 7.3.2025.](#)
- Kaskiharju, Eija & Günther, Kirsi (2023) Himmeneekö sosiaalihuolto vanhuspalveluissa? Analyysi laatusuosituksen yhteiskunnallisista tehtävistä. *Gerontologia*, 37(3), 229–246. [Himmeneekö sosiaalihuolto vanhuspalveluissa? Analyysi laatusuosituksen yhteiskunnallisesta tehtävästä | Gerontologia \(journal.fi\) Viitattu 13.9.2024.](#)
- Kela, Auli (2020) Diakoniatyön johtaminen ja esimies alaisuuteeseen vaikuttavat tekijät. Teoksessa Hanna Alava & Auli Kela & Anni Nikkanen & Pirjo Paloviita. *Diakoniabarometri 2020*. Aina uuden edessä. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon julkaisuja 88. Kirkko ja toiminta. Kirkkohallitus, 97–110. [Diakoniabarometri 2020 Aina uuden edessä Viitattu 27.4.2025.](#)

- Kierkegaard, Sören (2014) Johdanto. Teoksessa Marja Saarenheimo & Minna Pietilä & Sonja Maunuaho, Arto Tiihonen & Pertti Pohjolainen (toim.) Ikäpolvien taju: Elämänkulku ja ikäpolvet muuttuvassa maailmassa. Vanhustyön keskusliitto. [Ikäpolvien taju.pdf](#) Viitattu 27.11.2024, 4–9.
- Kinni, Riitta-Liisa & Rossi, Eeva & Zechner, Riitta & Tiilikainen, Elisa & Seppänen, Marjaana & Skaffari, Pia & Soukiala, Tiina & Ruotsalainen, Suvi & Peiponen, Jenna & Pietilä, Ilkka & Niemi, Mia & Korpelainen Anne (2023) Gerontologisen sosiaalityön osaamista tarvitaan – Tuloksia GERIT-hankkeesta. *Gerontologia* 37(3), 281–288. [Gerontologisen sosiaalityön osaamista tarvitaan - tuloksia GERIT-hankkeesta | Gerontologia \(journal.fi\)](#) Viitattu 12.9.2024.
- Kinnunen, Kaisa (2009) (toim.) Sairas köyhyys: Tutkimus sairauteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakoniatyössä. Kirkkohallitus. Helsinki: Hakapaino.
- Kirkko ja kaupunki (2024) Kirkon diakoniatyöntekijöiden avuntarve kasvaa osoittaa tuore kysely. 07.11.2024. [Kirkon diakoniatyön asiakkaiden avun tarve kasvaa, osoittaa tuore kysely - Kirkko ja kaupunki](#) Viitattu 13.3.2025.
- Kirkkojärjestys 657/2023
- Koivunen, Kaisa (2022) Resilienssi ikääntyessä: Fyysinen suorituskyky ja psykososiaaliset tekijät muuttuvassa ympäristössä ja voimavaroina vastoinkäymisissä. *Gerontologia* 36(2), 215–219. [Resilienssi ikääntyessä: fyysinen suorituskyky ja psykososiaaliset tekijät muuttuvassa ympäristössä ja voimavaroina vastoinkäymisissä | Gerontologia \(journal.fi\)](#) Viitattu 17.10.2024.
- Koskinen, Seppo & Martelin, Tuija & Sainio, Päivi & Sihvonen, Ari-Pekka & Paalanen, Laura & Stenholm, Sari & Aromaa, Arpo (2022) Väestön terveys ja vanheneminen. Teoksessa Taina Rantanen & Katja Kokko & Sarianna Sipilä & Anne Viljanen (toim.) *Gerontologia*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 58–87.
- Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kuusimäki, Kalle (2012) Diakonia kirkon perustehtävänä. Teoksessa Raili Gothóni, Riitta Helosvuori & Kalle Kuusimäki & Karoliina Puuska (toim.) *Kantakaa toistenne kuormia: Diakoniatyön perusteet ja käytäntö*. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy, 11–48.
- Kuusimäki, Kalle (2023) Hallituksen suunnitelmat herättävät kritiikkiä. 4.10.2023. Diakonia+. Puheenvuoroja diakonisesta kirkosta. Verkkosivu. [Hallituksen suunnitelmat herättävät kritiikkiä - Diakonia+](#) Viitattu 13.3.2025.
- Kvist, Jon & Fritzell, Johan & Hvinden, Bjorn & Kangas, Olli (2012) Changing social inequality and the Nordic welfare model in Jon Kvist & Johan Fritzell & Bjorn Hvinden & Olli Kangas (eds.) *Changing social equality. The Nordic welfare model in the 21.st century*. Bristol: Policy Press, 1–22. [ProQuest Ebook Central - Lukija \(ulapland.fi\)](#) Vaatii käyttöoikeuden. Viitattu 15.10.2024.
- Laihiala, Tuomo (2018) Kokemuksia ja käsityksiä leipäjonoista. Huono-osaisuus, häpeä ja ansaitsevuus. Akateeminen väitöskirja. Itä-Suomen Yliopisto. Nro 163. Tampere: Juvenes Print. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-2699-9> Viitattu 19.5.2025.
- Lindholm, Camilla & Mäntynen, Anne & Hippi Kaarina (2020) Vanhuus ja kielenkäyttö tutkimuskohteena. Teoksessa Kaarina Hippi & Anne Mäntynen & Camilla Lindholm (toim.) *Vanhuus ja kielenkäyttö*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Turku: Hansaprint Oy, 9–48.
- Lähteenmäki, Maria (2022) Yksinäisyys – Enemmän kuin kuulluksi ja kohdatuksi tulemisen tarve. Teoksessa Saara Huhanantti & Veera Wallenius (toim.) *Diakonia*. Nyt. Näkökulmia vaikuttavaan auttamistyöhön. Helsinki, Kirjapaja, 71–85.
- Malkavaara, Mikko (2009) *Diakonian 140 vuotta Suomessa*. Teoksessa Mikko Lahtinen & Terttu Pohjolainen & Tuulikki Toikkanen (toim.) *Anno Domini 2009*:

- Diakoniatieteen vuosikirja. Lahden diakoniasäätiö, Lahden diakonian instituutti. Sastamala: Vammalan kirjapaino, 324–343.
- Malkavaara, Mikko (2018) Yhteisöissä elävä kirkko yhteiskunnan murroksessa. Teoksessa Marja Katisko, Elsa Keskitalo, Mikko Malkavaara, Anne Määttä, Arja Suikkala & Olli Vesterinen (toim.) Alueellisuus, paikallisuus ja globaalit mahdollisuudet – Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 3. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Tampere: Juvenes Print Oy, 14–50. Alueellisuus, paikallisuus ja globaalit mahdollisuudet : Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 3 - Theseus Viitattu 26.11.2024.
- Malkavaara, Mikko (2021) Uskontolukutaito ja sen merkitys monikulttuurisessa työssä. Teoksessa Susanna Hyväri & Pia Sahonen (toim.) Monikulttuurisen ohjausosaamisen kehittäminen – Virtaa ohjaukseen koulutushankkeen tulokset. Diak työelämä 22. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 128–145. Monikulttuurisen ohjausosaamisen kehittäminen (theseus.fi) Viitattu 16.10.2024.
- Malkavaara, Mikko (2023) Yhteiskunnallisen työn ja diakonian historian saumakohtia. (1), 78–87. Yhteiskunnallisen työn ja diakonian historian saumakohtia | Diakonian tutkimus Viitattu 19.3.2025.
- Marier, Patrik & Séguin, Anne-Marie & Billette, Véronique (2020) Conclusion. Public Issues and the Complexities of Aging. In Patrik Marier & Anne-Marie Séguin & Véronique Billette (eds.) Getting Wise about Getting Old: Debunking Myths about Aging. Vancouver: UBC Press. ProQuest Ebook Central - Book Details Vaatii käyttöoikeuden. Viitattu 11.5.2025.
- Marsden, Sharon & Holmes, Janet (2014) Talking to the elderly in New Zealand residential care settings. Journal of pragmatics 64, 17–34. Talking to the elderly in New Zealand residential care settings Viitattu 12.3.2025.
- Mattila, Kati-Pupita (2007) Arvostava kohtaaminen: Arjessa, auttamistyössä ja työyhteisöissä. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Molenaar, Jil & Van Praag, Liesbeth (2021) Learning from COVID-19: The inclusion of vulnerable groups in COVID-19 responses across Europe. European Journal of Public Health, 32(Suppl. 3), Article ckac129.545. Learning from COVID-19: The inclusion of vulnerable groups in COVID-19 responses across Europe | European Journal of Public Health | Oxford Academic Viitattu 18.5.2025.
- Mäntysaari, Mikko (2006) Syrjiikö sosiaalityö? Teoksessa Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) Vääryyskirja. Kelan tutkimusosasto. Vammala: Vammalan kirjapaino, 115–143.
- Niemi, Mia & Pietilä, Ilkka (2023) Perhesuhteiden diskursiivinen rakentuminen sosiaalihuollon asiakirjoissa. Gerontologia, 37(3), 247–263. Perhesuhteiden diskursiivinen rakentuminen gerontologisen sosiaalityön asiakkaiden asiakirjoissa | Gerontologia (journal.fi) Viitattu 13.9.2024.
- Niemi, Mia & Soukiala, Tiina, & Rossi, Eeva, & Hirvonen, Jenna & Ruotsalainen, Suvii & Korpelainen, Anne & Kinni, Riitta-Liisa & Skaffari, Pia & Pietilä, Ilkka & Tiilikainen, Elisa & Zechner, Minna & Seppänen, Marjaana (2021) Gerontologinen sosiaalityö erityisen tuen tarpeisiin vastaamassa. Gerontologia, 35(2), 204–209. Gerontologinen sosiaalityö erityisen tuen tarpeisiin vastaamassa | Gerontologia (journal.fi) Viitattu 11.9.2024.
- Niemi, Mia (2017) Ikääntyminen ja teknologia – Gerontologisen sosiaalityön näkökulmia. Teoksessa Mari Kivistö & Kirsi Pääkkönen (toim.) Sosiaalityö digitalisaatiossa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 58. Lapin yliopisto. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino, 97–112. Sosiaalityö digitalisaatiossa Viitattu 26.4.2025.
- Nikkanen, Anni (2020) Tuttu, vieras uskontolukutaito. Teoksessa Hanna Alava & Auli Kela & Anni Nikkanen & Pirjo Paloviita. Diakoniabarometri 2020. Aina uuden

- edessä. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon julkaisuja 88. Kirkko ja toiminta. Kirkkohallitus, 48–74. Diakoniabarometri 2020 Aina uuden edessä Viitattu 22.3.2025.
- Nurmi, Jari-Erik & Ahonen, Timo & Lyytinen, Heikki & Lyytinen, Paula & Pulkkinen, Lea & Ruoppila, Isto (2014) Ihmisen psykologinen kehitys. Porvoo: WSOY.
- Ohisalo, Maria (2017) Murusia hyvinvointivaltion pohjalla: Leipäjonot, koettu hyvinvointi ja huono-osaisuus. Akateeminen väitöskirja. Itä-Suomen Yliopisto. Tampere: Juvenes Print, Suomen Yliopistopaino Oy. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-2517-6> Viitattu 15.10.2024.
- Outila, Marjo (2025) Iäkkäiden ihmisten positiot hoivan ja vanhuuden sosiokulttuurissa tarinalinjoissa. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Acta electronica Universitatis Lapponiensis nro 410. Rovaniemi: Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-483-6> Viitattu 19.5.2025.
- Palonen, Mira & Pirhonen, Jari (2021) Omannäköistä elämää ja hyvää hoitoa. Iäkkäät ihmiset ja heidän läheisensä terveydenhuollossa. Teoksessa Eeva Harju & Mira Palonen & Nina Sarel (toim.) Yhdessä perheen kanssa. Perheiden ja terveydenhuollon kohtaamisia. Helsinki: Gaudeamus, 97–113.
- Paloviita, Pirjo (2020) Ruoka-apu muutoksessa ja yhteiskunnan peilinä. Teoksessa Hanna Alava & Auli Kela & Anni Nikkanen & Pirjo Paloviita. Diakoniabarometri 2020. Aina uuden edessä. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon julkaisuja 88. Kirkko ja toiminta. Kirkkohallitus, 25–47. Diakoniabarometri 2020 Aina uuden edessä Viitattu 22.3.2025.
- Pálsdóttir, Ágústa (2017) Material deprivation and financial status. In Veerle Draulans & Valentina Hlebec & Rytis Maskeliunas & Anu Siren & Giovanni Lamura (Eds.) Exclusion from Services Knowledge Synthesis Paper. ROSEnet Services Working Group, Knowledge Synthesis Series: No. 3, 1–2 Exclusion-from-Services-Knowledge-Synthesis-Paper-Individual-contributions-credited-in-text.pdf Viitattu 13.3.2025.
- Pietilä, Ilkka (2017) Ryhmäkeskustelu. Teoksessa Matti Hyvärinen & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvoori. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 111–130.
- Pirhonen, Jari & Tuominen, Katariina (2019) Hyvinvointi vanhuudessa – valmistautumista, sopeutumista, luopumista ja hyväksymistä. Gerontologia, 33(3), 105–120. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.79424> Viitattu 19.5.2025.
- Pohjola, Anneli & Seppänen, Marjaana & Pessi, Anne Birgitta (2011) Auttamistyön teoria – keskustelua sosiaalityön ja diakoniatyön teoriasuhteista. Diakonian tutkimus 2/2011. 189–198. Vol 1 Nro 1-2 (2004): Vanhemmat numerot (2004-2019) - pdf (journal.fi) Viitattu 9.9.2024.
- Puusa, Anu (2020) Näkökulmia laadullisen aineiston analyysiin. Teoksessa Anu Puusa & Päivi Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki Gaudeamus, 145–156.
- Pyykkö, Raija (2004) Valtion ja kirkon välissä: ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutuminen. Teoksessa Lea Henriksson & Sirpa Wrede (toim.) Hyvinvointityön ammatit. Helsinki: Gaudeamus, 110–143.
- Pöyhönen, Päivi & Seppänen, Marjaana (2016) Responsibilities between the church and state in the field of elderly care in Finland. Nordic Social Work Research, 6:3. 162–173.
- Rahkonen, Ossi & Lahelma, Eero & Lallukka, Tea (2022) Sosiaaliset tekijät ja vanheneminen. Teoksessa Taina Rantanen & Katja Kokko & Sarianna Sipilä & Anne Viljanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 37–45.

- Ranta, Juha & Kuula-Luumi, Arja (2017) Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa Matti Hyvärinen & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 413–426.
- Rantanen, Taina & Koivunen, Kaisa (2022) Vanhenemisen tutkiminen. Teoksessa Taina Rantanen & Katja Kokko & Sarianna Sipilä & Anne Viljanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 12–22.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokangas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja, osa 9. Jyväskylä: PS-kustannus, 235–255.
- Raunio, Kyösti (2006) Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki: Gummerus.
- Raunio, Kyösti (2009) Olennainen sosiaalityössä. Gaudeamus. Helsinki: Helsinki University Press.
- Riches, Graham (2008) Ruokapankit ja oikeus ruokaan. Teoksessa Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen & Kirsi-Maria Lehtelä & Tiina Silvasti (toim.) Toisten pankki. Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Stakes 2008. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 23–43. Toisten pankki : Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa Viitattu 16.5.2025.
- Roivainen, Irene (2003) Diakoniatyön erityisyys sosiaalityössä. Teoksessa Mikko Lahtinen & Tuulikki Toikkanen. Anno Domini 2003: Diakoniatieteen vuosikirja. Lahden diakoniasäätiö, Lahden diakonian instituutti. Sastamala: Vammalan kirjapaino, 27–41.
- Rossi, Eeva & Seppänen, Marjaana (2024) ”Me ollaan vahvasti rinnalla kulkijoita”. Kolmannen sektorin, diakoniatyön ja gerontologisen sosiaalityön toimijuuden rationaliteetit vanhuspalveluissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 89 (2024):4, 336–349. ”Me ollaan vahvasti rinnalla kulkijoita” : Kolmannen sektorin, diakoniatyön ja gerontologisen sosiaalityön toimijoiden rationaliteetit vanhuspalveluissa (julkari.fi) Viitattu 20.9.2024.
- Rossi, Eeva & Zechner, Minna & Tiilikainen, Elisa & Pietilä, Ilkka & Seppänen, Marjaana & Kinni, Riitta-Liisa & Skaffari, Pia & Ruotsalainen, Suvi & Soukiala, Tiina & Hirvonen, Jenna & Niemi, Mia & Korpelainen Anne (2022) Gerontologinen sosiaalityö etsii paikkaansa muuttuvassa palvelujärjestelmässä. *Yhteiskuntapolitiikka* 87: 5–6, 579–584. Gerontologinen sosiaalityö etsii paikkaansa muuttuvassa palvelujärjestelmässä Viitattu 11.3.1025.
- Rossi, Eeva (2021) Osista muodostuva kokonaisuus – Kuvaus gerontologisesta sosiaalityöstä, sen käytännöistä ja niiden tutkimisesta. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Acta electronica Universitatis Lapponiensis nro 310. Osista muodostuva kokonaisuus – Kuvaus gerontologisesta sosiaalityöstä, sen käytännöistä ja niiden tutkimisesta Viitattu 11.3.2025.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo (2017) Haastatteluaineiston litterointi. Haastattelututkimuksessa litterointi on analyysin ensimmäinen vaihe (Ruusuvuori & Nikander 2017, 437).
- Ryökäs, Esko & Gävert, Titi & Ikonen, Tiina & Kainulainen, Sakari & Saarelainen, Suvi-Maria & Salminen, Veli-Matti (2022) Muuttuva ja muuttava diakonia. Teoksessa Sirkku Hammarén, Maija Hietaniemi, Sakari Kainulainen & Meri Kalanti (toim.) Diakoniabarometri 2022. Muuttuva ja muuttava diakonia. Suomen evankelisluterilaisen kirkon tutkimusjulkaisuja 138. Kirkon tutkimus ja koulutus. Helsinki, 127–139. Kirkon julkaisut Viitattu 6.4.2025.
- Rättyä, Lea (2009) Diakoniatyö yksilöllisenä auttamisena yhteiskunnallisissa muutoksissa. Akateeminen väitöskirja. Kuopion yliopisto. Hoitotieteen laitos. Kuopio: Kopijyvä. Diakoniatyö yksilöllisenä ja yhteisöllisenä auttamisena yhteiskunnallisissa muutoksissa Viitattu 11.4.2025.

- Saari, Juho & Eskelinen, Niko & Björklund, Liisa (2020) Raskas perintö: Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Saari, Juho (2015) Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.
- Salminen, Veli-Matti & Raitaranta, Airi & Pasma, Marko & Kainulainen, Sakari (2020) Pohdintoja diakoniabarometrin tuloksista. Teoksessa Hanna Alava & Auli Kela & Anni Nikkanen & Pirjo Paloviita (toim.) Diakoniabarometri 2020. Aina uuden edessä. Suomen evankelisluterilaisen kirkon julkaisuja 88. Kirkkohallitus, Helsinki, 116–119. [Kirkon julkaisut Viitattu 19.3.2025.](#)
- Salminen, Veli-Matti (2024) Diakonia muuttuu ja muuttaa yhteiskuntaa. Diakonian tutkimus, (2), 38–42. [Diakonia muuttuu ja muuttaa yhteiskuntaa | Diakonian tutkimus Viitattu 13.3.2025.](#)
- Salonen, Anna Sofia (2024) Diakonian tutkimus ja altavastaavan ääni. Diakonian tutkimus. (1), 4–6. [Diakonian tutkimus ja altavastaajan ääni | Diakonian tutkimus \(journal.fi\) Viitattu 9.9.2024.](#)
- Sawchuk, Kim & Grenier, Line & Lafontaine Constance (2020) “That’s Surprising at Your Age!” The Myth of Disinterest. In Véronique Billette & Patrik Marier (Eds.) Getting Wise about Getting Old: Debunking Myths about Aging. Vancouver: UBC Press. [ProQuest Ebook Central - Book Details Viitattu 17.5.2025.](#)
- Séguin, Anne-Mari & Van Pevenage, Isabelle & Dauphinais, Chloé (2020) Do Most Very Old Quebecers Live in Residential Long-Term Care Centres? In Véronique Billette & Patrik Marier (Eds.) Getting Wise about Getting Old: Debunking Myths about Aging. Vancouver: UBC Press. [ProQuest Ebook Central - Book Details Viitattu 17.5.2025.](#)
- Seppänen, Marjaana & Koskinen, Simo (2022) Gerontologinen sosiaalityö. Teoksessa Taina Rantanen & Katja Kokko & Sarianna Sipilä & Anne Viljanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 448–469.
- Simonen, Mika (2018) Hyvässä seurassa – Ikääntyminen ja sosiaaliset suhteet. Gerontologia, 32(4), 296–297. [Hyvässä seurassa – ikääntyminen ja sosiaaliset suhteet | Gerontologia Viitattu 27.11.2024.](#)
- Soukiala, Tiina & Pietilä, Ilkka (2024) Elements of trust and trust-building in gerontological social work. The social worker’s perspective. Nordic Social Work Research. Volume 14, 2024. Issue 4, 684–696. [Full article: Elements of trust and trust-building in gerontological social work. The social worker’s perspective Viitattu 7.4.2025.](#)
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko (2022) Diakoniabarometri. Diakoniabarometrin tausta. Verkkosivu. [Diakoniabarometri - EVL Plus Viitattu 22.3.2025.](#)
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko (2023) Diakonian periaatteita. Verkkosivu. [Diakonian periaatteita - EVL Plus Viitattu 13.3.2025.](#)
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko (2024a) Kirkon tilastot: Kirkon diakonia on auttanut yhä useampaa alkuvuonna. 26.6.2024. Verkkosivu. [Kirkon tilastot: Kirkon diakonia on auttanut yhä useampaa alkuvuonna - Evl.fi](#)
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko (2024b) Kirkkoon liittyneiden määrä kasvoi – kirkosta eroaminen edellisvuotta maltillisempaa. 1.2.2024. Tiedotteet. Verkkosivu. [Kirkkoon liittyneiden määrä kasvoi – kirkosta eroaminen edellisvuotta maltillisempaa - Evl.fi Viitattu 22.3.2025.](#)
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko (2024c) Valtionrahoitus seurakunnille eräisiin yhteiskunnallisiin tehtäviin. Hallinto ja talous. Verkkosivu. [Mihin seurakuntien valtionrahoitus käytetään? - EVL Plus Viitattu 6.4.2025.](#)
- Suutama, Timo (2022) Muisti ja oppiminen. Teoksessa Taina Rantanen & Katja Kokko & Sarianna Sipilä & Anne Viljanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Duodecim, 286–297.

- Takkinen, Sanna (2003) Elämän tarkoituksellisuuden tunne. Teoksessa Heikkinen, Eino & Rantanen, Taina (toim.) Gerontologia. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 2003; 210–219.
- Talentia (2025) Lääkäriliitto ja Talentia: Hyvinvointialueiden säästötavoite on puolitetava. 14.3.2025. Verkkosivu. Lääkäriliitto ja Talentia: Hyvinvointialueiden säästötavoite puolitetava | Talentia Viitattu 17.3.2025.
- Tedre, Silva (2007) Vanhuuden vahvat ja avuttomat. Teoksessa: Marjaana Seppänen & Antti Karisto & Teppo Kröger: Vanhuus ja sosiaalityö: Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS-kustannus, 95–119.
- Tenkanen, Raija (2007) Sosiaalityö ja kotona asuvien vanhusten ongelmat. Teoksessa Marjaana Seppänen & Antti Karisto & Teppo Kröger (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö. Juva: PS-kustannus, 18–192.
- Tiilikainen, Elisa & Jansson, Anu & Pirhonen, Jari (2022) Yksinäisyyden kokeminen Teoksessa Taina Rantanen & Katja Kokko & Sarianna Sipilä & Anne Viljanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 333–341.
- Toikko, Timo (2005) Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan. Tampere: Vastapaino.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2024) Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Uudistettu laitos. Kustannus Osakeyhtiö Tammi.
- Tuominen, Katariina (2023) Making Space for Social Relationships: Understanding ageing in social spaces. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Making Space for Social Relationships : Understanding ageing in social spaces - Trepo Viitattu 2.5.2025.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa (tenk.fi) Viitattu 24.9.2024.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019.
- Vakimo, Sinikka (2022) Kulttuurin näkökulmia vanhenemiseen. Gerontologinen sosiaalityö. Teoksessa Taina Rantanen & Katja Kokko & Sarianna Sipilä & Anne Viljanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 46–57.
- Valtonen, Anu (2015) Ryhmäkeskustelut – Millainen metodi. Teoksessa Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 223–241.
- Valtonen, Minna & Häkkinen, Tiina & Marttila-Ojala, Marjaana & Zitting, Heidi (2024) Katsomustietoisuus on osa ammattitaitoa. Dialogi. 9.10.2024. Diakonia-ammattikorkeakoulun verkkojulkaisu. Monikulttuurisen ohjausosaamisen kehittäminen (theseus.fi) Viitattu 16.10.2024.
- Valve, Katri (2022) Diakonia muutoksessa – Kohti yhteisöllisiä työskentelytapoja. Teoksessa Saara Huhahantti & Veera Wallenius (toim.) Diakonia. Nyt. Näkökulmia vaikuttavaan auttamistyöhön. Helsinki: Kirjapaja, 100–112.
- Van Aerschot, Lina & Eskola, Päivi & Aaltonen, Mari (2021) Muistisairaiden ja puoliso-omaishoitajien kokemuksia tuen riittämättömydestä. Gerontologia, 35(3), 264–282. Muistisairaiden ja puoliso-omaishoitajien kokemuksia tuen riittämättömydestä | Gerontologia Viitattu 7.12.2024.
- Van Aerschot, Lina & Kröger, Teppo (2023) Suomalaisen vanhuspalvelujärjestelmän ongelmakohdat. Teoksessa Tiina Sihto & Paula Vasara. Hoivan pimeä puoli. Helsinki: Gaudeamus, 237–254.
- Van Aerschot, Lina & Valokivi, Heli (2012) Ikäihmisten apu, hoiva ja palvelut Jyväskylässä ja Tampereella. Teoksessa Katja Forssén & Irene Roivainen & Satu Ylinen &

- Jari Heinonen (toim.) Kohtaako sosiaalityö köyhyyden, Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011, 249–274.
- Vasara, Paula & Sihto, Tiina (2023) Päättösanat. Teoksessa Tiina Sihto & Paula Vasara. Hoivan pimeä puoli. Helsinki: Gaudeamus, 281–294.
- Vasara, Paula (2023) Paikoillaan vanhenemisen varjopuolella. Teoksessa Tiina Sihto & Paula Vasara. Hoivan pimeä puoli. Helsinki: Gaudeamus, 81–104.
- Viertiö, Satu & Lukkarinen, Elli & Tamminen, Nina & Heimonen, Sirkkaliisa & Luoma, Minna-Liisa & Solin Pia (2023) Ikääntyneiden mielen hyvinvointi – FinSote 2020. Tutkimuksesta tiiviisti 36/2023. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Ikääntyneiden mielen hyvinvointi - FinSote 2020 Viitattu 12.3.2025.
- Wiens, Varpu & Zitting, Joakim (2022) Eriarvoisuuden vähentäminen ja osallisuuden edistäminen yhteistyön tavoitteena. Teoksessa Saara Huhanantti & Veera Wallenius (toim.) Diakonia. Nyt. Näkökulmia vaikuttavaan auttamistyöhön. Helsinki, Kirjapaja, 86–99.
- Yeung, Anne Birgitta (2005) Seurakuntien vapaaehtoistoiminta – rakennuselementtejä kohtaamiseen ja yhteisöllisyyteen. Teoksessa Mikko Lahtinen & Tuulikki Toikkainen. Anno Domini 2005: Diakoniatieteen vuosikirja. Lahden diakoniasäätiö, Lahden diakonian instituutti. Sastamala: Vammalan kirjapaino, 45–58.
- Ylinen, Satu & Rissanen, Sari (2012) Vanhuusköyhyyden kokemus – Sosiaalityön tulkintaa. Teoksessa Katja Forssén & Irene Roivainen & Satu Ylinen & Jari Heinonen (toim.) Kohtaako sosiaalityö köyhyyden. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011, 301–326.
- Äyräväinen, Irma & Piirainen, Arja & Lintunen, Taru & Rantanen, Taina (2019) Vapaaehtoistyöntekijöiden kokemuksia vastavuoroisuudesta ikääntyneiden ihmisten vapaaehtoistyössä. Gerontologia, 33(1), 3–18. Vapaaehtoistyöntekijöiden kokemuksia vastavuoroisuudesta ikääntyneiden ihmisten vapaaehtoistyössä | Gerontologia Viitattu 22.11.2024.